ద్వితీయముద్రణము.
వెల రు. 0-12-0.

రావుసాహేబు, వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారు,
బి. ఇ., ఎం. ఐ. ఇ.,

అధ్యక్షులు:—ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల,
కాకినాడ.

విజ్ఞప్తి.

కం. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు కుంకుమపై పై
గుప్పినక్రియ విరిపొట్లము
విప్పినగతి రఘునృసింహ కవిత్వము సభలన్.

కం. చప్పలకుఁ జప్పలై చల్లఁగ
గప్పలకుఁ దప్పలై సమస్తకావ్యకళా బం
ధుప్పలై రస సింధువులై
యొప్పు రాయని కవిత లవని నలరఁగవలదా !

రఘునాథభూపాలప్రణీతమగు నీ వాల్మీకి చరిత్రమును మా "ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి" తృతీయగ్రంథముగ నాంధ్రలోకమునకు సమర్పించుచున్నారము.

భారతభూభాగమున శ్రీమద్రామాయణమును, తత్కథానాయకుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని, తన్మహాకావ్యకృతికర్తయగు నాదికవి వాల్మీకిమహామునిని యెఱుంగని వారుండరనియే చెప్పవచ్చును. శ్రీరఘునాథుని పావనచరిత్రము సమరభాషయందు రచియించి, తానుపఠించి, భారతీయులను తరింపజేయుచున్న యాదికవి వాల్మీకిమహామునిదివ్యచారిత్రము నాంధ్రభాషయందు హృద్యపద్యప్రబంధముగ రచియించిన తంజాపురి రఘునాథ

భూపాలుడాంధ్రకవితాప్రపంచమున తరించి, మించుటయేగాక, దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయము నుజ్జీవింపజేసి, రాజకవియై, [illegible] చెన్నొందెను.

ఈ రఘునాథభూపాలునిగూర్చియు, యీతని కవితావైదుష్యమునుగూర్చియు పీఠికయందు విపులముగ వివరింపఁబడుటచే, నిచ్చట ముచ్చటించుట పునరుక్తియగును.

ఈ గ్రంథరాజమునకు, అశ్రుతపూర్వములును అభినవ విజనహర్షప్రదములునగు విషయములనేర్చికూర్చి పీఠికను వ్రాసియిచ్చిన నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ. గారికి మా కృతజ్ఞతావందనకుసుమసముచ్చయము నర్పించుచున్నారము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరం.
28-6-40.

ఇట్లు,
వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్య,
అధ్యక్షులు.

ఉపోద్ఘాతము.

ఈ వాల్మీకిచరిత్రమను రసవత్ప్రబంధము తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ జెందినది. తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయ మనఁగనే తెలుఁగువారికి విజయవిలాసకర్తృ, కృతికర్త చేమకూర వేంకటకవి, కృతిభర్త రఘునాథనాయకుఁడు తలఁపునకు వత్తురు. మరియు తెలుఁగుపలుకుబడిని వన్నెమీఱు విజయవిలాసమునుం జూచి రసవత్ప్రబంధములే గాక, యాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వము నొసంగూర్చిన ద్విపదలు- యక్షగాననాటకములు- గేయరచనములు- పదకవితలు- మున్నగు జాతీయవాఙ్మయశాఖ లపారముగ విలసిల్లిన తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయము పల్లవముగు సంతదనుక నాంధ్రులు తెలిసికొనఁగ ప్రమోదాశ్చర్యజనకములు గానవచ్చును. సాహిత్యమునకువే గాక చారిత్రకముగ, తంజపురాంధ్రవాఙ్మయ మధునాతనాంధ్రవాఙ్మయమున ముఖ్యఘట్టము- దక్షిణాంధ్రసారస్వతచరిత్రమునఁ బాలియాధ్యాయము.

మనవాఙ్మయచరిత్రమున విజయనగరసామ్రాజ్యవిచ్ఛిత్తిసంగతమునఁ జెరగిపోయినట్టి దాక్షిణాత్యరాజ్యములని చెప్పఁదగిన పాండ్యచోళరాజ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ బట్టుఁగొమ్మ లయినవి. ఆంధ్రసాహిత్యపోషకసమయాలము

లగు పరిస్థితు లేర్పడినకతన- తంజావూరు- మధుర- పుదుక్కోట- సేలము- కార్వేటినగరము- మైసూరు మున్నగు రాజాస్థానము లాంధ్రవాఙ్మయరంగము లైనవి. అందు తొలిరంగ మగు తంజావూరిని క్రీ. శ. 1535 మొదలు క్రీ. శ. 1673 వఱకుఁ బరిపాలించిన నాయకరాజుల కాలమున నాంధ్రవాఙ్మయ మెంతయేని యభివృద్ధినందినది.

తంజావూరిని నాయకరాజ్యసంస్థాపకుఁడగు చినచెవ్వప్ప నాయకుఁడును, ఆవెనుక నాతని కొమరుఁడు, అచ్యుతప్ప నాయకుఁడును క్రీ. శ. 1614 వఱకుఁ బరిపాలించిరి. అచ్యుతప్ప నాయకుని వెనుక రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు తంజాపురాంధ్రనాయకరాజశిరోమణి రఘునాథుఁడు.

రఘునాథనాయకుఁడు (1614-1633)

దక్షిణహిందూదేశసారస్వతచరిత్రమున కృష్ణదేవరాయల వెనుక రఘునాథుఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు. కృష్ణదేవరాయలవలెఁ బరాక్రమశాలియై సంగీతసాహిత్యవిద్యావిశారదుఁడై కవిపండితపోషకుఁడై, కృతికర్తయై యాంధ్రులకుఁ జిరస్మరణీయుఁడైన నాయకరాజు- రాయలకు నల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రము- రఘునాథనాయకునికి వేంకటకవి విజయవిలాసము[1]- రాయలకు

1. విజయవిలాసమను నీసభాభవనము పేరును బట్టియో, రఘునాథరాయలు నేపాళచోళగులయుద్ధమున విజయములఁ గాంచుటకోసము 'చేమకూర వేంకటకవి భావస్ఫోరకముగఁ దన కావ్యమునకు విజయవిలాస మని పేరును బెట్టి యుండును. ఈభవనము రఘునాథనాయకునిచే విజయచిహ్నముగఁ గట్టింపఁబడినది.

భువనవిజయసభారంగము- రఘునాథనాయకునికి విజయభవనస భారంగము- రాయలకు తిమ్మరసుమంత్రి, రఘునాథనాయకునికి గోవిందదీక్షితుఁడు. ఇరువురు వైష్ణవమతప్రవిష్టులు- ఇరువురు సర్వకళా సేవంతులు. ఇరువురు సంగీతవిద్యారసికులు[2] చూపినకొలఁది పిల్లలున్న యేని పోలికలు గలవు- ఒక్కొక్కపుడు కృష్ణదేవరాయలే రఘునాథనాయకుఁడై జన్మించెనా యనుసందియము పొడమచుండును. విజయనగరమున కృష్ణరాయలనాఁటి వైభవము తంజాపురమున రఘునాథనాయకుని కాలమునఁ గొంత పునరుద్ధరణముఁ జెందినది.

కృష్ణదేవరాయలకాలముకన్న రఘునాథనాయకునికాలమునఁ గవయిత్రులు పెంపుఁజెందుట విశేషము- తంజాపురాంధ్రనాయకుల చరిత్రమునఁ గవయిత్రులకు నున్నతస్థానము గలదు. రఘునాథరాయని కాలమున రామభద్రాంబయు, మధురవాణియు నను నిరువురు కవయిత్రులే గాక సాహిత్యవిద్యావిశారదలు పెక్కు రాస్థానమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. రఘునాథనాయకుఁడు సంస్కృతమునఁ గేవలకవియే గాక శాస్త్రజ్ఞుఁ

---

2. కృష్ణదేవరాయలు సాహిత్యవిద్యావిశారదుఁడగుటయే గాక సంగీతవిద్యాప్రవీణుఁడు. అష్టదిగ్గజాచార్యుఁడు; బండారు లక్ష్మీనారాయణ కవి రాయలకుఁ గృతిగా "సంగీతసూర్యోదయము" అను నైదధ్యాయముల సంగీతశాస్త్రగ్రంథము రచియించినాఁడు- అందు రాయలకాలమున సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు పెక్కురు పేర్కొనబడిరి. సుప్రసిద్ధ శ్రీకృష్ణాచార్యవిరచిత [illegible] వీణావాదనము [illegible]. రఘునాథనాయకుఁడు ప్రవీణుఁడనుట సార్థకమే !

డగుపండితుఁడు. రామభద్రాంబ సంస్కృతమున రఘునాథాభ్యుదయమును పండ్రెండుసర్గల మహాకావ్యముగ రచియించెను. మధురవాణి యనుకవయిత్రి రఘునాథనాయకుఁడు తెలుఁగున రచియించిన రామాయణమును సంస్కృతీకరించెను.[3] ఈమె తొలిపేరు శుకవాణి యనియు, నీమెకు మధురకవిత్వము వలన మధురవాణి యనుపేరు వచ్చెననియు నామె రామాయణమునఁ జెప్పుకొన్నది.

సంస్కృతమందు రఘునాథనాయకుఁ డపారపాండితీప్రకర్ష గలిగినవాఁడనుటకు, సాహిత్యరత్నాకరకృతికర్తయగు యజ్ఞనారాయణదీక్షితుఁ డీతనిశిష్యుఁ డగుటయే చాలును. సంగీతశాస్త్రమున నూతనదృక్పథమును గల్పించి రఘునాథనాయకుఁడు సంగీతసుధ యనియు భరతసుధ యనియు రెండు గ్రంథములు వ్రాసెను. ఇందు, తొలిదానియం దపూర్వగ్రంథము లుద్ధరింపఁబడినవి. రెండవది కానవచ్చుటలేదు. మహాభారతతాత్పర్యసంగ్రహ మను నింకొక సంస్కృతగ్రంథము నీతని రచనమే. పదవాక్యప్రమాణజ్ఞుఁడై, సర్వతోముఖయాజియైన గోవిందదీక్షితుఁడును నలంకారరత్నాకరము సాహిత్యరత్నాక

---

3. "తంజాపురాంధ్రనాయక రాజచరిత్రమున నిందులకు వ్యత్యస్తముగా రఘునాథరాయలు సంస్కృతమున రామాయణము రచింప మధురవాణి దానిని తెనుఁగునకుఁ బరివర్తన మొనర్చెనని చెప్పుచును" అని యున్నది. చూ. పుట. 287. ఇది పొరపాటు. రఘునాథనాయకుఁడు తొలి తెలుఁగున రచియింప మధురవాణి యామె వెనుక దానిని సంస్కృతీకరించెను.

నము, రఘునాథభూపాలీయము మొదలగు గ్రంథములు రచియించిన గోవిందదీక్షితుని కొమారుఁడు యజ్ఞనారాయణదీక్షితుఁడును, గోవిందదీక్షితుని రెండవకుమారుఁడు వేంకటమఖియు, కమలినీకలహంసనాటిక, రుక్మిణీపరిణయము, ఆనందరాఘవము, కావ్యదర్పణము, తంత్రశిఖామణి మున్నగు పదునాలుగ్రంథములు రచియించిన రాజచూడామణియు, పారిజాతాపహరణ నాటకకర్త కుమారతాతాచార్యులును నీతని యాస్థానము నలంకరించిన సంస్కృతకవులు.

రఘునాథనాయకుఁ డాంధ్రమున రచియించిన గ్రంథములలోఁ గొన్ని వినఁబడుచున్నవి. కొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

(1) పారిజాతాపహరణము. (2) గజేంద్రమోక్షణము. (3) రుక్మిణీకృష్ణవివాహయక్షగానము. (4) జానకీపరిణయము. (5) అచ్యుతాభ్యుదయము. ఇవి వినఁబడుచున్నవి.

(1) వాల్మీకిచరిత్రము. (2) సావిత్రి. (3) నలచరిత్రము. (4) రఘునాథరామాయణము. ఇవి కనఁబడుచున్నవి.

పారిజాతాపహరణప్రబంధమును యామద్వయమున నత్యాశువుగ రచియించినట్లు యజ్ఞనారాయణ రాజచూడామణి దీక్షితులు చెప్పుచున్నారు. ఈరచనకు మెచ్చి రఘునాథనాయకుని కాతనితండ్రి కనకాభిషేక మొనరించినాఁడు. మనదురదృష్టమున నిది యలభ్యమగుచున్నది. అచ్యుతాభ్యుదయమునఁ దన తండ్రిచరిత్రమును రఘునాథుఁడు తెలిపియుండవచ్చును. తాని

గ్రంథము రచియించినట్లు రఘునాథనాయకుఁ డతని రామాయ ణమునను, నలచరిత్రమునను గూడఁ జెప్పికొనినాఁడు. ఇదియు నలభ్యమే.

కనఁబడిన గ్రంథము లన్నియు ముద్రణభాగ్యము నంది నవి. వాల్మీకిచరిత్రము, తొల్లి సరస్వతీపత్రికయందుఁ జాలభాగ మును నావెనుక చిత్రాడ యముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమున మిగిలినభాగమును ముద్రింపఁబడినది. ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనినే సర్వాంగసుందరముగ నాంధ్రవిజ్ఞానసమితి వారు యిపుడు ముద్రింపించిరి. సావిత్రి, శృంగారసావిత్రి యను పేర శృంగారగ్రంథమాలలో ముద్రింపఁబడినది. ఇదియుఁబద్య కావ్యమే. నలచరిత్రము- చిత్రాడ శ్రీరామవిలాసగ్రంథమా లలో ముద్రితము. ఇది ద్విపదకావ్యము, ఏడాశ్వాసములు, ఎనిమిదవయాశ్వాసములోఁ గొంతభాగము గలదు. రామాయ ణ మిపుడాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇది పద్యకావ్యము. నాల్గవ యాశ్వాసము కొంతభాగముమాత్రమే గలదు. ఉన్నంతవఱ కీగ్రంథముద్రణమునకుఁ బరిషత్తువారు పూనుకొనుట మిక్కిలి శ్లాఘాపాత్రము. కప్పురములు కుప్పలు గాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపై గుప్పినగతి విరిపొట్లము విప్పినరీతి కవితఁ జెప్పిన యీకవిరాజు కవితావైశద్యమును వేఱొకచో వివరించినాఁడను. రఘునాథునియాస్థానమున నున్న తెలుఁగుకవు లలోఁ దొలివాఁడు.

—: చేమకూర వేంకటరాజకవి :—

వేంకటరాజకవి కృతులు రెండు, విజయవిలాసము-సారంగధరచరిత్రము-తెలుఁగుపలుకుల యొడికమును, ప్రతిపద్యచమత్కృతియుఁ దెలుపు విజయవిలాసము నెఱుఁగనివా రుండరు-ఇందలి జాతీయములకు నిప్పటికిఁ బుస్తకసహాయ మక్కఱ లేకుండ నర్థస్వారస్యమునుఁ దెలుపఁగలవారు పల్లెలలో నచ్చటచ్చటఁ గలరు-దీనికి క్రీ. శ. 1831 వ సంవత్సరమున నాంధ్రభాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారు బ్రహ్మశ్రీ జూలూరు అప్పయపండితులచే టీకవ్రాయించినారు.[4] కృతిరచనాకాలము క్రీ. శ. 1615-1620 ప్రాంతమధ్యము కావచ్చును.

—: కృ ష్ణా ధ్వ రి :—

ఈతఁడు నైషధపారిజాతీయమను శ్లేషప్రబంధమును రచియించి రఘునాథునకుఁ గృతిగా నొసంగినాఁడు. ఇది యైదాశ్వాసముల కావ్యము. రఘునాథనాయకుఁ డీకృతికి[5] ముందు, పిమ్మట కృతు లందినట్లు కృష్ణాధ్వరి యిట్లు తెలుపుచున్నాఁడు.

---

4. దీని కీ తరువాత వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రివారును నాంధ్రవిశారద తాపీ ధర్మారావునాయఁడుగారు వ్యాఖ్యలు వ్రాసియాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైనారు.

5. తంజాపురాంధ్రనాయక రాజచరిత్రమున పుట 287 లో కృష్ణయజ్వకూడా తెనుఁగున శృంగారనైషధపారిజాత మనుద్వ్యర్థి కావ్యము రచియించెను. అని వ్రాయఁబడియున్నది. గ్రంథనామమునం దెక్కడను ముందు శృంగారపదము గన్పట్టుటలేదు. ఇది శ్లేష కావ్యము, ద్వ్యర్థి కావ్యముగాదు-దాని గద్య యిది-"ఇది శ్రీమద్రఘునాథపాలనానుభవనిష్ణాత కృష్ణాధ్వరివిరచితం బైన నైషధపారిజాతీయం బనుపుణ్యశ్లేషప్రబంధమునందు...ఆశ్వాసము"

సీ. నవరస శ్రీరఘునాథభూపాలీయ
  నామభామాభీష్ట నాయకుండు
పారిజాతకథావతారికాహృదయ
  కావ్యస్వయంవర వరవల్లభుండు
కల్యాణకౌముదీ కందర్పనాటక
  కన్యోద్వహాన బద్ధకంకణుండు
యమరుకాహంకార! హారిభంగిక
  శృంగారసంజీవినీ కాముకుండు
తాళచింతామణీ వధూతత్వగుండు
మంచి జామాత రఘునాథ మనుజనేత
తెలియనై పథపారిజాతీయకృతియు
నేవురక్కల చెల్లెలై హెచ్చుననుచు

—: కవి చౌడప్ప :—

ఆంధ్రవాఙ్మయమున హాస్యరసము పోషించిన కవి చౌడప్ప. రఘునాథనాయకుని యాస్థానమున నున్నట్లీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. నేరుతునని మాటాడఁగ
వారిజభవునంత వానివశమా! తంజా
వూరిరఘునాథరాయని
గా రెఱుఁగఁగఁ గుందవరపు కవిచౌడప్పా!

ఈతఁడు తెలుఁగుదేశమం దంతటఁ బ్రఖ్యాతిఁ జెందిన చౌడప్ప శతకమే గాక, చౌడప్పసీసములను పేర ముప్పదిసీసములలోఁ జిన్న తెలుఁగు నిఘంటువును రచించినవాఁడు. ఈతఁడు కకుత్స్థవిజయమును రచించిన మట్లు అనంతరాజాస్థానమున నున్నవాఁ డగుటచేతను, అనంతరాజును, రఘునాథనాయకుఁడును సమకాలికు లగుటచే నీతఁడు రఘునాథరాయని యాస్థానములో నుండుట సమంజసముగనే యున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడదేవుండును, సాహితీసమరాంగ సార్వభౌముఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలును, సంగీతసాహిత్య విద్యానిష్ణుఁడు రఘునాథనాయకుఁడును రాజకవిత్రయముగాఁ గీర్తింపదగినవారు. ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున ప్రత్యేకవిశిష్టత గలిగిన తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమునకు మూలపురుషుఁ డీరఘునాథనాయకుఁడే.

ఈప్రబంధమున కథావస్తువు కవితావతార ప్రథమతీర్థంబగు వాల్మీకి చరిత్రము. పరమపవిత్రమగు నారఘునాథుని చరిత్రము జగదాదిమకావ్యముగ సంస్కృతభారతిని వాల్మీకి రచియించి కవియై కీర్తినందగ, నావాల్మీకిచరిత్రమును నీరఘునాథుఁడు సహజమాధురీధురీణమగు నాంధ్రభాషలోఁ బ్రబంధరూపమున రచియించి, రఘునాథునికే యంకితమొసంగి, కవిరాజై కవితాచరితార్థత గాంచినాఁడు. రఘునాథనాయకుఁ డీప్రబంధ

మును రచియించినట్లు గోవిందదీక్షితులవారు తమసాహిత్యసు
ధయం దిట్లు చెప్పియున్నారు.

శ్రీపారిజాతాహరణ ప్రబంధ। చిత్రంచ వాల్మీకి చరిత్రకావ్యం।
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్ర।మోక్షంచరిత్రంచ నలస్య
చిత్రమ్

శ్రీరుక్మిణీ కృష్ణవివాహయక్ష। గానంప్రబంధానటనైకభేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిస్త్రిపురార్థభాగ్భి।ర్విద్వత్కవీనాంవిదధాసిహర్షమ్.

గ్రంథమున నాశ్వాసాంతగద్యలో రఘునాథునిపేరే
యుండుటచేత నిది రఘునాథకృతమనియే నిస్సంశయముగఁ
జెప్పనొప్పును.

వాల్మీకిచరిత్రమూలము సంస్కృతమున ధర్మఖండమున
నున్నది. మఱియు వాసిష్ఠరామాయణము, భక్తవిజయము ము
న్నగు గ్రంథములలో నీకథయున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈరెం
డింటియందును కథలుకొంచెము భిన్నముగ నున్నవి. ధర్మఖండ
మున వాల్మీకి కిరాతకులుఁడనియు, దోపిడివృత్తిచే జీవించుచుం
డెననియు, సప్తర్షిదర్శనముచే రామమంత్రోపదేశమును బొంది
మహర్షియై విలసిల్లెననియు కలదు. వాసిష్ఠరామాయణభక్తవిజ
యములలో నీతఁడు తొలుత నుత్తమబ్రాహ్మణుఁడై, యౌవ
నమునఁ గిరాతవనితాలోలుఁడై సాధుపురుషసందర్శనసాంగ
త్యములచే మహాపురుషుఁ డయ్యెననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

పై రెండింటిలో [6]ధర్మఖండములోనికథనే వాల్మీకి చరిత్రమునఁ బ్రపంచితమై యున్నది. రమారమి మూఁడుపంక్తులలోఁ జెప్పదగిన యీకథను మూఁడాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించుటయే రఘునాథరాయుని కవితాప్రతిభను చాటుచున్నది. వాల్మీకి చరిత్రకథాసూత్రము గమనించిన నీవిషయము మఱియు స్పష్టమగును.

ముక్తిసుందరీ యూథావనమగు బదరీవనమున శౌనకాదిమహర్షులు హరిస్మరణచిత్తులై యుండ నారదుఁ డచటికి వచ్చెను. మునులు నారదుని విష్ణుకథలనుఁ దెలుపఁగోరిరి. నారదుఁడు వైకుంఠమునకుఁ బోదలంచి తనసఖుఁడగు పర్వతమునిని వారికిఁ జూపి యాతనివలన విష్ణుకథలెఱుంగుఁడని చెప్పి వెడలిపోయెను. పర్వతుఁడు వారల కిట్లు జెప్పెను.

తెలిదీవియందు శ్రీమహావిష్ణువును సేవించి సప్తర్షులు తిరిగి వచ్చుచు సప్తద్వీపములు సప్తకులపర్వతములు గడచి తామ్రపర్ణిఁ జేరిరి. ఆతామ్రపర్ణి చెంగటఁగల [7]గజతీర్థమునీక్షించి,

---

6. ధర్మఖండము క్రీ. శ. 1700 సంవత్సరప్రాంతమున గోదావరీమండల ప్రాంతవాస్తవ్యుఁ డీమరుపల్లి భవానీశంకరకవి యాంధ్రమునఁ బదియాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించి యున్నారు. ఈగ్రంథమును నభినవాంధ్రభోజులు శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరులు క్రీ. శ. 1931 లో నచ్చువేయించి ప్రకటించిరి.

7. గజతీర్థమనఁగా గజేంద్రమోక్షణస్థలము. భాగవతగజేంద్రమోక్షణకథ సంగ్రహింపఁ బడినది.

తన్మాహాత్మ్యమెఱింగి సేతువునుఁ జూచుటకుఁ బయలు వెడలిరి. సేతువునొద్ద ధనుష్కోటియందుఁ గ్రుంగి, రామలింగేశ్వరుదర్శించి మధుర కేతెంచిరి. అచ్చట సోమసుందరు సేవించి యాపై శ్రీరంగపతికిఁ గైంకర్యము గావించి, తంజావూరు జేరి, దక్షిణద్వారక యగు మన్నారుగుడి వీక్షించి, కుంభకోణము, శ్రీముష్ణము, చిదంబరము దర్శించి, శ్రీతిరుపతిక్షేత్రమున శ్రీవేంకటేశుని సపర్యలొనర్చి శ్రీశైలముఁ జేరిరి. అచ్చట మల్లికార్జును సేవించి, వింధ్య దాటి శ్రీవారాణసీక్షేత్రమున విశ్వనాథు సంభావించు నంతలో గ్రీష్మము వచ్చెను. ఆ గ్రీష్మబాధకోర్చి వారు తమసా నిమ్నగఁ జేరఁగనే యొక కిరాతుఁ డడ్డపడి వారిని హింసించెను. వారును వానికి తత్త్వబోధ చేసి రామమంత్ర ముపదేశించిరి. కిరాతుఁడు బహుదీక్షతో తపముసల్ప, నా తపోభంగము సేయు నింద్రుఁడు రంభోర్వశులఁ బంపిన వారువిఫలమనోరథులై, తిరిగి పోయిరి. అప్పుడు మహర్షులరుదెంచి యాతని తపోనిష్ఠకాశ్చర్య మనస్కులైరి. ఆతఁడు వాల్మీకమువోలె నైయుండుండి వెడలు టచే వాల్మీకియయ్యెను. అప్పుడు శ్రీరాముడు ప్రత్యక్షమై తన కథను కావ్యముగాఁ జేయుమని యానతిచ్చెను. వాల్మీకి మహర్షి రామాయణము రచించి యశశ్శరీరుఁడయ్యెను.

ఇందు మొదటి రెండాశ్వాసములలో క్షేత్రవర్ణనము, తృతీయాశ్వాసమున రంభోర్వశి వివాదఘట్టమున నాట్యవర్ణనము కవికల్పితములు ఈ క్షేత్రములన్నింటిని రఘునాథరాయలు

దర్శించినవాఁడు. రామసేతు శ్రీరంగకుంభఘోణాది దివ్యక్షేత్రముల శ్రీరామభద్రుని ప్రతిష్ఠించినవాఁడు. తంజావూరు తనరాజధాని. దానిని వర్ణించి తన స్వదేశాభిమానము కనపరచియున్నాఁడు. ఇట్టినాట్యకళ రఘునాథరాయునికాలమున నత్యున్నతస్థితిలో నుండెడిది. కావున కథాభాగమున నీనికిఁ బ్రసక్తికల్పించి రఘునాథుఁడు తన కవితాచాతుర్యముఁ జూపినాఁడు. కథయందిట్టిపట్టులు మొత్తముమీఁద మనోహరములై యున్నవి.

ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధురపదఘటితమై, భావశుద్ధిగలిగి ప్రసన్నగంభీరమై యొప్పుచున్నది. కావ్యమంతయు స్వతంత్రముగ రచియింపఁబడినదయ్యు నచ్చటచ్చట కొన్ని ప్రాచీనశ్లోకముల కనువాదములును, ప్రాచీనకవికృత పద్యముల కనుస్మృతులు లేకపోలేదు. మచ్చునకు.

హనుమంతుని వర్ణన కృత్యాదిని.

ఉ. ఎక్కడ రామకీర్తన మొకించుకయేనిననైన వేడ్కదా
 నక్కడ వచ్చి రంజిలి కృతాంజలియై ప్రమదాశ్రుపూరముల్
 పిక్కటిలంగ మైఁబులకబృందము జాదుకొనంగఁ బాడుచున్
 జొక్కుచు నాడు నయ్యనిలసూను ప్రభాసితభానుగొల్చెదన్.

ఇది "యత్ర యత్ర రఘునాధకీర్తనం తత్ర తత్ర కృత మస్తకాంజలిమ్.
బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్.

అనుశ్లోకమునకుఁ దెలుఁగుచేత.

సీ. పంకజబింధు బింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకలజనానంద సంధాయి గరుడ తు
రంగమయాయి శ్రీరంగశాయి
సహ్యకన్యాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
అఖిలదైవత సంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండకాయి శ్రీరంగశాయి

నిఖిల జగదింద్ర జాలంబు నెఱపుమాయి
అచ్చులకునెల్ల మొదల నచ్చెచ్చనవ్రాయి
కొలుచువారల పాలిటి తలఁపురాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి. ద్వి. ఆ.

పై పద్యమనుప్రాసఘటితమైయున్నను నిది చదివినతో డనే సంకుసాల నృసింహకవి కవికర్ణరసాయనము నందలి క్రింది పద్యము స్మరణకు రాకమానదు.

సీ. అపవర్గకాంక్షచే నాకొన్నవారికి
దంగేటిజున్ను శ్రీరంగశాయి
నిర్వాణదారిద్ర్య నిర్విణ్ణుఁడగువాని
ముంగిటి శేవధి రంగశాయి

సంసార మలవిమోచనము నాకాంక్షించు
పంగున్ను పైగంగ రంగశాయి
పరమార్థలాభతత్పరుఁడైనవానికి
ముంగొంగు పసిఁడి శ్రీరంగశాయి
బెదరకాఁకటి యమృతంబుఁ చిదికికొనఁగ
శృంగములు లేని మొదవు శ్రీరంగశాయి
కోరువారలకోర్కు- లీఁగోఁజవచ్చు
జంగమామర తరువు శ్రీరంగశాయి.

అచ్చటచ్చట శబ్దాలంకారములు హృదయంగమమై కవితకుఁ గణన కూర్చుచున్నవి.

క. లోపలఁ జని చని హాఁసీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల కనకా
లోపల నద్రచనాజా
లోపలలితమైన యొక్క- యున్నతవేదిన్.

మ. తమసానిమ్నగదాఁటి తజ్జలసముద్యద్వాలశైవాలజా
తమసారద్యుతి వీరభూరుహా విభాధట్టంబుతోఁగూడి సం
తమసానీకముఁబోలె నల్దెసలునిండంజూచి యాహాహోమహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతంజాల బల్కుంపుచున్.

ద్వి. ఆ.

వాల్మీకిచరిత్రము స్వతంత్రప్రబంధముగా చెన్నఁదగినది. కవితాప్రౌఢిమయందేమి, కావ్యనిర్మాణమునందేమి, కళాప్రద

ర్ణనమునం దేమి, ఆంధ్రప్రబంధములో నున్నత స్థానమాక్రమించు చున్నది. రసౌచిత్యవిషయమున దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ కావ్యమునకుఁ బ్రత్యేకవిశిష్టతకలదు. రఘునాథభూపాలుఁ డుప యోగించిన శబ్దజాలమాతనికి నన్నిచోడని కుమారసంభవము తోడను శ్రీకృష్ణరాయలవారి యాముక్తమాల్యదతోడను పరిచయ మున్నట్లు తెలుపుచున్నది. తృణజ్యోతి ఓహారిసాహారియున్నగు పదములిందులకుఁ బ్రమాణము. 'ఉగము' మున్నగు నపూ ర్వపద ప్రయోగము లిందు కానఁబడుచున్నవి. రఘునాథభూ పాలుఁడు వైష్ణవుఁడగు శ్రీరామభక్తుఁడయ్యును, పరమతసహిష్ణు తకలవాఁడు. వాల్మీకిచరిత్రమున క్షేత్రవర్ణనమున శైవక్షేత్ర ములఁ గూర్చి చేసినప్రశంస లాతనికిఁ బ్రాచీన శైవవాఙ్మయము నఁగల పాండితిని సూచించుచున్నవి. చూడుఁడు. మధురయందలి సోమసుందరుని వర్ణనము.

సీ. మునులకందగరాని మోక్షంబు పక్షికి
దయచేసె నెవ్వాఁడు నయ మొనర్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబులు తురంగంబులుగాఁ జేసి
యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి
శ్రుతినిందలకుఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
గావించె నెవ్వాఁడు ఘనత మెఱయఁ

దట్టఁదలఁబెట్టపట్టెడు పిట్టాసంగు
ముసలియవ్వకునై మన్ను మోసె నవ్వఁ
డట్టి లింగస్వరూపున కఖిలపతికి
సోమసుందరునకు నీకు జోడు గలదె.

ద్వి. ఆ.

జంబుకంబులు తురంగములుగా చేయుట, పిట్టవ్వకుఁ దట్టలు మోయుట మున్నగు కథలు దాక్షిణాత్యశైవవాఙ్మయము తోఁ బరిచయమున్నగాని సాధారణముగఁ దెలియనట్టివి. ఇట్లే తంజావూరు, అరుణాచలము, శ్రీశైలవర్ణనము రఘునాథుని పరమతసమానముఁ దెలుపుచున్నవి. మాధ్వయతియగు సుధీంద్రుఁ డితని చే కనకాభిషేకసత్కారముఁ గాంచినవాఁడు. ఇట్లు పరమత సమానముగలిగినవాఁడయ్యు, తనరామభక్తిని గ్రంథమునందుఁ బ్రస్ఫుటముఁ గావించినాఁడు గజతీర్థమును వర్ణించుపట్టునభాగవ తగజేంద్రమోక్షణకథను సంక్షేపముగఁ భావగర్భితముగఁ జెప్పి యున్నాఁడు. కథయందు ప్రసక్తిలేకపోయినను, తనకాలమున తానత్యున్నత స్థితికిఁదెచ్చిన నాట్యకళా, సంగీతకళావిశేషముల నీగ్రంథమునఁ దృతీయాశ్వాసమున వివరించినాఁడు. పుట్టతేని యపోలిక నిట్టలంపుఁ దీయఁదనముఁగలిగిన తెలుఁగు బాస యందు బుట్టఁబుట్టువు మనుగడను నిరాచకయిసరి వ్రాసి, తను గొల్చు వేల్పునకు నీకబ్బపుఁగన్నెనిచ్చి యెల్లకడల నెల్ల వేళలఁ దెలుఁగువారిలో నెలకొనిన పేరుగడించినాఁడు. మహాదాతమ్మొ,

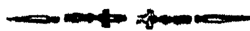
శత్రుజేతయై, కృతిప్రణేతయై, శరణాగతత్రాణనయై, గాంధర్వవిద్యాధిష్ఠాతయై కవిపండిత హృదయసంస్థాతయగు నీరఘునాథ భూనేతచరిత్రము బంగారునీట లిఖింపఁదగినది. రాజకవీంద్రకృతమై కవిరాజసమ్మానితమగు నీకృతిని యాంధ్రమహాజనులాదరింతురుగాత !

పీఠికాపురము,
విక్రమజ్యైష్ఠి.

నిడుదవోలు వేంకటరావు, బి. ఏ.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

ప్రథమాశ్వాసము.

వైదేహియురోజపూర్ణకలశీ
శృంగంబులం బల్లవ
శ్రీవిన్యాసముఁ జూపు హస్తములచేఁ
బ్రేమం బ్రకాశింబుగా
శ్రీవిద్యల్ నతకోటి కిచ్చు నలరాజీవాక్షుఁ డిక్ష్వాకువం
శావిఖ్యాతమహార్ఘరత్నము మదీయాభీష్టముల్ సేయుతన్.

సీ. కమలగర్భాండభాండము లఖండజ్యోతి
నెనయు బంగరుబొమ్మరిండ్లు గాఁగ
నీరేడులోకంబు లెడనెడఁ జెన్నారు
పన్నారుదొంతులబాగు గాఁగ
బ్రహ్మాదిసర్వగీర్వాణసంఘము లెల్ల
నాడించు బొమ్మలజాడ గాఁగఁ
బార్వతీభారతీప్రముఖాదిశక్తులు
ప్రియమిచ్చు చెలిమికత్తియలు గాఁగ
దలఁపున జనకునింట నుదారమహిమ
బాలలీలలు సలిపె నేభామ యట్టి
రత్నగర్భమునుంగు గారాపుఁబట్టి
మమ్ముఁ జేపట్టి సుఖలీల మనుచుఁగాత.

ఉ. ఎక్కడ రామకీర్తన మొకించుక యే విననైన నేక్కఁ దా
నక్కడవచ్చి రంజిలి కృతాంజలియై ప్రముదాశ్రుపూరముల్
పిక్కటిలంగ నొఁబులకబృందము జాదుకొనంగఁ బాష్పమున్
జొక్కుచు నాడు నయ్యనిలసూనుఁ బ్రభాసితభానుఁ గొల్చెదన్
*ఉ. మోదకహస్త హస్తిముఖ మూషకవాహన యేకదంత లం
బోదర తప్తకాంచనసముజ్జ్వలవిగ్రహ బాలచంద్ర రే
ఖాధృతమౌళి యంచుఁ దమనప్పుభక్తిఁ దలంచువారలన్
మోదముమీఱఁ బ్రోచు గణముఖ్యుని విఘ్నపతిం దలంచెదన్.
చ. హరిణవిలోచనా గిరిజ యాడుద మోయని మోసపుంబెమున్
గిరిజకు నిచ్చి యచ్చెలియ కేల్దెమలించుచుఁ జంద్రజూట సీ
వరయఁగ నెంతజూట వని యల్లన పన్నిదమీ ముదంబునన్
సరసము లాడు శంకరుఁడు శబ్దవిశేషము లిచ్చుఁ గావుతన్.
చ. పరిణయవేళ నాథునికపర్దముపై దెలిమించుముత్తెముల్
కరముల నించినించి యొడికంబు దగం దలఁ బ్రాలువోసి యా
హరుమెయి జాఱుచో నలి సురాపగ సిగ్గున డిగ్గనంచు లోఁ
బరిహాసనం బొనర్చు నలపార్వతి మాకు శుభంబులీవుతన్.
ఉ. పంచినలీల రాగము ప్రపంచితమై చెలఁగన్ విపంచి వా
యించి, తను న్నగించి యెలయించిన ప్రేయసి నల్లదించి మో
దించి ప్రవీణ వౌదని నుతించి కవుంగిట నుంచి ప్రేమ యూ
రించి వరించి మించినవిరించి మముం గరుణించి ప్రోవుతన్.

---

* ఈ పద్యము ప్రబంధమణిభూషణములో నుదాహరింపఁబడినది.

క. రాణించు నెపుడు నంత
ర్వాణిమనోజ్ఞముల వివిధవాణీకృతి నా
వీణాపుస్తకపాణిని
వాణిని ద్రుహిణముఖరంగవాణిని దలఁతున్.

క. ఆదికవుల వాల్మీకుల
వేదవ్యాసులఁ దలంచి వివిధాగమసం
వేదితఁ గట్టేఁడియగు కవి
తాదక్షవిలాసుఁ గాళిదాసు నుతింతున్.

క. భామహానీయుల రుద్రట
భామహాభవభూతి బాణభాసముఖకవి
గ్రామణులం గవితాబ్జన
భోమణులం దలఁచి మ్రొక్కి పూజింతు మదిన్.

ఉ. లక్షణలక్ష్యకోటి పదిలంబుగ మేటికవుల్ నుతింప శ్రీ
దక్షమసంస్కృతాంధ్రకవితాపదవిన్ వహి కెక్కి, శబ్దవై
చక్షణి మించునన్నని విశారదుఁడై తగుతిక్కయజ్వ ఫా
లేక్షణభక్తిశీలుఁ డగునెఱ్ఱయప్రెగ్గడ నేఁ దలంచెదన్.

శా. సందర్భంబు నవార్థగర్భమగుచుం జాటుక్రియన్ మించగాఁ
జందుల్ ద్రొక్కుచు నిండి యంతటరసశ్రీమెచ్చుగొల్పంగనా
నందాంభోధితరంగముల్ వలెఁ బ్రబంధంబుల్ భువిన్నిల్పిదా
నుం దెల్లంబుగఁ గీర్తిగాంచి మనుశ్రీనాథున్ మదింగొల్చెదన్.

చ. తెనుఁగుతెలుంగుసంస్కృతముతీరునుగా నియమప్రయోగముల్
పెనచినకబ్బముల్ సభలఁ బెద్దఱికంబుగఁ జెప్పి పెద్దలన్
విను మనవారు నేరుపున వింతలు వింటిమి నేఁ డహంకృతి న
వ్విన నుతియించు నెంచు కుకవిప్రకరంబుల మెచ్చ నర్హమే?

గీ. యతియుఁ బ్రాసంబు దప్పనియంతమాత్ర
మునకె తన్నును దా మెచ్చికొనెడువానిఁ
బాటి సేతురె? రసపరిపాటిఁ దేట
మాటలఁ గవిత్వము ఘటించు మేటికవులు.

*క. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపైఁ
గుప్పినక్రియ, విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలన్.

క. చెవులకుఁ జవులై, చల్లఁగఁ
గవులకుఁ దవులై, సమస్తకావ్యకళాబం
ధువులై, రససింధువులై
యవురా! యనఁ గవిత లవని నలరఁగ వలదా?

వ. అని యిష్టదేవతాభివాదనంబును బురాతనాధునాతనసుకవి గుణానుమోదనంబును గుకవిదురహంకృతిభేదనంబును సదసత్కవిత్వతత్త్వానువాదనంబును గావించి, యేనొక్కకావ్యంబు నవ్యోద్యమనవ్యార్థచమత్కారభవ్యంబును సకలవిద్వత్కవిశ్రావ్యంబునుంగాఁ జేయనూహించియున్నచో నొక్కనాఁడు,

* ఈ పద్యము లక్షణదీపికలో నుదాహరింపఁబడినది.

సీ. మెఱుపుపచ్చనిదట్టి మొఱపుగాఁ గటిఁ గట్టి
యాపగంజిపిడి పిడియంబుఁ జెక్కి
గట్టివిల్లొక చేతఁ బట్టి వేఱొక చేతఁ
గోలిమించిలకోరికోలఁబూని
రాణించు గొప్పసుప్పాణిముంటులఁ దాల్చి
తరమైనబలుకెంపు తాళి వైచి
మాణికకిరీటముడంబు మఱపించునొకవింత
లాగి గవాలోని కుళ్ళాయి వెట్టి

యొక్క చక్కనిజవరాలు నొక్క పిన్న
వయసు గాకొమరుండు నిరువంకఁ గొలువ
వెడఁదకన్నులవాఁడొక పుడమిఱేఁడు
నేఁడు నినుఁ బ్రోతు నని చాల నిలిచె ప్రేమల.

క. నిలిచిన సేనును సంగము
పులకించుచు నుండ నాత్మఁ బొంగుచు నతనిం
గలలోన కనుఁగొని నా
కులదైవం బైన యలరఘుపతియె యనుచున్.

గీ. మేను పులకింపఁగాఁ బ్రణమిల్లి నిలిచి
యున్న ననుఁ జూచి యపు డపురుషోత్తముండు
మందహాసాంచితముఖారవిందుఁ డగుచు
వత్స! రమ్మని వత్సలత్వమునఁ బలికె.

ఉ. నీకవితావిలాసము గణింప సుధారసధారకంటె నిం
పై కనిపించు, దానఁ గృతిమైనను మిక్కిలిసొంపు నింపదే
*నాకథఁ దొల్లియర్థరచనారుచి మించఁగఁ జెప్పి; తత్ప్రవా
ల్మీకిచరిత్రముల్ నోడువు మెచ్చుగ నీ విపు డచ్యుతాత్మజా!

క. పావన రమణీయంబగు
నా వాల్మీకులచరిత్ర మది కృపసేయన్
ఠీవి మెఱయు నీపుణ్య
ప్రావీణ్యమ యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

క. అని యానతిచ్చి చన మే
ల్కని యే నెంతటి యనంతకరుణాఢ్యుఁడ వే
యని యా రఘువల్లభునిన్
వినుతించి ప్రభాతవేళ వేడుక మెఱయన్.

వ. కొలువు కూటంబున కేతెంచి విబుధోత్తములకుం జెప్పిన వారు నిది శోభనస్వప్నం బపారకరుణాసముద్రుం డగు రామభద్రుండు నీనిజభక్తికి మెచ్చి కృతిసేయు మని యానతిచ్చెం గావున నీకవితావిశేషంబు సకలలోకప్రసిద్ధం బగునని సంతసించి పలికిన నేను నవ్వాల్మీకిచరిత్రంబు సేయసమకట్టి తత్ప్ర

(*) ఇతఁడు రామాయణ మనుకృతి నతిమనోహరముగా నవార్థగర్భముగా రచించియున్నాఁడు. దానినే మధురవాణి యను వేశ్యాతిలకము సంస్కృతమున ననువాదముచేసెను. దీనిలో బాలకాండమునందే 8000 పద్యములు గలవు.

పాదలబ్ధం బగు కవిత్వంబు తదధీనంబుగాఁ జేయుట యుచితం
బని విచారించి యద్దేవతాసార్వభౌమునకును.

క. బర్హిణకంఠచ్ఛాయా
గర్హణచణకాయునకు, జగద్ధేయునకున్,
బర్హిర్ముఖమకుటీ ఘటి
తార్హణచరణునకు, ఘనకృపాభరణునకున్.

క. రక్షోవక్షోఽస్రగ్రస
కుక్షింభర నిశితసాయకునకున్, మిథిలా
ధ్యక్షసుతానాయకునకుఁ,
బ్రత్యక్షస్తుతనామునకు, దయాధామునకున్.

క. భీషణ ఘోషణ జలనిధి
శోషణశరధారునకు, నసూయామాయా
ద్వేషణ భాషణ ఖరఖర
దూషణ పేషణపటిష్ఠదోస్సారునకున్.

క. వైదేహీ మిత్రునకున్,
సాదిత శత్రునకు, సప్తసాలమహీరు
ట్ఛేదనపటుశరునకు, హార
కోదండవిఖండనాదికుంతకరునకున్.

క. మార్తాండవంశ పావన
మూర్తికి, నవహారచంద్రమోహీరలస
త్కీర్తికి, మానిమనోంత
ర్వర్తి శుభాకారునకును, రఘువీరునకున్.

వ. సమర్పితంబుగా నాయొనర్పం బూనిన వాల్మీకిచరిత్రం బను ప్రబంధరత్నంబునకుం గథాసూత్రం బెట్టిదనిన.

క. శ్రీవరచరణాంభోజర
జోవాసితమగుచు నలరు సుకృతినికర సం
జీవనము పావనము బద
గీవనము విముక్తి సుందరీయౌవనమై.

మ. నరుఁడుం దానును గ్రీడసల్పు నెపుడున్ నారాయణుం డవ్వనిన్
వనవాసివ్రజయాగభాగముల నాస్వాదించుచున్ మంత్రవా
క్పరిపూతాహుతిధూమగంధముల నాఘ్రాణించుచున్ శ్రోత్రభా
సురదిగ్గ్రామగసామగానములు వించున్ నిత్యసంతుష్టుఁడై.

సీ. ఒక్కనాఁడైనను జక్కఁగాఁ గనువిచ్చి
బెళుకుఁ జూపులఁ జూచు ప్రేమ లేక
వేడుకకైనను వెకలినవ్వులు మీఱి
నటనఁ జూపట్టఁ బల్కుటయు లేక
యుబుసుఁ బోకకునైన నుల్లంబు చల్లఁగా
గందం బలందెడు పొందు లేక
నెలకైనఁ గొంతయాఁకలి దీఱఁ గలమాన్న
కబళ మొక్కటి జిహ్వకమియ లేక

గీ. నలఁగి యెండల నెండి, వానలను దడిసి,
మోహ మనుత్రోవ యెఱుఁగక దేహమాత్ర
ధారులై నట్టి యచ్చటి తపసు లెపుడు
వలవ జేయుదు రల ముక్తి లలనఁ గోరి.

చ. శమదము లైన యమ్మునుల, శాసన మెట్టిదొ గాని, శాద్వలం
దమతము లుచ్చఁబచ్చికలు ద్రచ్చి నెసంగను హోమధేను సం
ఘములకు గోపబాలకుల కైవడి నేరిమి వాలవాలదం
డముల నదల్చి తేచ్చుమసుకంబులు లచ్చటఁదిల్చియిచ్చికన్.

ఉ. శాలరసాలసాలముఖపాదపరాజికిఁ బూసి మానిరా
డ్బాలికలందు సైకత ఘటంబులచే సలిలంబు వోయఁగాఁ
గాలువ దీర్చఁదిన్నఁగ నఖంబుల మున్నలు గిరిగిరి యూ
వాలములందు నెక్కఁగఁ బ్లవంగముసంఘము లేచి చెప్పఁగన్.

మ. తుహినాహార్యగుహాగృహామరసరిత్పూరంబు లుద్వృత్తపుళిం
దహాలిక్రోడవిభిన్నఘోణాభవముస్తాపాలికల్ దెచ్చి త
న్మహినిండించఁగమానికన్యకలు ప్రేమన్ రేఁగుఁబండ్లీయుచున్
రహిమైఁ గూడఁగ నేటి తారొందుల నిండంనింతు రెం తేతమిన్.

గీ. గజములు లుటజాంగణంబులఁ గరములఁ గొని
దినము నివ్వరి*యన్నలు దెచ్చినైవ
సవి కపులు గోళ్ళ నొలిచి బియ్యంబుసేయు
మునుల హావిరన్నవేళకు ననువుగాఁగ.

క. గంభీరహ్రదములలో
సంభస్సులు ముంచి యుచ్చహస్తంబులచేఁ
గుంభీంద్రమ్ములు మునికుల
కుంభిగమున లొసఁగు నిరు కుండలనిండన్.

* "అన్న" అనుటకు "అనియఁదోచిః యట్టియన్నశోడ" క్రీడాభిరామము.

క. నారాయణుండు సాక్షా
త్కారంబున నతిథివోలెఁ గ్రతుభాగంబుల్
కోరికిఁ గయికొనునఁట యడ
నారయఁ దన్మునులభాగ్య మలవియె పొగడన్.

గీ. అవ్వనంబున శౌనకాద్యఖిల మునులు
మునులఁ బుణ్యనివర్త్తాపఘుచులఁ గూడి
హరికథామృతలహరి నందంద చాల
నోలలాడుచు నుండెడువేళయందు.

సీ. నారాయణునిదివ్య నామావళులు పల్కు
మహతిఁ దామూఁపున రహిఁవహింపఁ
బవడంపు నునుగెంపుఁబగటు కెంజెడగుంపు
జిగియాకసపుఁ జెట్టఁ జిగురుగోలుపఁ
గేల్దమ్మిఁ బొడముమౌక్తికపంక్తియన నవ
స్ఫటికాక్షసరము సంభ్రమము చూపఁ
బ్రతిదినస్నానసంగతమైనగంగాంబు
పాండిమం బనఁ దనుప్రభ సెలంగ

గీ. విష్ణుభక్తులె ఘనులు భావింప ననుచు
బిరుదుపూనెనో యనఁ గుంచె కరమునందు
నమరఁగా నంత నంతరిక్షమున వచ్చె
నారదుఁడు తత్త్వబోధశారదుఁడు.

క. వచ్చిన సమ్మునులెల్లను
హెచ్చినతమితోడ నతని కెదురేగి వెసం
దెచ్చి యతి కర్ఘ్యపాద్యము
లిచ్చి యుచితపీఠి నుంచ నెలమి నతండున్.

సీ. శౌనకా సుఖమె, విశ్వామిత్ర లెస్సలా,
కణ్వ మంచిదియె, భార్గవ శుభంబె,
సుతపఃపరిణామంబె, సుతప సంతోషంబె,
చ్యవన క్షేమమె, పరాశర శివంబె,
కపిల మంగళమె, మార్కండేయ కుశలమే,
వత్స సౌఖ్యమె, కాత్స్య యుత్సవంబె,
మాండవ్య భవ్యమే, మైత్రేయ భద్రంబె,
సుబల మేలే, వశిష్ఠ శోభనంబె,
గీ. క్రతు, భరద్వాజ, గౌతమ, కశ్య, పాత్రి
కలశసంభవ, కౌండిన్య, గర్గ, మంద
పాల, జాబాలి, రోమశప్రముఖులార !
యార లానందముగ నున్నవారె యిచట ?

క. అనుచుం గుశలప్రశ్నం
బొనరించిన మౌను లెల్ల నుల్లము లలరం
వినుతు లొనరించి సురముని
కని రిట్టులు వినయమున్ నయంబును బెరయన్.

క. నారద ! బ్రహ్మజ్ఞానవి
శారద ! శారదపయోదసన్నిభదేహా !
పారదయా ! నిజతేజో
దూరదళితదురితభయ ! చతుర్ముఖతనయా !

క. బహుళబ్రహ్మాండంబుల
బహిరంతర్గతము లగు ప్రపంచంబుల యుం
దహరహము విశృంఖలగతి
మహిమఁ జరింపుదువుగాదె మహితవిచారా !

క. కావున నీ విశ్వమునం
దీ వెఱుఁగనికథలు లేవు; ఋషికులతిలకా
భావించి చెప్పుఁడు చల్లఁగ
శ్రీవిష్ణుస్మరణకథ వచింపుము మాకున్.

చ. అని యిటు లామునిప్రవరులందఱు మోదము నిక్కనోక్తు
రన మురఘస్మరస్మరణరూపకథాశ్రవణానుషంగులై
వినుతి యొనర్ప, నాతఁ డతివిస్మయవిస్మయమానవస్తుఁడై
వనజదళాక్షు భక్తజనవత్సలు నెమ్మదిలోఁ దలంచుచున్.

చ. పులకలు మేనజాదుకొనఁ బొంగుచుమాటికిహర్ష బాష్పముల్
జలజలఁ జిందఁగా హరితలంపునఁ జిందులుద్రొక్కఁ గొంతసే
పలయికవోలె మైమఱచి యంతటఁ గన్నులువిచ్చి చూచెవా
ను లడిగినట్ల యర్థము మనోగతమాటకు నిచ్చ మెచ్చుచున్.

క. మునులార! మీర లొనరిం
చిన యీప్రశ్నము పురాణసిద్ధము శుద్ధం
బనఘ మమోఘంబు శుభం
బ నితరజనసులభ మైతిహాసిక మరయన్.

వ. అని పలికి తత్సమీపంబునఁ బర్వతుం జూపి యితండు మత్స
ఖుం డితనికి విష్ణుకథారహస్యంబులు కరతలామలకంబుగాఁ
దెలియు వినుండు నే నిదే రమావల్లభుసేవకుం బోయి వచ్చెద
నని వారల వీడుకొని నారదుం డరిగిన యనంతరంబ, శౌన
కాదు లత్యంతహర్షంబున నప్పర్వతమహర్షిం జూచి నారా
యణస్మరణమహిమానుభావంబు వివరింపుమని యడుగు
టయు నప్పర్వతుం డి ట్లని చెప్పందొడంగె.

గీ. మౌనులార! నారాయణస్మరణమహిమ
హిమకరకళాధరుం డొకయించుకంత
యెఱుఁగు నని విందుమదియును నెఱుఁగ లేరు
బ్రహ్మాదిక్పాలసురమునిప్రవరు లెందు.

గీ. పరమమునులార! శ్రీహరిస్మరణరూప
కథ యనఁగ నామకీర్తన కథయ నామ
కీర్తనము సేయఁ జేయఁ దన్మూర్తి మొల్ల
యుల్లమునఁ జూడఁజూడ రంజిల్లుఁగాన.

ఉ. శ్రీహరినామకీర్తన మశేషభవప్రభవాతిమోహ సం
దోహవికర్తనం బని శ్రుతుల్ మొఱవెట్టఁగ వినుచు నోడి సం
దేహముఁ బోఁక మూఢులగతిం బెడఁబాతురు కర్మవాదులం
దోహరిసాహరిక్ మునిఁగి యొల్లరు దీని ప్రచింత నేమనన్.

లయగ్రాహి.

క్షేమము శ్రుతిప్రకర సీమము పవిత్రగుణ
ధామము నిశాటకుల భీమము మునీంద్ర
ప్రేమము మహాముని లలామము తమోభరవి
రామము నతాళికర హేమము సదర్థి
స్థేమము ముఖాభినవ ధూమము విశిష్టనర
హేమము కృతప్రమద భూమము శుభార్థో
ద్దామము లసద్గతికి దీమము శివాదృశవి
నామము రమాధిపతి నామము దలంపన్.

క. ఈహరినామరహస్యం
బూహింపఁగ నర్థవాదయుక్తులచే సం
దేహించు విఘ్నమార్గ
ద్రోహులకుం దెలుపవలవదు పరాకైనన్.

క. పరనిందకుల, కసూయా
పరులకు, శ్రుతివిహితకర్మపరిహారులకున్,
హరిచరణభక్తిరహితాం
తరంగులకు, నిది వచింపఁదగ దండ్రు బుధుల్.

క. పాషండుల, కాగమపర
దూషకులకు, నాస్తికులకు, దుష్కృతమార్గా
న్వేషకులకు, నిది చెప్పిన
దోషము గల దనుచుఁ జెప్పుదురు బుధులెల్లన్.

క. ఎవ్వరు విశుద్ధమానసు,
లెవ్వ రఖిలజీవభావహితమతి మనుజా
రెవ్వరు సత్యవ్రతపరు
లవ్వరపుణ్యులకు దీని నర్హము వినఁగన్.

వ. మునులార మీర లందఱు గోవిందచరణారవిందవందనపరా
యణులు నతినిశితధీకుఠారధారాఖండిత గ్రంథులు నూర్ధ్వ
మంథులు సాత్త్వికులుం దాత్త్వికులు; గావున మీకు నీ
హరినామకీర్తన మహాత్త్వం బెఱింగిన మాత్రంబ వివరించెద
నేతత్ప్రకాశకంబైన యొక్క యితిహాసంబు గలదు, సావ
ధానమతులై వినుం డని యిట్లని చెప్పందొడంగె.

సీ. శ్రీకిఁ బుట్టినయిల్లు చింతామణికి గని
యంబుజాక్షునకు శయ్యాగృహంబు
కల్పకవనవాటికలకు నావాలంబు
పాకారిముఖులకుఁ బాకభూమి
కామధేనువులకు గోష్ఠివ మంబుద
నివహంబులకునుఁ బానీయశాల
విశ్వంభరాదేవి వెలిపట్టుపుట్టంబు
నెలతాల్పు వేల్పున కలరుఁదోఁట

సీ. సలిలపతిబొక్కసము నదీసతులకెల్ల
సర్మసీమంబు గిరులకు వర్మ మనల
తాండవితపాండుడిండీరఖండధాళ
ధళ్యసాంద్రంబు పాలసంద్రంబు మించు.

క. ధళధళన మించు నందుం
గలితసుధాఫేనపిండఖండంబులు శ్రీ
లలనామణిమూటల కై
వెలయు నుసుచు వెండిబొమ్మరిండ్లనంగన్.

శా. ఏయేచోటుల నిచ్ఛయా నచట నేయీనాడు మైపాన్పు పై
శ్రీయోషావతి యుండుఁగాకయనుచున్ శేషాహిదానంతటం
గాయవ్యూహము వన్నెనో యనఁగ శంఖశ్రేణి పాణింధమ
చ్ఛాయాచ్ఛాయతరీతినం దలరుఁ జంచల్లోలకల్లోలముల్.

ఉ. వ్రాలి జలంబుఁ గ్రోలుఘనవారిదపంక్తులలోఁ దళుక్కునం
గ్రాలుమెఱుంగుఁ దీగియలుగన్గొన నొప్పుచునుండునందు న
క్కాలము పీచిగర్భములఁ గమ్మలఁ గమ్మలఁ బుట్టునప్సరస్
స్త్రీలన నెల్లచో నన ధరీణధురీణవిలాసమూర్తు లై.

చ. ఘనబడబాగ్నికీలములఁ గ్రాఁగి యభంగతరంగ కైతవం
బున వెసనింగి వెన్నొరయఁబొంగి చెలంగుఁ బయఃప్రవపూరముల్
దినదినమున్ సమాగతనదీజలయుక్తి నడంగు నంద కా
క నిమిషమాట్టు లున్నను జగంబుల నొక్కట నాక్రమింపదే?

ఉ. పన్నగశాయి నాభిసిత పంకరుహోపరిభాగపీఠి నై
నున్న చతుర్ముఖుం డుబలెనుండుదమంచుఁ దలంచియందు దా
రున్నతఫేనకూటముల నోహరి సాహరి నెక్కి తేలుచుం
జన్నపయోధరార్భకుల సారె నగున్ వరుణావరోధముల్.

క. ఆపాలకడలినడుమం
దీపించుం జగదఖండ దీపముఁ దేజో
రూపంబు నగుచు శ్వేత
ద్వీపము నానావిధోపధిదురాపంబై.

క. జ్వలదౌర్వానలశిఖలం
గలశపయోరాశి గ్రాఁగఁగా నట నడుమం
దలముగఁ బట్టిన మీఁగడ
వలెఁ దెల్లనిదీవి నీవిఁ బరఁగుచునుండున్.

సీ. తరిఁగొండ చేఁ ద్రచ్చుదఱిఁ దేలి యొక్కది
క్కునఁ జేరు నవనీతకూట మనఁగ
మథనపరిశ్రాంతి నైఁ జుట్టచుట్టిన
వాసుకి ఘనభోగవలయ మనఁగఁ
దరఁగల నానాటఁ దఱచుగా నొక్కెడఁ
బెట్టిన ముత్తెంపుఁ బెట్టె యనఁగ
జలనిధిరాజు వక్షస్థలంబునఁ జాలఁ
బసమీఱు వజ్రంపుఁ బతక మనఁగ

నీరనిధికన్యకామణి నీడఁజూడ
నచట నిల్పిన నిద్దంపుటద్ద మనఁగ
ధవళకాంతిప్రపలిప్తదిగ్గ్రకమగుచుఁ
దేజరిలుచుండుఁ దగుఁగీవిఁ దెల్లదీవి.

ఉ. ఆతెలిదీవి శీవిమెఱయర్ రయమొప్పఁ దరంగమాలికా
నీతములైన ముత్తెములు నివ్వలుఁ బైపయి నానముక్తికం
జాతదళాయతాక్షి ఘనసంభ్రమ మొప్ప ముముక్షువాళిపైఁ
*జేతనఁ బ్రాలు వోయుగతి శీతసమీరసమీరితంబులై.

వ. అందు.

సీ. భూమినీళావిచిత్రిపాదన్యాస
ధన్యాసమానసౌధవ్రజంబు
సప్తసమస్వరోచ్చారణజ్ఞమనోజ్ఞ
కీరశారీశాలికేలివనము
రథ్యాసహస్రతోరణబద్ధకల్పక
ప్రసవజాలసుగంధబంధురంబు
రవిసుధాంశూపాధిరహితనిత్యోజ్జ్వల
స్వైజతేజోభరభ్రాజితంబుఁ

* "చేతఁబ్రాలు" అనుటకు:—
కలయం గాడ్పునఁ దూలి పుప్పొడి దివిం గప్పారు మారుంము చే
డ్కల నారామరమావసంతులఁ గడంకం బెండ్లి సేయుంచుచో
వెలయంబట్టిన యుల్లభంబు పగిదిన్ వేమాఱుఁ దమ్మూభమిపై
జెలువొందించుచు రాలుఁ బువ్వవితతుల్ చేతన్ప్రఁబ్రాలోయనన్.
విన్నకోట పెద్దన ప్రద్యుమ్నచరిత్రము.

జటులకర చక్ర చండ ప్రచండశక్ర
కుముదకుముదాక్షగణపతిప్రముఖ బాహు
దండపాలితమణిగణదండరుచిర
గోపురము మీఱుచుండు వైకుంఠపురము.

క. శ్రీరమణనాభికుహర స
రోరుహాసన్నగంధలహరి నోసి చరించున్
సారెకు నచ్చట శిశిర స
మీరము లఖిలైకసుఖము మీఱఁగ నెపుడున్.

సీ. శ్రీవత్సకౌస్తుభశ్రీలఁ బూననివారుఁ
గుడుసుఁగైదువలు సేకొననివారు
ఘనఘనాఘనని భాంగముల మించనివారు
పసిఁడిదుప్పటులఁ జొప్పడనివారు
జలజ నందక శార్ఙ్గములు ధరింపనివారు
నమగుల మిన్నేఱు నిడనివారుఁ
గమనీయభుజచతుష్కంబుఁ దాల్పనివారుఁ
బులుఁగుగొల్లని నెక్కి పోనివారు
నెవఁడకన్నులఁ గృప యుట్టిపడఁగ నెపుడు
భక్తసంతతిఁ బ్రోవఁ బొల్పనివారు
లేరు వెదకిన నప్పురి సారసాక్షు
సారసామీప్యములుగన్నవార కాని.

క. అందు ముకుందుఁడు మణిమయ
మందిరమున నుండుఁ గోటిమన్మథశోభా
కందళితరూప రేఖా
సుందరుఁడై, రమయుఁ దాను సుఖతరలీలన్.

క. శ్రీతరుణీపతిఁ జూడఁగ
నా తెలిదీవికిని దీర్థయాత్రాపరులై
యేతెంచిరి సత్పురుషులు
నాతతహర్షులయి లీల నట యొకవేళన్.

క. ఏతెంచి యచటి మహిమలు
చేతోమోదంబు లుల్లసిలఁ గనుఁగొనుచున్
నూతనమణిఘృణిజాత
ప్రోతం బగు హరిహజారముం జొచ్చితగన్.

మ. సరసీజాసనవాసవాదిసుమనస్సంఘంబు సనాన్మనుల్
సారిదిక్షమీాతెదు చావడు ల్గడచి మెచ్చుల్ వచ్చు గంధర్వక
న్నరగానంబుల తానమానముల నానందంబు నొందంగ నాయుం
దిరమౌ నొక్కవిలాసమందిరము గాన్పించంగ సీక్షించుచున్.

క. లోపలఁ జనిచని హరి నీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల *కనకా
లోపలసద్రచనాజా
లోపలలిత మైన యొక్కయున్నతవేదిన్.

* కనకాలోపఃఅంబం గారులోపము లేనిది.

సీ. కౌస్తుభమణి గన్న కనకంపుబొమ్మనా
వనధికన్యక యురంబునఁ జెలంగ
విమలాదికాంతలు వెన్కఁ గంకణనిక్వ
ణము మించ వింజామరములు వీవ
నిలయు నీళయుఁ బాదనళినముల్ గుబ్బచ
న్నులఁ జేర్చి యందముగ నొత్తఁ
పెనిపమ్మిరేకుల తేటఁజూపఁగఁజాలు
వాలుగన్నులఁ గృపఁ బ్రేలుచుండ

మాటికిని శేషనిశ్వాసమారుతములఁ
గంధసప్పుఁజేలచెఱఁగు లందందకలయ
మృగాలతిరభోగభాగంబుమీఁదఁ బవ్వ
ళించి, చిఱునవ్వు చెక్కుల నించువాని.

సీ. మకరతశ్యామకోమలవిగ్రహమువాని
మకరకుండలదీప్తిమహిమవాని
మకరాంకకోటిజిన్మధురరూపమువాని
మకరాకరోరుసద్మంబువాని
మకరభిచ్చక్రభీమకరాంబుజమువాని
మకరార్కదుస్సహామహమువాని
మకరందనిస్యందమానసూక్తులవాని
మకరాదివేయినామములవాని

మకరతోరణరుచిహారనికరసంభ్ర
మకరభుజమధ్యగృహరమామహితముఖహి
మకరసదృగుద్భటజ్వలత్ప్రకృతి వాని
నిందిరాపతిఁ జూచి యానంద మొంది.

గీ. మేనులెంతయుఁ బులకింప మౌను లపుడు
వినయ భయ భక్తి సంభ్రమాన్వితమనస్కు-
లగుచు, దండప్రణామంబు లాచరించి
నిలిచి యిట్లని పొగడి రన్నిలవర్ణు.

దండకము.

శ్రీభామినీనీ భూమి నీళా కుచాభోగభాగాతి భాస్వత్స్వ
జామధ్యమధ్యందినార్కార్చి రాధిక్యధిక్కార్య తేజఃప్రభాజాల
జాలంధరోడ్యాణ బంధానుసంధాన సంభేదనానందితస్వాంతనిష్ఠా
న్మందిరోద్యన్నిధిధ్యానసంవాస నామూలకందా సమస్తేష్టదా
ముకుందా ముకుందా సదానంద గోవింద బృందారకశ్రేణి
మాణిక్యకోటీర కోటీ రుచిస్నిగ్ధముగ్ధాంఘ్రిపంకేరుహాహ్లాదభాస
మానా సమానాధికత్వస్థితిం బాయు నీమాయచందంబు నందం
బునన్ యోగిబృందంబు గానంగలే రన్న చోద్యంబు లింకేటికిం
బుజ్జవం బొప్పఁగా బొజ్జలోనొక్కపజ్జం జగజ్జాలముల్ మాటి
యొక్కొక్క మాఱుబ్బ మున్నిటిలోఁ జిన్నపాపండవై యుండి
యున్ వెండియున్ హేమగర్భాండభాండంబు లొంటొంటి
నీరోమకూపంబులం దండతండంబులై కందుకంబుల్ వలె న్నుండి

సూకర విరాట్స్వరూపముం జుట్టియుం జోటువై వారిరాశిం ద్రయీచోరకుం జీరియుఁ, మేటితా మేటివై యూఁపునమ్మందరగ్రావముఁ మోచియుఁ, ఘోణివై కొమ్మునంబూని యీక్షోణి రక్షించి, మాయాతిదక్షుఁ హిరణ్యాక్షు శిక్షించియుఁ స్వామి హార్యక్షమై నీపదాపేక్షమై యున్నప్రహ్లాదు నాహ్లాదమునం బాపు నుగ్రప్రాపు నానాసురాలాపు ముష్ట్యాపుదగ్రాయసోగ్రాతిజాగ్రన్నఖాగ్రంబులం జించియుం బొట్టివై, పొట్టివై గోచనిం గట్టియుం, భార్గవాకారముం బూని దోర్గర్గళఖ్యాతి సంవర్గనోద్దండతఁ రాచతండంబులం గండ్రగొడ్డంట ముయ్యేడుమారుల్ వడిం చెండియుఁ రామరూపంబునఁ నిల్చి, నీపాదసేవల్ ప్రసాదింపు మోదేవతాసార్వభౌమా! పవిత్రైకనామా! ఘనశ్యామ! శ్రీరామ! హస్తీకృతశ్రీ విహస్తేంద్రవైరీ నమస్తే హితార్థప్రదా నా! నమస్తే నమస్తే నమస్తే యటంచు న్నుతింపన్.

క. అమ్మునుల నుతిరవమ్ముల
నెమ్మన మలరంగ నపుడు నీరజనాభుం
డమ్మణిమయమందిరమ
ధ్యమ్మున నున్నట్లయుండి యాశ్చర్యముగన్.

సీ. బాలాతపము నింగిపైఁ బర్వగతిఁ గటి
విలుగట్టు పన్నియవలువ వెలయ
దృక్కోణకరుణాబ్ధి కెనరెక్కుమకరయు
గళమున మకరకుండలము లలర

గళశంఖమునను బొక్కపుముత్తియంబుల
లీల నక్షత్రమాలిక చెలంగఁ
బాణిపద్మంబుల రాణించు నాళంబు
లనఁగఁ గోదండసాయకము లుండ
మదివెడలి నిల్చుచంద్రబింబం బనంగ
నురమునందునఁ గౌస్తుభ మొఱపు నెఱపఁ
బచ్చరామానికపుజిగిపగ టనంగ
సమరవాకలగ్రోలఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

క. ప్రత్యక్షంబై కనుఁగొని
ప్రత్యక్షరవిలసదమృతరసయుక్తముతో
నత్యంతసుమధురోక్తుల
నృత్యన్మణికుండలుండయి దయం బలికెన్.

గీ. పరమపావనమైన మీ పారమార్థి
కస్తుతికి నిచ్చ మెచ్చితిఁ గలశజలధి
యందుఁబలె నేను మీమానసాంతరమున
నెపుడు వసియింతుఁ జనుఁడు మునీంద్రులార!

గీ. అనుచు హరి పల్కుటయు విని మునివతంసు
లద్భుతోత్కర్ష హర్షాబ్ధియందుఁ దేలి
యింతకరుణాంతరంగుఁడవే యటంచు
మఱియుమఱియును మ్రొక్కి రమ్మాధవునకు.

వ. ఇవ్విధంబున నమ్మహాత్ములు సాహస హృష్టు లగుచు నకారణ
కరుణాపరాయణుం డగు నారాయణు సేవించి తన్మూర్తి
భావించుచు నప్పాలకడలి వెడలి తత్పయోనిధానసునాతరంగ
ఘటఘటాయితవర్ధిష్ణు గగనతరుస్పర్శి వేలావనమాలాప్రసవ
జాల లోలంబక ప్రాలంబానుబంధ మందగంధవహడింభ
సంభ్రమవిలాసపచేళిను సస్యశోకంబగు శాకద్వీపంబునకు
వచ్చి యచ్చట, నిశాట నారుశృంగ బలభద్ర శత కేసర దేవ
పాలంబు లనుపుణ్యశైలంబులు మెట్టి, యంగులం బుట్టి ప్రవ
హించు ననఘయు నాయుర్దయు నగంధయుఁ బంచపది యు
సహస్రస్మృతియు నిర్జరస్మృతియు ననువిమ్మగలఁ దానంబులు
గావించి, దధిమండల సముద్గతగంతశావళిహింతనోచ్చా
లితఖండ శీకరషండ తాండవ గగనపుండరీకబాంతిసంబోధి
యగు దధిమహాంభోధి యుత్తరించి, పంచాతురీప్రపంచిత
పంచవదనసాక్షాత్కార నిర్వంచన పంచజనోదంచితం బగు
క్రౌంచద్వీపంబునకు డిగి, తదభ్యంతరంబున వర్ధమానోప
బర్హణ నందోపనందన సర్వతోభద్రాది సీమభూమీధరం
బులు దర్శించుచుఁ దత్పార్శ్వంబుల నభయయు నమృ
తౌగయు నార్యకయుఁ దీర్ఘపతియు నను నదులనాడి యనం
తరంబ నిరంతరాజ్యరసచ్ఛురణ పిచ్ఛిలకుక్షిగత కుల్యాళిధ
రాగ్రలగ్నమహీరుహ ఫలగరిమాణ మోహాహసోపి ముహు
ర్ముహుశ్చ్యవమాన జలమానవడింభ సంరంభావలోకన

కుతూహల పరిహాస ద్వరుణపుర తరుణీవారపూరిశోభమ పారంబగుఘృతాకూపారంబుదాటి, యంబరచుంబి కునస్తం భాగ్ర జాగ్రత్ప్రక్రూకరపత్రనిర్భిన్న జలధరగర్భగళిత నిస్తుల స్థూలముక్తాఫలకలిత నిజాండసందోహ సందేహ కృతాను ధావన వనతామ్రచూడ క్రమతర నగ్రసుకంఠస్వరామ్రేడిత వివిధపత్రిరథజాల కోలాహల కాంతప్రాంతకాంతార దురాపంబగు కుశద్వీపంబునకే గెంచి, తదనంతరంబున మందర గిరికందరామందిరుండగు నిందుశేఖరు సేవించి, యాచెంగటం జతుశ్శృంగ కపిలచిత్రకూట ద్రవిణాదిధరణీధరంబు లవలో కించుచు, రసకుల్యయు మిత్రవిందయు శ్రుతివిందయు దేవగ ర్భయు ఘృతాచ్యుతయు మంత్రమూలయు నాదిగాఁగల మహానదులం గ్రుంకి, ముదంబుగదుర మదిరాస్వశోస్మత్త చిత్తపరస్పరస్పర్ధారంభ శుంభ దంభోముహిమనిష్ఠురశిరోఘ ట్టనత్రుటితపరుషపాషాణకఠినవిషమవిషాణకోణ శకలశ్రేణి పాణింధమసమయసముత్పత దుల్లుఠజ్జరఠజరఠపాణిపటల చటుల ప్రభాధగద్ధగితదిశావారంబగు సురాపారావారంబు నుల్లంఘించి, పక్షముంబోగడుచు, శాల్మలీగుల్మలీన పరిణ తఫలవిశీర్ణపలాయమాన స్థూలతరతూల ఖండపాండరాభ్ర విభ్రమాపాదిత శరత్సమయోత్సవాలోకన విజయయాత్రా రంభి తత్రత్యకుంభిసిధవబంధుర దుందుభిధ్వాన సంబోధిత ద్రోణక్షోణీధర గుహాకుహరనిద్రాణకంఠీరవ కంఠరవస్తంభి

తారకుంభినీపంబగు శాల్మలీద్వీపంబున కవతరించి, యా
సరస స్వరసశతశృంగవామదేవ కుంద ముకుంద పుష్పవర్షాది
మేదినీధరంబులు దర్శించుచు, నాచండ నుద్దండ పాపచ్ఛటా
చ్ఛేదనంబులు సేయుననుమతియు సినీవాలియు సరస్వతియు
రజనియు రాకయు నందయు నను తరంగిణుల మునింగి
యుప్పొంగి నుతియించుచు, నిరంతర మధురమధురసాసార
సమృద్ధి వివృద్ధతర భోగజడభావసంపర్కాపనోదన శర్కరా
ప్రియాత సంతతివ్యావర్తన చరజ్జరదజగర నికరభూరి
ఘూత్కారజాతి వాతోద్ధూత భూధరవారిత కందలితకందు
కఖేలనా చరిత ఖేచరాక్షి మోదంబగు నిక్షూదంబుఁగడచి
నడచి, బంధురస్కంధపటలనటజ్జటాచ్ఛటాచ్ఛాది దిఙ్మండలా
ఖండితాఖండ తాండవఖండపరశురేఖావిడంబనడంబరాభ్రం
లిహా మహోలక్షిత హిరణ్మయ ప్లక్షం బగు ప్లక్షద్వీపంబు
నకువచ్చి, యచ్ఛోట మణికూట వజ్రకూట జ్యోతిష్మ
తీంద్రసేన సువర్ణ హిరణ్యష్ఠీవ మేఘమాలంబు లను సేతు
శైలంబులు చూచి, యరుణోదయయు, నాంగిరసయు సుప్రభా
తయు సత్యంభరయు ననునదులం దీర్ఘంబులాడి, యవ్వలం
గదలి, మద్యత్తిమితిమింగల ఘులీగాఢసలిలౌ పరిపరి ఘాక
మాన జరఠగూఢపాత్రప్రకల్పితాపూర్వ మధ్యస్థల స్థూలతర
తరంగసంగనిర్నిద్రం బగు లవణసముద్రం బతిక్రమించి,
మహామేరు క్షోణీధర దక్షిణతటలక్షిత జంబూవృక్షగళద

సద్వృక్షఫల ప్రవాహామరుత్తరంగిణీ పంకాయమానా కలంక
జాంబూనద సంపాదితాగణ్య పుణ్యస్వరూపం బగు జంబూ
ద్వీపంబుఁ బ్రవేశించి, యంత.

సీ. మలయశైలనితంబవలయ చందనలతా
నిలయవైభవము వర్ణించుకొనుచు
మంగళప్రస్థాభ్రభరంగలగ్నమనోజ్ఞ
శృంగలక్షణము లీక్షించుకొనుచు
మైనాకవివిధప్రసూనవారానూన
నానాకటకకాననములు గనుచుఁ
హల్లకాచలసరోహల్లకామోద సం
వేల్లితానిలము సేవించుకొనుచుఁ
గుతుక ముప్పొంగ మఱియుఁ ద్రికూట చిత్ర
కూట మణికూట వృషభ కౌకుభ మహేంద్ర
వారిధా రేంద్రకీలపర్వతములెల్ల
మెట్టి తత్పుణ్యభూములు చుట్టిచూచి.

క. చనిచని కాంచిరి విద్రుమ
వనరాగద్విగుణితాంబువర్ణముచేతం
గననొప్పు తామ్రపర్ణిన్
వననిధివరవర్ణినిన్ నవశ్రీపర్ణిన్.

గీ. కాంచి యిది పాండ్యభూపాలకాంచిత మగు
కేళిదీర్ఘిక యిది మంచికెంపురాలు

గలుగుచుండెను గని యిది కలశభవుఁడు
నిత్యసంధ్యావిధులు తీర్చు నెల వటంచు.

వ. అందు నందఱుఁ దీర్థంబులాడి,

క. ఆ తామ్రపర్ణి చెంగట
నాతామ్రప్రచురకిసలయద్యుతి నవ సం
జాతామ్రవరణముల వి
ఖ్యాతంబై మించునట్టి గజతీర్థంబున్.

వ. కనుంగొని తత్తటంబుననిల్చి, యందఱు నానందంబుతోడ.

సీ. లాలితశాలశైవాలజాలచ్ఛాయ
నీల కాయంబు వన్నియఁ బొసంగఁ
బైనిండఁ బర్విన పద్మరాగముల్
హాళిఁదితాపిత చాయ ననుకరింప
నగ్రజాగ్రద్వినీలాంబుజాత శ్రేణి
చాఁపిన తొండంపు జాడ నమరఁ
బార్శ్వతటోద్దీప పక్షినాదంబులు
ఘంటాఘణాత్కార గరిమఁ బెనుప
మారుతోద్ధూతశీకరమండలంబు
ఘనమధుపవిభ్రమము వెల్ప ననవరతముఁ
దనరు గజతీర్థ మనుట సార్థముగఁ జూపె
నద్భుతంబుగ నీసరోజాకరంబు.

క. అని పొగడుచు నా చెంగట
ననుపమతపమునఁ జెలంగు నాత్రేయుండా

మునిఁగని, యాత్రీర్థ గరిమ
మనఘా! వివరింపు మనుడు నతఁ డిట్లనియెన్.

చ. కరిణులు గొల్వనొక్కకరి, గాటపు వేసవిఁ దప్పిబాధ రాం
తరమునఁ గందరాటవుల దాపుల మేఁపులు మేసి మేసి పై
బిరుసుగ నెండవేఁడిమిఁ దపింపఁగ బెగ్గడిలంగ దప్పిచే
దిరుగుచు నెందు నీరు గల తెంకులు గానక దీనవృత్తి పైన్.

క. మన్నులు రేఁగఁగ నేనుఁగు
మన్నీఁడడవిఁబడి యెండమావులు ద్రావం
గన్నఱఁ బఱచుచు నడియా
స న్నొగులుచు వ్రాత సోలి జాలింబడుచున్.

గీ. కొన్ని వెంటియేనుఁగులుఁ దానుజోకనైను
మూఁకదప్పి, దప్పిమోము లెండఁ
జల్లగాలిజాడ మెల్లన యరసి, యా
సరసి దరిని నింపు బెరసి యంత.

క. కడుపులునిండఁగ జలముల్
వడిఁ గ్రోలెం దొండములను వారక సరసిం
బుడబుడ ముంచుచుఁ బ్రక్కలఁ
గుడియెడమకుఁ జల్లికొనుచుఁ గుంభీంద్రంబుల్.

క నిండార జలము ద్రావియు
వెండియు వెండియును గడుపు వెలితిగఁ బైపై
నొండొండ గ్రోలి జలరుహ
షండంబులతోడ గ్రీడ సల్పుచునుండన్.

క. మకరం బొక్కటి యక్కరిఁ
గికురించుచు నాడికొఱఁగి ఱికలఁ బదముల్
వెకలించిన, నించుక కద
లకయుండం బట్టి బిట్టు లా వడరంగన్.

ఉ. పట్టిన నగ్గజేంద్రమును బాదములం బెకలించి చూచి, యి
ట్టట్టు చలింపరా కతిభయంబున మస్తకముం దటంబులం
గొట్టుచుఁ, గూఁత వెట్టుచును గుంభయుగాంతరసీమ హస్తమున్
బెట్టుచు నార్తిహారి హరిఁ బేర్కొని యుచ్చతరస్వనంబునన్.

ఉ. ఓహరి యోదయాంబునిధి యోభవబంధరుజాపహా మహా
దాహము చేత నంబువులు ద్రావఁగ నిచ్చటఁ జేరి, యీజల
గ్రాహము చేతఁ జిక్కువడి గాసిలితి న్ననుఁ గావవే యసం
దేహముగాఁగ నీవ యిట దిక్కుసుమీ ఖగరాజవాహనా !

క. అనిపల్కెడు కరి మొఱఁదా
వినియెనొ వినలేదొ యింత విస్మయముగ నం
తన దీనభక్తరక్షణ
ఘనుఁడు మురాంతకుఁ డనంతకరుణ దలిర్పన్.

సీ. తనుబిల్చినప్పుడ వినిలోనుపడెనంచు
మకరంబు కరి రేకుమడఁచునొక్కొ
విభుఁడు గల్గిన మొఱవినఁడొ లేఁడని దంతి
జడిసి ప్రాణము లేడ విడుచునొక్కొ

యార్తులరక్షింతు ననిపల్కుచుండెదు
బిరుదు నేఁటికి లేక జరగునొక్కొ
యుంకించివైచిన యురువడి నేనియుఁ
జక్రంబు నక్రంబుఁ జఱచదొక్కొ
యనుచుఁ దార్క్ష్యుండు మదిమీఱి చనఁగ వాని
నిఱికియొత్తుచు నచ్యుతుఁ డేగుదెంచెఁ
దనదు దర్శనమును సుదర్శనము నపుడు
చక్రపదనక్రముల నొక్కసారెఁ బొడువ.

క. హరి గరుడుల రుచు లత్తఱి
సరిగా నొండొండ తీవ చాలుగఁ దగ నం
బరమున గన నెప్పుడును గం
ధరమణిధనువులని యాత్మఁ దలఁచిరి వేల్పుల్.

క. కరి తలఁచుట మునుపో హరి
కరితలఁ గరమిడుట మునుపో కాదగు నని యొం
డొరులం బలుకుచుఁ దలఁచిరి
యరుదుగ సురలలికరంజితాంజలు లగుచున్.

క. చక్రపదసార్వభౌముని
యాక్రందన రవమునందు నైక్యము నొందెం
జక్రికరచక్రవిదళిత
నక్రార్తరవంబు వెఱఁగునన్ సురలుండన్.

క. హరిహస్త స్పర్శనమునఁ
గరియును గరిభావ మెడలి గంధర్వుండై
సురమార్గంబున నాయం
బురుహాక్షుం భక్తరక్షుఁ బొగడుచుఁ జనియెన్.

గీ. నాటఁగోలెను గజతీర్థనామ మొదవె
నీసరోవరమునకు మునీంద్రులార!
యిందుఁ గ్రుంకిన జనులకు నిందుధరుని
కంటె మిక్కిలి సంపద గలుగుచుండు.

వ. అనిన విని యక్కరివరదుని మహత్త్వంబు చిత్తంబుల హత్తి నృత్తంబులాడుచుండ.

సీ. పండె మిమ్మని లక్ష్మి పంతంబుతోనన
నెద కౌస్తుభ మెడల్చి యదరవైచి
పడఁతి పాదములందుఁ జావలు గదియింపఁ
దొడిగియుఁ దొడుగక త్రొలఁగఁద్రోచి
కదిసి విష్వక్సేను కైదండ యొడిసియుఁ
గడువేగ మదరంగఁ గడకు నూఁకి
బరిమేని గరుడుని నురువడిమై నెక్కి
పదపదమని సారె పన్నె సోఁకి
సురలు గని మ్రొక్క యసురులు సురిగి స్రుక్కఁ
జక్రమున నక్రశిరమును జక్కఁజేసి
హస్తమున హస్తి మస్తంబు మస్తకించి
వెలయు శ్రీహరి శుభము గావించు మాకు.

క. అని పొగడుచు నాతీర్థం
బునఁ దానములాడి వెడలి మునిశేఖరు ల
వ్వనజాక్షుభక్తరక్షణ
ఘనకథలు నుతించికొనుచుఁ గౌతుక మెసఁగన్.

మ. ఇభతీర్థంబటుదాఁటియవ్వలమునుల్ హిండత్రివ్సాసాంద్రచం
ద్రభటాభంగఘటీనటాయితము లానందంబునొందింపఁగా
శుభవారింవనువుల్ దొలంచి యవలన్ సొంపొందునింద్రోపల
ప్రభలన్ వెగ్గెడు బాలకృష్ణు విభవభ్రాజిష్ణు సేవించుచున్.

క. సీతాపతిదోర్వైభవ
కేతువు దశవదనమదనఖేలైకకథా
హేతువు తాపసజనజీ
వాతువు సేతువును జూచువాంఛలు వెలయన్.

వ. అవ్వలనం జని రనిన విని యమ్మహార్షు లత్యంతహర్షంబునం
దరువాతివృత్తాంతంబు వివరింపు మని యడుగుటయు.

మ. భువనాపూర్ణపిచండచండదనుజాంభోజాతనేదండ దం
డవినమ్రామృతకుండ కుండలిపఘటావైభవాఖండ ఖం
డవిధూత్తంసకకాండకాండకుహరాండధ్వామమాత్రాంచితాం
డవితోద్దండశిఖండిమండలవిభాడంబాంబునోజ్జృంభణా !

క. బంహిష్ఠనిష్ఠురాశుగ
సంహాతి సంహృతనిశాటఘాటమహీంభృ
త్సింహా సతతోపనిషదుప
బృంహితవేదైకమూర్తి భేదనకీర్తీ.

పంచ. ఘనాఘనాభ తారకప్రకాశ భక్తరంజనా
జనావనా భుజాగ్ర చక్రజర్జరత్పలాశనా
దినాధినాథయూథ తేజ దిక్ప్రసిద్ధశాసనా
సనాశనాసుధామృగేంద్ర చంద్రజిద్యశోఘనా.

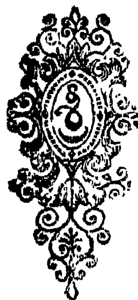
గద్య. ఇది శ్రీరామ చంద్రసాంద్రకరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసార స్వతనిశ్శేషనిరర్గళవాగ్వైభవాశేషసరససాహిత్యకళాభోజ సత్య సంభూషితముఖాంభోజ సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ నిరతావారి తాన్నసత్రసంతోషిత ప్రతిదివసపంచాశత్సహస్రభూసుర బహు వారావర్తిత మహాదానవైభవానర్తిత భాసుర నిజనామాంకి తాకళంక వస్తుసమగ్ర బహుళాగ్రహారభూషిత చోళధరామం డల నిఖిలభోగనిర్జితాఖండలసాధిత సముద్రాంతరద్వీపవసన్నృ పాలసంస్తుత ప్రతాప నేపాళభూపాలస్థాపనాచార్య కర్ణాటరా జపూజనీయ ధౌరంధర్య రామసేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపిత రామభద్ర సర్వజనసంభావిత గాంభీర్య ముద్రావినిర్జితసముద్రసదాశ్రితభరణదీక్షాదక్షదక్షిణ సింహాసనాధ్యక్ష రాజాధిరాజసన్నుతాసాధారణ శౌర్యదిగంత ప్రసిద్ధతరౌదార్యసుజ్ఞానజనకసతతసంసేవితజనక పోషితవిద్వత్క వియూథ భువనశోభితగుణసనాథ బలవత్పరిగృహీత సామంత మహీకాంత విమోచనశ్లాఘనీయబాహాబల మూర్తిమాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫల చినచెవ్వయాచ్యుతనృపాలపుత్ర సజ్జనస్తోత్ర పాత్ర రూపరేఖావిజిత కుసుమసాయక శ్రీరఘునాథనాయక ప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రం బను మహాప్రబంధంబు నందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీకాంతాకుచభద్ర
శ్రీకాంతభుజాంతరాళ శీతలకరుణా
లోకప్లావితనత యుత
సీకుసుమసమానధామ శ్రీరఘురామా!

వ. అవధరింపు మప్పర్వతుం డస్మానుల కిట్లనియె నివ్విధంబు న
నమ్మునీంద్రు లానందంబున.

క. దక్షిణదిగ్భాగమునఁ బ్ర
దక్షిణగతి నరిగి యరిగి దర్భశయనముఁ గ్
వీక్షించి సేతుమూలా
ధ్యక్షుఁ గ్ శ్రీరాముఁ గొలిచి తద్దయు వేడ్కన్.

సీ. చక్రతీర్థంబున స్నానంబు గావించి
భేతాళవారిధి స్నాతులగుచుఁ
బాపవినాశనీ ప్లావనం బొనరించి
సీతాసరస్సునఁ జెలఁగియాడ

మంగళతీర్థసంపర్క మానందించి
యమృతవాటికను దేహములు వొలంచి
లక్ష్మణతీర్థ ఖేలనమున నలరుచు
రామ తీర్థంబు పూరములఁ గ్రుంకి

శంఖచక్రజటాతీర్థ జలములందుఁ
దానములు చేసి గంధమాదనసుగంధ
మందరసుగంధవనమంద మందగంధ
వాహముల దేహముల శ్రమ వ్రాల్చి వ్రోల.

గీ. వెండి యును నారలు హనుమత్కుండమునను
బ్రహ్మకుండంబునను దీర్ఘరాజమైన
కోటితీర్థంబునను ధనుష్కోటియందుఁ
గ్రుంకులిడి రామలింగంబుఁ గొలిచినిలిచి.

మహాస్రగ్ధర.

గని వానుల్ కాంచిరంతన్, సరభసవిసరత్సాంద్రపీవీచురీచీ
జనితోద్గాఢాంధకారస్థగిత దశదిశాచక్రకద్యోతివిద్యో
తనకృత్స్వాగీనరఝాటోత్తగళతరద్భృగంతప్రభా......

క. ... ...
... లా

కాంచితపాఠీనఘటా
చంచల్లుఠనములు సారెసారెకుఁ గనుచున్.

క. ఆలంకాపాథో మ
ధ్యాలంకారప్రకారదాకారమునం
గ్రాలు నల రామసేతువు
నాలోకించుచు మునీంద్రు లతిహర్షమునన్.

చ. పరిసరవిద్రుమద్రుమవిభాపటలంబులఁ దంబు నల్గడం
బొరిఁబొరిఁ గప్పనొప్పె రఘుపుంగవు సేతువు సూడుమో మునీ
శ్వరకులచంద్ర! యీ జలధి శైవలినీశ్వరి యుచ్చ గంపుగా
సరిపెణ మేన నీటుగన జందెపువాటుగఁ బైచనో యనన్.

క. బిట్టురువడి నూఱేనుఁగు
లిట్టలముగఁ బోరవరుణుఁ డెప్పుడు నడుమం
గట్టించిన కట్టన నీ
కట్ట సెలంగెడును పారికాంక్షిప్రవరా!

క. వారిధిరంగస్థలమున
జేరి తరంగమ్ములనెడు జెట్టులు పైపైఁ
బోరంగ నడుమ బలుఁపిరి
సారించిన సరణి సేతుసరణి చెలంగెన్.

క. ధరణీతరుణీమణికం
బరమగు నీయంబురాశి మధ్యంబున న
బ్బురపు నెరిక యన సేతువు
గర మలరెడు వివిధతరునికరదంతురమై.

క. ఆలోకించితె సేతువు
నాలోకాలోకమహీధరా క్రోంచలమా
పౌల స్త్యజయ స్తంభము
ప్రాలి జలధిఁ దేలియాడు వగఁ గనుపట్టున్.

సీ. భోగికులపతిసంతతి భూమివలయ
వహనజాతపరిశ్రాంతి వదల నుదధి
పైకిఁ దేలుచుఁ దనసంధిభార మెడల
నిగిడెనో యన సేతువు దగె నగేంద్ర!

ఉ. ఈవనరాశి మీఁదట శయించిన మాధవు గౌరవించి యిం
పావహిలన్ మహీమహిళ యూఁదటఁ జాఁచినహస్తమో యనం
గా విలసిల్లెడున్ గళితకంకణనాదము లించ రాఘవ
శ్లాఘ్యవరు సేతు వెంతయును గౌతుకమిచ్చు మునీంద్రచంద్రమా!

క. అనియిట్టులు వివిధగతులను
వననిధిఘనసేతుమహిమ వర్ణించుచు న
మ్మునులు చటఁ గదలి బహుపు
ణ్యసరులు వనములును గాన నరయుచునుండన్.

మ. కనకవ్యోం బురరత్న మొక్కటి, వియద్గంగాతరంగానుషం
గసదన్మందరగంధవాహవిధుతాంగశ్రాంతి నృత్యద్వధూ
జనమంజీరఝుణంఝుణస్వనితచంచచ్చంద్రశాలావిలా
సనవేంద్రూపలసౌధయూథరుచి సంఛన్నాగ్రదిగ్భాగమై.

క. అదిగని మధురానగరం
బిదిగోఁ దడవులకుఁ గంటి మీనాకృతమాలా
నదిఁ గ్రుంకి సోమసుందరుఁ
బదరక సేవింపవలయుఁ బదపదఁ డనుచున్.

గీ. అరిగి వారలు హేమపుష్కరిణి చెంతఁ
గాంతతరమైన నీ పవనాంతరమునఁ
దనరు కర్పూరసుందరుఁ దరుణ శీత
కిరణశేఖరుఁ గని, నమస్కృతులు సేసి.

గీ. పంచశరభంగ కర్పూరపాండురాంగ,
మేరుకోదండ ధృతరమామిత్రకాండ
నాగవరహారకలధౌతనగవిహార,
నీకు మ్రొక్కెద మభవ యనింద్యవిభవ !

వ. అని సన్నుతించి వెండియుం జతుష్షష్టిలీలావినోది యగు హాలాస్యనాథుని మహిమ భావించి.

సీ. మౌనులకందఁగరాని మోక్షంబు పక్షికి
దయచేసె నెవ్వాఁడు నయమొలగ్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబుల దురంగంబులుగాఁ జేసి
యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి

శ్రుతినిందకులఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
గావించె నెవ్వాఁడు ఘనత మెఱయఁ
దట్టుఁదలఁ బెట్టి వట్టుఁడు పిట్టొసంగు
ముసలియవ్వకు నై మన్ను మోచె నెవ్వఁ
డట్టిలింగస్వరూపున కఖిలపతికి
సోమసుందరునకు సీమ జోడుఁగలరె.

వ. అని వర్ణించుచు నవ్వలం జనిచని.

శా. అంతంగాంచిరి వారిచూడ్కికనవద్యప్రోద్యానుద్యానముల్
వింత ల్సేయుచు నుండఁగా నుభయకావేర్యంతగీపాంతరా
క్రాంతాశాంతవిచిత్రగోపురఘనప్రాకారసౌధావళీ
ప్రాంతప్రోతమణిప్రభోజ్జ్వలనభోరంగంబు శ్రీరంగమున్.

క. కనుఁగొని కావేరీజల
మునఁ గ్రుంకుచు వేదశృంగమును బ్రణవము నం
బును నగు రంగవిమాన
మ్మునకు నమస్కృతులు సేసి మునికులచంద్రుల్.

సీ. మంచితెమ్మెరదూది వించిన నోదుమ
వన్నెపానుపుమీఁద నున్నవాని
వలచేదలాడగా నిలిపి వామకరంబుఁ
జిఱుతొడపైఁ జాఁచి మెఱయువాని
దృక్కోణఘనఘృణామృతము మీఁటెడులీల
నెలనవ్వు చెక్కుల దొలఁకువానిఁ

దనపాదపద్మముల్ దప్పక సేవించు
నలవిభీషణుఁ జూచి యలరువాని
సరస వాయక జయజయశబ్దములను
మించుపంచాయుధములను నించువాని
రంగతరళితమణిభూషణాంగవిభుని
రంగవిభుఁ గాంచి చిత్త ముప్పొంగుచుండె.

క. దండము లిడి నిలిచి సము
ద్దండఘనశ్యాము రంగధాముం *బాశో
ద్దండజనకు నానాజగ
దండధురంధరు నుతించి రంచితఫణితిన్.

శా. కావేరీహృదయాభిరామపులినాకల్పాహితల్పంబునన్
శ్రీవామాక్షియు నీవు లోకములు రక్షింపంగనున్నాఁడవే
హోవిశ్వంభర హోకృపాజలనిధీ హోరంగ గేహాంచితా
శ్రీవత్సస్తుతవత్స వత్సలత రంజిల్లన్ మముం బ్రోవవే.

వ. అనిమఱియు మునిపుంగవు లాభుజంగశయనుం గని యంతరం
గంబుల భక్తి యుప్పొంగుచుండ.

---

* పాశోద్దండుఁడు=బ్రహ్మ. బ్రహ్మకుఁ బాశముఁ జెప్పినందులకు, "కరములఁ బాశంబు గాలాపుఁ ద్రాడుగాఁ గాలాగ్రదండంబు గదయుఁ గాఁగ." కుమార. ఆశ్వా ౧౦-౧౯౭ వ పద్యము. మఱియు "వదనచతుష్టయం బిల్లద, రజోగుణమిల్లద పద్మపీఠము ల్లద, కలహంసమిల్లద, కమండలు విల్లద, పాశరజ్జువి ల్లద." జగన్నాథవిజయము. ఆ ౧౬౧.

చ. తలఁగడ బాముఁ జేర్చుకొని దయ్యము నెయ్యము నమ్మి యేటిలో
నెలవుగ నిల్లుఁగట్టుకొని నీవిటులుండఁగ నోర్చుటెట్లు మా
వలనగు మానసాబ్జముల వాసము సేయు; కొఱంత లేదు నీ
యలమట దీఱెఁ జుమీ వినువిహంగమవాహనరంగమోహనా.

క. అన వారి ముగ్ధభక్తికి
ననయంబును నలరి రంగహరి నవ్వుచు మీ
మనసులలోనన యున్నాఁ
డను జనుఁ డని పలుక సజ్జటాధరవరులున్.

సీ. పంకజబంధుబింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకలజనానందసంధాయి గరుడతు
రంగమయాయి శ్రీరంగశాయి
సహ్యకన్యాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
యఖిలదైవతసంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండకాయి శ్రీరంగశాయి

గీ. నిఖిలజగదింద్రజాలంబు నెఱపుమాయి
యచ్చులకునెల్ల మొదలనచ్చినవ్రాయి
కొలుచువారలపాలిటి తలఁపురాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి.

గీ. రంగనిలయోపవాసంబు రంగనాథ
చరణపంకేరుహద్వంద్వసంభజనముఁ
జంద్రపుష్కరిణీస్నానసంగతియును
గలిగె మనలకు భాగ్యంబుకతననేఁడు.

వ. అని పొగడుచు నవ్వలం గడచియుంగ.

సీ. ఏవీటనిరవొందు నిందుశేఖరుఁ డొప్పు
బృహదీశ్వరుం డనుపేరుఁ గాంచి
యేపట్టనమునకు నేలికయౌ నృసిం
హస్వామి జనకామితార్థభూమి
యేప్రోలికెలన నెన్నైలరారు నీలమే
ఘశ్యాముఁ డిందిరాకాముకుండు
నేనగరమున నిర్హేతుకదయఁ బ్రోచు
నతకల్పవల్లి యానందవల్లి

గీ. యెచట విలసిల్లుఁదగ సుందరేశ్వరుండు
ప్రాంతకాంత కవేరకన్యాంబుధన్య
వివిధసస్యప్రశస్యమై వెలయుచుండు
నట్టి తంజాపురంబున కరిగి వేడ్క.

ఉ. అందలి సౌధయూథములయందము నచ్చటికేళికావనీ
బృందము చంద మాకెలన బింకపుఁజూపులకోపులింపుగా
నిందుముఖుల్ నటించువగ తెల్లఁగనుంగొనిపొంగి [illegible]
రందరపట్టణంబె యిదిరా మదిరాజిలె నంచు నెంచుచున్.

మ. చని రమ్యాశ్రమములు నంతఁగొంతదవులన్ సాంద్రద్రుమాకీర్ణకా
ననముల్ గొన్నిటి దాఁటి, ప్రాగ్ధిశరమానాథప్రభారమ్యహ
ర్మ్యనికాయంబులఁ జూడఁజూడఁగుతుకంబాదక్షిణద్వారకం
దనగన్ నిల్చిన మన్ననారువసుధాధారు న్నిరీక్షించుచున్.

క. సేవించి తదాకృతి మది
భావించి కరాబ్జయుగళిఫాలస్థలికిన్
రావించి మిగుల సన్నుతి
గావించి ముదశ్రుపూరకలిత నయనుడై.

సీ. పసిబిడ్డయైయుండి బండిరాకాసి కీ
లెడలఁదన్నినయాతఁ డితఁడు కాఁడె
కాళియుభోగరంగస్థలంబునయందు
నృత్తమాడినయాతఁ డితఁడు కాఁడె
గొల్లగుల్లాండ్ర మక్కువ వెల్లఁ గొల్లాడి
వేణుగానమునాతఁ డితఁడు కాఁడె
గోధనంబులకెల్ల గొడుగుగా గిరివ్రేల
నెత్తిపట్టినయాతఁ డితఁడు కాఁడె

గీ. యిచట సంపంగిమొగ్గ తాయెతులసిగయుఁ
జేతబెత్తంబు మొలను బసిండిపిడియ
మును సమర రాజవేషముఁ బూనియున్న
వాఁడితఁడ మాయఁ దెలియంగవశమె మొందు.

గీ. అనుచు నారాజగోపాలు నభినుతించి
మించి కమలాపురంబును గాంచి యచట
భోగరాగంబులను జాలఁబోలుపు మీఱు
త్యాగరాజుల సేవించి హర్ష మెసఁగ.

చ. అనఘరతుల్ మునీంద్రులును నావల నావల మూఁగి తపో
వనపవమానముల్ శ్రమజవారి హరింపఁగ వేఁగఁ జేరి తీ
ఘనవివిధాగ్రహారములు కౌతుకముం బచరించుచుండఁగాఁ
గని రటఁ గుంభకోణము ధగద్ధగితోంనమణిప్రఘాణమున్.

వ. కనుంగొని యచ్చట.

సీ. చక్రపాణికి నమస్కారంబు గావించి
శార్ఙ్గపాణికిఁ గరాంజలి ఘటించి
కుంభేశ్వరునకు మ్రొక్కులు గూర్చి యలసోమ
నాథుల కభివందనములు సేసి
నాగనాథునకుఁ బ్రణామంబు సవరించి
విశ్వనాథునకును వినతిసలిపి
అవిముక్తశివునకు సాష్టాంగదండంబు
లాచరించి మఱియు నచటఁగలుగు

గీ. దేవతాతతి కెల్లను భావశుద్ధి
చెలఁగుచుండ నమోవాక మలవరించి
యభ్రసభఁ జూచుకుతుక మదభ్రలీల
నలర నమ్మౌనిపుంగవులవల దాఁటి.

క. శ్రీనృసింహుఁ గాంచి తప
శ్రీమించఁగ నిత్యపుష్కరిణిఁ గ్రుంకి దయా
భూమిన్ శ్వేతవరాహ
స్వామిన్ సేవించి యవలఁ జనిచని యంతన్.

ఉ. ప్రాంజలియై పతంజలిమహాముని రంజిలి చూడఁగా వెసల్
మంజులపాదనూపురఝుళంఝుళసద్ధ్వని మ్రోయుచుండఁగాఁ
గంజజ లోకసంభవరఁ గేవలతాండవమూర్తిఁ జిత్తభూ
భంజనుఁ బొందు వేడ్కనలభర్మసభం గని విస్మితాత్ములై.

గీ. ఇందుశేఖరు సేవించి యెందు మాకు
భేద మెక్కడి దంచుఁ గాన్పించులీల
సంధ్యాఘనభోగవిభవంబు లందుచుండఁ
దిల్లగోవిందరాజులఁ దేటభక్తి.

వ. కొలిచి మఱియు నాభద్రసభాపతి విభవంబులు పరీక్షించి.

సీ. నొసలికన్ బెనుమంట మసలునో పైకన
నిడుద కెంజడగుంపు గడలుకొనఁగ
నిలమోఁదు పాదము వలగొన్న నూపురం
బొండొండశబ్దంబు లుగ్గడింప
భక్తులఁ బిలిచి సంపదలిత్తు ననుభంగి
ఢమఢమధ్వనితోడి ఢక్క మొరయ
వాలిచందురుఁడు డాకాలియందియఁ దోఁచి
నిర్ద్వంద్వభావంబు నెరయఁజేయ

గీ. హత్తి మై యొప్పు గెంటెంబు గుత్తముగను
గదిసి రింగులువాఱంగఁ గట్టి యసుర
మట్టి నాట్యంబుసలుపు నుమాధవుండు
మాకువిభవంబు లొసఁగుచు మనుచుఁగాత.

వ. అని సన్నుతించుచు నిలింపబాలికాకేళికాభవనాయమాన మాణిక్యఖచిత చకచకిత సౌధయూథప్రభాడంబరంబగు చిదంబరంబుఁ గడచి యంత.

క. అరుణాచలవిభుఁ గరుణా
వరుణాలయుఁ గాంచి కాంచివరమునిఁ దేజ
స్ఫురణాగుణమణినానా
భరణాంచితు నేకచూతపతిఁ గనుగొనుచున్.

చ. చనిచని కాంచి రంత హరిచందనభూరుహచారువాటికా
వని వనితాసహాయ సురవైణికతల్లజ పాణివల్లకీ
ఘననినదానుకారి మణికందరజాలముఁ బంచవర్ణ కాం
చనకలవింకచక్రవిలసద్ధ్వనిశీలము శేషశైలమున్.

వ. కనుంగొని యవ్వేంకటమహీధరంబున విశంకటమణిసోపానంబులం దముకుమ్రోసినగతి ముముకు నాకాశగంగాతరంగిణీ సంగంబులు దొలంచి, యభంగభంగతాండవంబులం బెరయు, పాండవతీర్థంబునం దానంబులుగావించి, తటమహీరుహానీకం బక ప్రసవడంబరంబులం గదంబించు తుంబురుతీర్థంబునం గ్రుంకులిడి, మఱియు నఘాపనోదసమర్థంబు లగు ననేక

తీర్థంబులానుము వచ్చి వచ్చి, మజ్జనపరమజ్జన పుష్కలా
యుష్కలావిష్కారిణియుఁ బాపిజనపాపకళంకదుష్క్రియాపం
కజకరణియునగు స్వామిపుష్కరిణిఁ దీర్థంబులాడి,

గీ. కువలయంబున నిదియపై కుంభమునుముఁ
గరముఁ జూపుచు భక్తిని గరము ప్రోవ
స్వామిపుష్కరిణీ తీరభూమి నలరు
వేంకటాచలనాథు సేవించి నిలిచి.

సీ. మణికిరీటంబు సంపద లేమి యనవచ్చు
నమ్మ మూర్తియపు నామస్సూసంబు
మందహాసంబుల యందంబు హైసరే
సరిలేదు మెడకంటసరికి నెంకు
నుదరబంధము నొప్పుఁ హారహారా మెచ్చుల
మెచ్చునో బంగారు పచ్చడంబు
కటిఁ బసిండి కటారి కాంతి యెంతటివింగ
మంజీరముల మంజిమంబు మేలు
ఉచితశృంగార మితనికి నొప్పుజూపుఁ
డిట్టి చక్కనితండ్రి యెందేని గలఁడె
వలతురీ వేంకటాచలవల్లభునకు
యోగిపురుషులు మదియందయునిచి చాల.

వ. ఇక్కరణి నక్కంజాక్షుని చక్కఁదనంబునకు మిక్కిలి చొక్కి
మఱియును.

లయగ్రాహి.

పంకజకరాకుచ విశంకటతటీరచిత
కుంకుమపటీరరుచి సంకలితవక్షో
లంకరణకౌస్తుభశశాంకరవిలోచన ప్రి
యంకరగుణప్రకర కింకరదమర్త్యా
శంకర నుతానతశివంకర సురాహిత భ
యంకర శరాగతకళంక భువనక్షే
మంకర మునీంద్రగణ సంకథిత పావన ని
రంకుశమహామహిమ వేంకటగిరీశా !

క. సంకటము లెల్లఁ దొలఁగె వి
శంకట భవదీయవితతసతతఘనఘృణా
కంకటము గలుగమాకున్
వేంకటగిరినిలయ ! కాంతివిజిత కువలయా !

గీ. అనుచు నవ్వేంకటాద్రీశు నభినుతించి
మించి యవ్వలఁ జని మునుల్ గాంచిరంత
నంచితానందతీర్థసమర్థన సుమ
హాబలంబగునట్టి యహోబిలంబు.

క. కాంచి మునిచంద్రు లచ్చటఁ
జెంచుల దోరయనఁ జెలంగి చెంచెతలకటా
క్షాంచలముల మరగిన నర
పంచాననుఁ భక్తవరదు భజియించి తగన్.

సీ. హరి యిక్కడను స్వామిహరియై హిరణ్యాక
శిపుఁ జీరె ఖరనఖశిఖరములను
బక్షీంద్రుఁ డిటఁ దపస్సాక్షికంబుగ దపం
బొనరించి విష్ణువాహనతఁ జెందె
గంగ నిర్జరులు డిగ్గంగఁ జేయఁగ నిందు
భవనాశినీధునీప్రథ వహించె
నబ్జాతుఁ డిచ్చటఁ గుబ్జామ్రభూజమై
యమృతఫలములు దీనాళికిచ్చె

ననుచు నచ్చటి మహిమంబు నభినుతించు
కొనుచు నక్కొండఁగల తీర్థకుండలములను
దానములు చేసి మీఁది నెత్తంబు వెంట
జరిగి, యవ్వల నమ్మునుల్ హర్ష మెసఁగ.

సీ. తవణిల్లు నెచటఁగాష్మజ్యోతి విద్యోతి
తారణ్యనివహమై యహరహంబు
నొనరు నెచ్చట ద్రుణజ్యోతి ఖద్యోతిత
కీటమై ఘనగుహాగేహములను
గ్రాలు నెచ్చటఁ వాలుకాజ్యోతి సద్యోతి
మోహితశబరసమూహమగుచు
నుండు నెచ్చట శిలాజ్యోతి యుద్యోతిత
శృంగంబులను రత్నభంగి నెపుడు

నలరు నెచట బరంజ్యోతి యతివిశుద్ధ
తరణి మణిశబ్ధబిలధగద్ధగితభాగ
యోగసన్నద్ధ బహుసిద్ధ యోగిమతుల
నట్టి శ్రీపర్వతమునకు నరిగి రంత.

క. గంగాది తీర్థజలముల
నంగంబులఁ దోలఁచి మల్లికార్జునునకు నా
రంగగిరిమల్లికార్జున
రంగత్కుసుమములఁ బూజ రచియించి తగన్.

మ. కనిరంతః భ్రమరాంబికః హారిమణీకాదంబకాదంబినీ
జనిశోభానికురుంబ నంబరచరీచంచత్కరాంభోజ భా
జనవాలవ్యజనానిలాంకుర చలాంచత్కుంతలం గాంతలం
ఘనజంఘాలమృగేంద్రవాహనసహాగ్రైవేయ శాతోదరః.

క. కనుఁగొని సాంబశివస్తవ
మున నమ్మకుటావబద్ధముగ్ధసుధాంశుః
వినుతించిన నాత్రిభువన
జనకుండును నద్భుతంబు సంఘటిలంగన్.

సీ. చుక్కల దొరమొకించుక నిక్క శిరసునఁ
బసినూలు చెంగులపాగఁ జుట్టి
తఱచు వెన్నెలలీను దళుకునెమ్మోముపైఁ
దొలుపల్కులీనెడు తొడవువెట్టి

ముద్దులజింక మున్మొన పోటుముట్టును
సరవితో రెండుహస్తములఁ బట్టి
పెళపెళమను చెఱంగులరంగు లడరెడు
మూఁడువన్నెలపట్టు మొలను గట్టి

కేల్గలుకు ముత్తియఁపుజాయ గిబ్బనెక్కి
చారుశరహారశృంగారహారి యగుచు
ధారుణీధరరాజనందనయుఁ దాను
నమ్మునీంద్రులమ్రోలఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

గీ. ఇట్లు సాక్షాత్కరించి యా ఋషులఁగాంచి
దాంతిఘనులార! మీను వశాంతికనుతి
మెచ్చివచ్చితి నిచ్చలు నిచ్చు హెచ్చు
కోర్కెలెల్లను మీకుఁ జేకూరుఁ గాక!

గీ. ఇదియుఁగా దెన్న నిచ్చటనెందు నెవరు
నెంతమాత్రంబు నుతియింతు రంతలోన
నేను వారి కభీష్టంబు లిత్తు వేగ
మానివరులార యీగిరిమహిమవలన.

వ. అని పలికి భుజంగకంకణుం డాలింగమధ్యంబునం బ్రవేశించె; నంత నక్కాంచనాచలచాపస్వరూపావలోకంబున నానందంబు నొందుచున్న యమ్మునిచంద్రులుం గుటజప్రసూనవాసితంబు లగు నుటజప్రఘాణంబుల నేణీడింభంబులు సంభ్ర

మంబున నక్కడక్కడ జాతి పరికొను కానుగనింగనాభకస్తూరికా రాసారంబులు చవిఁగొని తృళ్ళగింతలిడ వానినెంబడించు బరువులిడు మునిబాలికల కేళికలు విలోకించి, తదంగణంబుల మునిగణంబుల పవిత్రతధవిత్రంబుల హోమధూమంబులనతిశ్యామాభిరామంబు లగు దరుస్తోమంబు లంబుదకదంబంబులని మనంబులం బ్రేమయూర నాడు మయూరార్భకంబుల లోఁగొను నశ్మగర్భరశ్మిచ్ఛటాచ్ఛురితంబులగు భూములం గనుంగొనియుం గవకపత్రస్థానంబులం గానన సీధుకానసలగు భిల్లపల్లవాధరులు భల్లంబులం బ్రదెళ్ళనేసిన తమనిసువులం జూచి సంజీవకరణిందిరుగఁ బ్రదికించి వానితోఁగూడి సంచరించు కాంచనగరుల్లక్షితంబులగు పక్షులనీక్షించియు, దత్ప్రాంతంబుల నతిశాంతంబులగు శశికాంతశిలాంతరంబుల బ్రకేవలం గుంభకప్రభావంబున శిలాంతరబంధులుంబోలె నిశ్చలత్వంబు నెనసిఁ భస్మితభసితోద్ధూళితాంగులగు మహాయోగుల బాగులు దర్శించియుం దత్ప్రవతజ్ఞానమహత్త్వంబు నకు నందంద డెందంబున నానందించుచు.

గీ వింధ్యభూధరమును బయల్ వెడలి యచట
నఖిల లోకైకశర్మద యైనయట్టి
నర్మదను గ్రుంకి మునిశరణ్యంబు లగుచుఁ
బొదలెడు నరణ్యములుఁ బుణ్యనదులుఁగడచి.

సీ. ప్రతివీథిసంచరత్పార్వతీచరణాంబు
జాతనూపురఝుళంఝుళరవంబు
విశ్వనాథవిహార వృషభరాజాకుంఠ
కంఠఘంటా ఘణంఘణ నినదము
పటుహారవ దభంగ భాగీరథీభంగ
సంఘుఘుమంఘుమ స్వనభరంబు
రక్షాధికార భైరవభుజా స్తంభగం
భీర ఢక్కా ఢంఢమారవంబు
సరవి నెచ్చోటమోతంబుజాటు సిరుల
కాపురంబగు నా కాసికాపురంబుఁ
దఱిసి మణికర్ణి కాదితీర్థముల నాడి,
యభవు సేవించి యచ్చట నలరుచుండ.

క. ఆ కాశీశ్వరు తా ర్తి
నైుక విలోచనము వంను నెసఁగెడు సెగలే
పై కొనియె ననఁగ లోకం
బాకులపడఁ దోఁచె గ్రీష్మ మతిభీష్మంబై.

క. పటపటఁబగిలెం గుంభిని
తటతటఁబధికులమనంబు తల్లడపడియెఁ
జిటచిటనెగసెఁ దవశిఖి
కటకట గ్రీష్మం బాకింత కనఁబడునంతఁ.

చ. బడి చనుదెంచుచాయ ధరఁ బాంథులతాపము తీర నక్కడ
క్కడఁ దరుజాలమూలములఁ గ్రమ్ముచు నిల్వఁగ దాని గ్రుచ్చుకో
వడిఁ గరపాళి యొత్తి దినవల్లభుఁ డల్లన సాఁగ నాఁగ న
య్యెడ నతిదీర్ఘభావము వహించె నహంబుల సోమహోగతిన్

గీ. అట్టివేసవి బెడిదంపు వెట్టకతన
నేల నందంద విరిసిన నెఱ్ఱెయలందుఁ
దరణిపాదంబు లెడనెడఁ దవుల నొల్లఁ
దివిచికొనిపోవ దివసంబు దీర్ఘమయ్యె.

చ. ఘనతరకీచకోత్కరముఖంబులఁ దగ్గతఘోరఫూత్కృతుల్
దనరఁగ నూఁదె యోషధికదంబకచూర్ణముఁ గూర్చి కొండలం
*గనకము సేసెఁ దత్సమయకైతవసిద్ధుఁడనంగ నెల్లెడం
గనగన మించె నెంతయు నఖండదవాగ్నిశిఖాప్రకాండముల్

చ. ఖరకిరణోగ్రతాపమునఁ గ్రాఁగి రసాతలభూమి డాఁగి సా
గరములు నింకెనో యనుచుఁ గైకొని చూడఁగ వచ్చి పోవుచుం
దిరుగు సవిస్మయం దంబుదతతిం దలపించఁగఁ జేసె నయ్యెడన్
ధరణిధరాగ్ర జాగ్ర దురుదావ ముఖోద్ధత కీలిధూమముల్.

---

* ఈధూమవేధిశబ్దవేధులకు:—

ధూమవేధీరసం పిష్ట్వా తేన వస్త్రం ప్రలేపయేత్ తతో జ్యోతిష్మతీ తైలే తస్యా వర్తిం ప్రకల్పయేత్ । జ్వలితాం తాం తామ్రపాత్రే సూపయేత్ప్రతతాంగతే । తద్ధూమగంధమాత్రేణ సర్వం భవతి కాంచనం । శబ్దవేధీ రసో రూఒసా గులికాం తేన కారయేత్ । తత్సర్వం జాయతే స్వర్ణం శ్రుతే శబ్దే నసంశయః । పాషాణవేధకో రూఒసా పర్వతానపి తేనస్త్రై, వేదయేన్నిత్ప్రాని సర్వం భవతి కాంచనం. అని మంథానభైరవుఁడు:—

ఉ. అబ్బలు వేసవిన్ ఘనగుహాంతరసీమల రేవగళ్లు మైఁ
బ్రబ్బెడు నుబ్బ సుబ్బరఁబాటలు దప్పి మొగంబు లెండఁగా
బెబ్బులు లొక్కపెట్ట నతిభీకరభాంకృతు లాచరించె నా
గుబ్బగ గొండలెండవడఁ గ్రాంకుచుఁ గూఁతలు వెట్టెనోయనన్

క. సుడిగాలి ధూళిఁ జుట్టుచు
వడిగా నందంద తిరిగె వలయంబగుచున్
బుడమియను బరణి తెఱ తిరిఁ
గెడు కరణిం జాలె నట్టి గ్రీష్మము నంద న్.

గీ. ఊష్మలత మించ నెంతయుఁ గ్రీష్మశాలి
చండమార్తాండకిరణంపు శాటి మీఁట
నెండమావులు గదలె నుద్దండ గతుల
మృగకులంబులు గని తృష్ణఁ దగులుకొనఁగ.

క. బడిఁ బఱమె నెండమావుల
నడుమ నపుడ కాలి లోఁ గనంబను నుద్య
ద్బడబాగ్నికీలముల గతి
గడుమించెన్ ధాతుపుష్పికానివహంబుల్.

గీ. పడగ సురటుల నప్పటప్పటికిఁ గొంత
ఫూత్కృతుల వేరి గాడ్పులు పొడము చుండ
బ్రదుకఁ గనెఁ గాక భోగు లప్పగిదిఁ గాక
యుండెనే నట్టి వెట్టచే నుడికిపడవె?

క. ఆతటి సలిలం బెందును
బాతాళము ద్రవ్వగానఁ బడకుండు గదా
భీతిల్లు యోగిజనులకు
శీతలకుంభకము గలుగ జీవన మొదవెన్.

సీ. కమ్మకెడెంపు లేఁగారంబు గలమోవి
కండచక్కెరపానకంబు లిచ్చి
చలువతావులు గుల్కు కలికి లేఁబల్కుఁగ
ప్రంపుఁ బల్కులను గర్ణములఁ జొనిపి
జీనిపన్నీరు నించిన యట్టి కుచకుంభ
యుగళంబు నక్కున నొత్తియొత్తి
పాటల సుమసౌరభంబులు వెదజల్లు
సొగసుఁబయ్యెదకొంగు సురటివిసరి

రమణు లెంతయుఁ దమతమ రమణులకును
దాపములుపాపి రొకకొంత తపనుఁడపుడు
తనదుపంద్రెండుమూర్తుల నెనసినట్లు
కొండ లవియంగ గండంపు టెండగాయు.

క. ఇటు లన్వేసవి యెల్లెడఁ
జొటచొట నిప్పుకలు కలుగుచో నక్కాశీ
పుటభేదనంబు వెలువడి
యటు చనుచు మునీంద్రు లవల నవలద్గతులన్.

మ. తమసానిమ్నగ దాఁటి తజ్జల సముద్యద్బాలశైవాల జా
త మహారద్యుతి తీరభూరుహవిభాధట్టంబుతోఁ గూడి సం
తమసానీకముఁ బోలె నల్దెసలు నిండంజూచి యోహో మహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతం జాల బల్కెంపుచున్.

సీ. నలువంకలకు డిగ్గి పలువంకలకుఁ జాఁకు
కొండవంకలు కెలంకులను నిండ
నొండొంటఁ దీడించు నుండ్రలఁ జంద్రల
బొదిగొన్న పేరీతపొదలఁ దాదలఁ
జదలంటఁ బెరిగినఁ జాలలోయలచాయ
జాళె యల్లిన లీల నందు వెడల
నాఁగినకో... ... ...
వలయంబుఁగోనలోనఁగలయబలసి
వెదురు ములుఁబూర్గు ములు రేఁగు వెలగ వేము
గలివెయుఁ జెలంగ దిగ్గజకర్ణములను
జెవుడుకొన ఝల్లికాధ్వని జేంద్ర మనఁగ
జీమదూలని యొక వనసీమఁ గాంచి.

ఆ. మానులచట వారిమార్గంబు గానక
వెదకివెదకి యల్ల విపినభూమి
పాపటయును బోలెఁ జూపట్టు నొకతప్పు
ద్రోవ వెంటనంటి బోవు చవల.

స్రగ్ధర.

కవిరామానీంద్రచంద్రుల్ ఘనరసవదస్పృక్స్ఫారణాముంచుపంచా
ననకోపాటోపచంచన్నఖరకులిశ భిన్నత్రుటత్తుంగభిరాట్కుం
భనివేశోన్ముక్త ముక్తాఫల సరవిసరోద్భాసి భిల్లీమతల్లీ
ధనురాస్ఫాలస్ఫురన్నిధ్వనిజనితమృగీధావనంబున్ వనంబున్.

క. కనుఁగొని యోహోహో ! యీ
వనమహిమము లేరికైన వర్ణింపఁగా
జనునే, యటంచుఁ బలుకుచుఁ
మునులందఱు నవ్వనాంతమున నంతంతన్.

సీ. తోరణంబులుగ వీథుల నారఁగట్టిన
యుప్పుగండలకు నొండొండ దిరుగు
పులుగుల ఱెక్కగాడ్పులఁ జాల నెగసెడు
పసరంపుఁ బొలకంపు ముసురుకొనఁగ
బసివట్టి నలుగడఁ బఱచిన మేకముల
పచ్చితోళ్ళను బండ్లఁ గ్రుచ్చిపెఱుకు
బలుజాగిలంబుల భౌభౌ రవంబులఁ
గొంకి పంకములోన ఘుర్ఘురించి
పరువులిడు నూరపందుల ముఱికిగవులు
చేప తట్టలఁ గదురుతోఁ జెనసిచుట్టఁ
గూఁతవెట్టిన జనుల వాకొలుపఁజేయు
భయముగొల్పెడు నొకబోయపల్లె గాంచి.

క. చుట్టును బసరపుటెమ్ముల
తెట్టలుచూచినను మదికి దిగులయ్యెడు హా
కట్టేఁడిదైవం బిచ్చటి
కెట్టు మనలఁ దెచ్చె దాఁటు టెట్లొకొ యనుచున్.

క. చండాలవాటికయు నిటు
లుండునె యీరోఁత గన్న నొక్కటఁ బ్రేవుల్
గుండెలు నిలువక వాంతికి
నొండరిగెడు కర్మఫల మహా యిటు లుండెన్.

క. నెఱి చెదర కిరాతుల ముం
దఱనైనం బోవవచ్చు దయమాలిన యి
క్కఱకుఁగిరాతుల ముందఱ
వెఱవక చనఁ బోల దిచట వెఱ పెయ్యదియో.

గీ. అనుచుఁ గరములు మొగముల కడ్డమిడుచుఁ
గోసినటువలె మనసున రోసిరోసి
వ్రాసి యుమియుచు సుడియు దుర్గంధమునకు
నాసికలుమూసికొనుచు సన్యాసివరులు.

చ. మిడిమిడిమెండ కొట్టునను మేనులు పెట్లుచునుండ నేలపై
నడుగుల దమ్ముకుమ్మువలె నంటుకొనన్వడిఘర్మతోయముల్
జడిగొనఁ గా జటల్ గడవసంబులు మోవఁగ లేకపోవ న
య్యెడనొకబోయదాయవలె నెక్కడనుండియొయద్భుతంబుగన్.

క. బడి నేఁగుదెంచి యొఱమని
పిడుగుంబలె నిప్పు లురులు బెడిదపుఁజూపుల్
గడలను జడిగొనఁ గఱువడిఁ
బొడమెడు తర్జనల నడఁగిపులుగులు బెగడన్.

చ. కటినటియించు నీలుబలుకాసెయు నల్లని మేనుఁ గన్నుఁగెం
కటి ఘటియింపఁ జేత విలుఁ గైకొని మేఘపుఁదిల్లవోలె న
ట్టిటు శరపంక్తు లడ్డముగ నేయుచు డాయుచు వచ్చివచ్చి య
జ్జటికులసార్వభౌములను సాఁగఁగ నీ కరికట్టి నిల్చుచున్.

క. నిలునిలువుఁడు మీ చేతం
గలసొమ్ముల నెల్ల నిచ్చి కదలుఁడు నాతోఁ
జలపట్టిన మిము నందఱఁ
బలుచట్టులమీఁద నుఱికి పారన్ వైతున్.

గీ. అనిన సమ్మౌనులడఁకిన నటు కిరాతు
బులుకుపులుకునఁ గనుఁగొని పలుకకున్న
బెడుసుఁజూపిన గాని యేయుఁడుగ గుడుసు,
బాఁపనపిశాచులకు భీతిదోఁప దనుచు

సీ. తొలుదొల్తఁ గుప్పి గోలలు గొన్ని పైనేసి
యవి నెట్టుపడిపోవ నోడు గఱచి
గన్నెరాకుములుకుల్ గొన్ని సూటిగఁ బన్ని
యవిపైకిఁ దేల నహంకరించి

యీ గేడుచిలుకల గోరులంటంగఁ జెంది
యవియు వస్త్రైనచో నదరిపదరి
పారావతమ్ములు పదిమైదు నిగిడించి
యదియును దప్పిపో నాగ్రహించి
యిన్ని నాళ్ళకు నాచేత యేఁటుదప్పె
నౌర ! యీజడదారుల కంపతప్పు
గలను గాఁబోలు ననుచును గరకు చుఱుకుఁ
జూపు లదరంగ నటువాని చుట్టువారి.

సీ. జటల మట్టు కుదిర్చి మెడలపై మోచేత
గుప్పుగుప్పున పారె గుమికిగుమికి
కక్షపాలలు చించి రక్షకేలను నుంచి
జడియంగ మొగములఁ జల్లిచల్లి
సలిలంబు గళగళ తలలమీఁదటఁ బోసి
బుఱ్ఱకాయల నెత్తి పొడిచిపొడిచి
కడవసంబుల రెమ్మి పెడమగ్గుగాఁజుట్టి
కూనుమోనడివీపుఁ గొట్టికొట్టి
యిట్లు బాధించి శోధించి యొందు నొక్క
పచ్చపై కంబుగాన కప్పచ్చిబోయ
నేఁటి కెరవాటు పసలేక దాటిపోయె
ననుచు వెసవారి పిసమాని యవలి కేఁగి.

గీ. వింటికొప్పునఁ జేయూది విన్నఁబోయి
యుసుగుసురటంచుఁ గలఁగుచునున్నవాని
చంద మీక్షించి యప్పు డాశాంతమతులు
మునులు పలికిరి చేసాఁచి మునికిలమున.

గీ. తాపసుల మమ్మ్రఁ బసులచందమునఁ గొట్టఁ
జేతు లెట్లాడె నిదియేమి చేటు నీకుఁ
ఘాతకుఁడఁగాఁగ నెన్నాళ్లు బ్రతికె దీవు
రాతఁ జేసిరె యోరి! కిరాత నిన్ను.

క. ఇటమునుపు నీవుచేసిన
పటుసాహసములకు నెల్ల ఫలమగు నోయీ!
జటివరుల నిటులఁ గొట్టితి
కటకట! యిఁకనైన దురితగతి మానవుగా.

క. ప్రాయము జలకల్లోల
ప్రాయము కాయంబు నస్థిరం బింక్కులకై
రోయక దురితమె తపమని
పాయక చేసెదవు నిందపరఁగఁ బుళిందా.

వ. అనిన నాలుబ్ధకుం డతిశుద్ధస్వభావుల సల్లాపయోగంబున
నుల్లంబునం గొంత శాంతి పల్లవింప వారల కిట్లనియె.

గీ. శేలదపసులార యాలిబిడ్డలకుఁగా
గాఁకనావటించ గాన విడిసి

విల్లు నంపకోల లెల్లను గైకొని
యున్న నాకుఁ బాప మొదవు టెట్లు ?

వ. అనిన నత్తాపసాగ్రణు లెల్లను వీని ననుగ్రహింపవలయు నని
మఱియు నిట్లనిరి.

క. ఓరోరి నీవుచేసిన
గోరపుఁ బాపములు నీవుఁగొడుకులు నాలుం
జేరఁ బడి పంచుకొందురో
వారికి బనిలేక నీక వచ్చునో చెపుమా.

క. అన విని వారి ముఖాలో
కనమున జ్ఞానంబు వొడమఁగా శబరుం డో
మునులార ! యిత్తెఱం గా
లిని బిడ్డల గొబ్బునం దెలిసి యేవత్తున్.

క. అదె పల్లె దవ్వు లేదిటు
కదలకుఁ డేవచ్చుదనుకఁ గాదని యువలం
గదలిన నాలాగు నెఱుం
గుదు రే కదయుంచుఁ బలికి గొబ్బున జనియెన్.

మ. చనిమార్గంబున నేణవర్గముల నేఁచం బోక లక్షించి ప
క్షినికాయంబులఁ గొట్టఁగోరకమదిం జింతాభరం బెంతయుం
ఘనమై యెక్కఁగఁ బక్కణంబునకు వేగంబోయియే చక్కఁ జ
క్కనితాటిటికి నేఁగి ప్రేకమగుకాఁకన్ వెచ్చగా నూర్చుచున్.

క. విలునమ్ములు నటువైచుచు
నలసత నొక జింకతోలునందునఁ గూర్చుం
డిల వ్రాయుచుఁ దనపాపము
దలపోయుచు నెమ్మనమునఁ దల్లడపడుచున్.

చ. కుదురుగ జంగసాఁచి చనుగుబ్బలు మీఁటుగఁ బాలుటాకుఁబ
య్యెద పొదలంగ నెన్నుదు రొకింత చెమర్పఁగ మేచకాళి నే
ర్పుదొరలఁ బాడి చందనపురోలున నేనుఁగుఁగొమ్ముఁ రోఁకటన్
బ్రిదిలెడుకొప్పుతో నెసురుబియ్యము గుప్పునిజ్రిపి దూఁగఁగన్.

క. రావే యనిపిలిచిన నది
వేవేగన్ వదలు కొప్పు విప్పను జన్నుం
గ్రేవల వలఁగొను కొపుం
దావడముల నొప్పఁ జొప్పాదవఁ జనుదెంచెన్.

వ. ఇట్లు చనుదెంచినయయ్యంగనం గనుంగొని యక్కిరాతుండు

క. ఓపడఁతి ! తానొనర్చిన
పాపంబులు దలఁప నీకుఁ బనిగలదో నా
కేపనియొ కాక చెఱిసగ
మైపరఁగునొ నాకుఁ దాఁచ కంతయుఁ జెపుమా.

క. అనవిని యచ్చెలి నగుచు
న్నను నాయక ! తలఁప నాకు నీదగు పాపం
బునకుఁ బనిలేదు నీప్రో
పున నెంతయుఁ గుడిచి కట్టి పొసఁగుట కన్నన్.

వ. తన్వులకు వారికెవ్వరికతంబున నీనెఱ వప్పుదీసి తె
త్తునో కొని తెత్తునో తెరువున్నదోఁచుచుఁ దెత్తునో జూదమాడి తె
త్తునో చని తెత్తునో యదియు దోసమొ పుణ్యమొ నాకు నేటికా
తవతవ నీన్ను దెచ్చినవి డాఁచక నంతఁగఁ బాఁకి నిచ్చలున్.

క. అనవిని మనసు చివుకురు
మనఁ గొడుకులఁ బిలిచి యట్ల యడిగిన వారుం
జనని పలికినటు పల్కిన
విని యచ్చెరు వంది చాల వెఱవెఱ నగుచున్.

సీ. మోసపోయితి నిన్నాళ్ళు నాసఁదగిలి
యాలుబిడ్డలుఁ దానుఁ జుట్టా లనంగ
నెవ్వ రెవ్వారగలే యూరికేగిత్రోవ
వీరి కేఁ బాటుపడుటెల్ల వృథయ యనుచు.

క. దోసమునకుఁ బని లేదట
నాసొమ్ములు వీరికిం దినం బని గలదే ?
రోసితి సంసారముఁ బెగ
గోసితి మొదలంట బంధుగుల తగులెల్లన్.

వ. అని తలంచి యన్నిషాదుండు సన్యస్తసమస్తసంసారుండ
గుచు నానాసుకృతవాసనావిలసితంబగు ననూనజ్ఞానామృతా
పాదనంబున మోదంబు నొందుచుఁ బుత్రమిత్రకళత్రాది
సంగమంబు తొఱంగి, క్రమ్మఱ నమ్మునులపాలికిం జని యం
దంద వందనంబులు గావించి యంజలిపుటఘటితనిటలతటుం

డగుచుఁ దచ్చరణరేణుసంస్పర్శనంబునం బావిత్ర్యస్వభావంబున నొప్పుచుండిరి? మునీంద్రులారా ! సకలకలికల్మషంబుల నిరాసం దర్శనంబునం గృతార్థుండనైతి; నాజనకుండు సఫలుండయ్యె; నాజవంజవభంజన స్వతంత్రంబగు నొక్క మంత్రంబు నాకు పదేశింపుఁడనుచు సంతసంబునం బుధపుంగవప్రాణాయామంబులా చరించిన, నవ్వాచంయములు నవ్వేదుని సవినయచాతుర్యంబునకు నాశ్చర్యంబు నొందుచు మున్ను మీవృత్తాంతంబులు నలిపెనో యాటవికుండయ్యు నవ్యక్తంబు నాశించెనం దలంచె నెంతటి ధన్యుఁడని సంతసించి, సర్వవర్ణసాధారణంబును నఖిలమంత్రఫలదంబును లోకాపవాదదోషరహితంబును దేశకాలనియమానుపేతంబును సర్వకామదంబును సుకృతాభిరామంబును మనుసార్వభౌమంబును నగు రామనామంబు కాని వీనిం బవిత్రుఁ జేయు వేఱొక యుపాయంబు లేదనియు నేతాదృశులకుఁ బ్రతిలోమంబుగా నుపదేశింపవలయు ననియు విచారించి యాదండ నొక్కతీర్థకుండంబున నక్కిరాతు సుస్నాతుఁ గావించి సంభావించి.

పంచచామరము.

కిరాత రాఁ దలంపు మాత్ర కేవలంబు భక్తిమై
మరామరా యటంచుఁ బల్కు మా యనుగ్రహంబునన్
బరాకు రాదటంచు రామమంత్ర మిచ్చి యంతటన్
ధరాధరాధిభూవిభూతి దర్శనాభిలాషులై.

క. ఘని రవ్వల నమ్ముౘులును
వనచరుఁడును వారి బుద్ధివదలక మదిలో
ననుదినము కందమూలా
శన మొనరించుచును నితరసంగరహితుఁడై.

సీ. నుదుట జేగురుబొట్టు పదనింకఁ గాదని
తులసిమృత్తిక నూర్ధ్వతిలకమిడియె
సెలసువిల్లువహించు కెలసంబుగాదని
వేణుకుండిక నొందుపాణిఁబూని
సొగసున్నవికోర సిగసూటిగాదని
నిడుదపెన్నెరులెల్ల జడలుదాల్చె
*నిండుగాటపునీలి దిండుగాదని కటి,
బలుచని నారచీరలు ధరించె
దినము తమసాతరంగిణీ తీర్థమునను
స్నానమొనరించి యత్యంత శాంతిమెఱయ
మౌను లుపదేశమిచ్చిన మంత్రమెపుడుఁ
దపము సేయుచు నక్కిరాతప్రభుండు.

క. ఈసరణి వాఁడు సకల
వ్యాసంగము మాని మౌనివర్తన నుండన్
వేసటచే వీఁడెక్కుడఁ
గాసింబడె ననుచు వానికలవారెల్లన్.

---

* నీలిదిండు "పాయిదలనీలిదిండొలికి బూడిదముండులబంటి" దశ ౫-౫ (తాళపత్రప్రతి.)

కం. చెట్టుల పుట్టల గట్టుల
చుట్టుల సందండ వెదకి సొలయుచు నొకనా
నట్టడవిలోనఁ గదలక
చెట్టుంబలె నున్నవాని జెంతముఁ గనుచు మఱిన్.

కం. నట్టడవిఁ జుట్టుకొన్నకై
కట్టెమొటక్ మనసు నిలువఁగా జూచెఁ గదా
పిట్టేటు శాంతపదయ్యావు
వట్టినొ యూరావినుండి శాపురె! సిరుల్.

కం. ఇయ్యఁడఁసి పిని నే బలు
దయ్యంబులు వేసెనొకొ? తలఁకయ్యొ పెఱ
డయ్యెఁ బ్రాకితయు మనస్సోఁ
గుయ్యనఁ నొల్లంను కన్నుఁగొను వెఱవంగన్.

సీ. నెమ్మినించెప్రుదండ గ్రిమ్మిం చుట్టుసుకొన్న
జడలు దాల్చుట కిల్లు గడలుకొనెనె?
పచ్చికస్తురిబొట్టు పసమిరాలు నెన్నొసల్
సుద్ద రేకల చుక్క దిద్దఁబడెనె?
తడవిల్లో కప్పను విడువని చేతుల
మోము చూపెనుపట్టి ముట్టుగనెనె?
యడవిలోఁ గడువడి యుడుఁగని యడుగులు
గదలక యాచాయఁ గుదురుకొనెనె?

త్రిపది గూఢార్థ్యసము.

నాగు తెలిసి నీకు నవ్వెనో యంతకాంచు
తెప్పనపుష్పాలు బుష్పాలు తెగులు కాలిపి
[illegible] నాలి గాంగెం బా మాంచేపి
నాటుపిట్టలు నుసుమములు నలియంచేసె.
అపనాసింగ తీగుగాని యుండేటి నులిపురుగు నిర్మూలించి.
నాయకులుగారిచే నెవ్వరు విత్తు నియమానుసారంగాగయుండవ ని
మూర్ఖపుటుల పన్ని రింతనలమా తెలమూనిసి వింటవింట నీ
నేమంగ నేరవో ములల నేమొపలం దిరుగాడ నేరవో
బోయమానంబు పీలించిన పోమొంగదా మగవాసి నమ్ముగక్.

పాము దిగవిడిచి గొబ్బలిలు
పాముగ పట్టిపప నిగూర నపమూని యయో
పాము దిగంగాళ్ళు ననిపిది
పాములు నిలువుండవ మనమ జాతికిం దగునే.

కన్నులు పెట్టవని గండబేరుండంపు
నిమువ్వల నెవ్వగునేర్పు రగయు
నేనుంగుతల పోలునెవ్వగు దెబ్బను
సింహసింగంపు పిల్లలకును
కనుగవా శ్లేగోం గాలికమమెంటుల
దట్టించి నెమ్మాను గట్టంగలదు
పులులశాంతలను తెప్పును మాపుం దగునట్టి
మొప్పెవ్వగు విద్య నేపువారు

ఇంటనీవటు లేకున్న నిట్టిపనులు
కుఱుచబుద్ధతల చేసేనా ? కొలము వారు
చాల నెగ్గింప నామము చాతినుగూట
నుసూటుతనమెల్ల మాని యిట్లుండఁదగునె.

ఉ. కానకు నేఁగి వింతరుచిగల్గిన పిట్టలఁ జెట్లు గున్నలున్
దేనెలు చారపప్పులును దెచ్చుఁగదా యిఁకనంచు నాతొల్లి నో
గూనలు వోని నీకొడుకుఁ గుఱ్ఱలు నీ వను పెంచుక్రన్నోనఁ బో
పానఁగ నిల్తురయ్యెడలు హా! మముఁ బోంట్లకుఁ బాడె నన్న నే.

క. గువ్వకఱుకుట్లు మెకముల
క్రొవ్వుల బోరుగులును గునుకుగుము లేయుటయు
న్నివ్వరికూడును నింటం
బువ్వంబునఁ గుడువకిట్లు పొక్కందగు నే.

ఉ. బోయమిటారిగుబ్బెతలు పున్నమవెన్నెల పైఁట నీపయిం
బాయనిబాతి కిన్నరలు మాటికి మీటుచు నీప్రతాపమున్
హా ! యని చొక్కిపాడ వినవా కనవా మనవాఁడ బాసిని
పీయెడ నొంటిమండఁ దగవే తగవే చనుదెమ్ము ప్రేమికా.

సీ. కలుకుగుబ్బలతోనె కురువింద పేరులు
గులియుచుఁ బెనఁగొని గొడ్డిఁ జూప
దంతంబుఁగమ్మల తళుకులుపలచని
చెక్కుటద్దంబులఁ జికిలిసేయ

గసలరతనాలు బవిరులు పికిలి పూ
దంపకొండొండఁ గైదండ యొసఁగఁ
గదలుఁగొప్పుఁజుట్టుఁ జెదరిపారెను మల్లె
మొగ్గలు తెలినిగ్గు మ్రుగ్గులిడఁగ

సడలిదవిల్లుఁ గైకొని యమ్ముఁ దొడిగి
పొంచి పైవంచి నినురెచ్చరించి మంచి
మొకముఁబడనేసి నిచ్చలు మెచ్చఁజేయు
నట్టి నాయకురాలిఁ బాయఁగఁదగునె.

సీ. దుప్పులఁబడనేసి యుప్పుఁగండలు చేసి
చప్పరింపుచునుండుఁ జవులుమఱచి
మదనాస్త్రిసదలించి యదివాస్త్రిరాఁబొంచి
మొదనాటుకొనసేయు నేటుఁదుడిచి
వచ్చికస్తురిమేన హెచ్చివాసనలీన
రంగులేయుచునుండు రహిందొలంచి
మింటిమ్రాకులనంటియుంటి మ్రాకులుప్రాకి
జంటితేనెలుగ్రోలు సొంపుమాని

నారచీరలుగట్టి యన్నంబుదట్టి
గాలిమెసవుచు నాతిపై బాళిలేక
జపము వేళ్లను సెన్నుచు జాతివిడిచి
బాపలనుగూడియుండుట పాతియగునె ?

గీ. తెల్లవారిన గుండెగ్గి కొళ్లి లీల
నీళ్లమునుఁగుచు నోట తెల్లఁ జెల్లఁబోయి
నిట్రుపాసంబులనుగూడి నవ్వఁదోఁచగు
నడగు బాపన తగులునఁబడితి నేల ?

క. పతిచెడ్డ బీదబాపని
గతి నిట్లుండంగఁదగునె ? కటకట నుది ! నే
వెతనెంచన్ను మనకులముగు
మతమెంచ నొకింత రాతనులిచినా ? నిన్నుఁగా.

వ. అని యివ్విధంబున నావ్యాధులెల్ల మహావ్యాసులుంగాఁ గొని
బాధింపఁ జన్యున సాధారణాగాధ బోధ్థినిధానుంగాను
శబరనాథుం గాను.

క. కనుఁదెఱచి నవ్వి యేమియుఁ
బనిలేదని ముందుమీఱు పలికితి యిపుడే
పని కిటువచ్చితి రిందఱుఁ
జనుఁదెలుఁగుదు మీమవమాయు జరగునె ? యింకన్.

గీ. తండ్రి రాముఁడు జనకజ తల్లియెల్ల
బంధులును నాకు నాస్వామిభక్తులెన్న
నింతవాఁడను నాకింక నెదురుగలదె ?
సకలజగములు నేలుదు సుకరముగను.

క. మీరెవ్వరు? మే మెవ్వరు ?
నేరము లెంచక చనుండు నిలువక యెటకే
శ్రీరఘుపతియే నాకు న
కారణ బంధుండు గురుఁడు గణుతింపంగన్.

క. కటకట ! జననంబులు వే
రఁట గుణకర్మాదికంబు లఖిలంబులు వే
రఁట చని మెను త్రోవలు వే
రఁట యిది యటమటిపుఁగూట మనికనవలదా.

క. సతులెవ్వరు సుతులెవ్వరు
హితులెవ్వా రేటివఱద నెందేనొకచో
జతగూడిన కాష్ఠంబుల
గతి నించుక గూడివిచ్చి కదలుదు రవలన్.

క. అనియాశ విరుగనాడిన
విని యందఱుఁ జనిరి తాత వేసినగతి న
వ్వనచరుఁడు నంత నంత
ర్ఘనతరబోధావధాన రంజితుఁడగుచున్.

సీ. సరసిజాకరముల నరసిపద్మాక్షముల్
పరిపక్వముగ నేరుపఱిచి తెచ్చి
పురుషయోగ్యములైన పూసలువఱికించి
ముఖములుముఖముల మొనయఁజేసి

పరభాగములతో నపరభాగములనుంచి
నడుమ మేరువుగ రెండిడి యమర్చి
యంతరంబున గ్రంథు లమరసూత్రంబున
నూటయెన్మిదియుఁ బొందుపఱగ్రుచ్చి

యట్టియక్షసరంబుఁ జేబట్టి తనకు
మహానులిచ్చిన యదిగాక మానసమున
దలఁచి యంగుష్ఠికాద్యంగుళులను మేరు
పదముదాటక త్రిప్పి జపంబుఁ జేసె.

సీ. దినము మరామరా యని పల్కు నంతంత
యది రామనామ పర్యాయమయ్యె
నా రామనామ జపానుభావంబున
నంతర్ముఖతజూఁడ నల్లనల్ల
నల్లని మొగులోని నానాఁటఁ గనుపించె
నదియుఁ గోదండకాండాంకితమగు
సగుణభావముఁ జెందె సగుణరూపం బెల్ల
రూపింపనిర్గుణ రూపమగుచుఁ

గోటిరవిచంద్ర తేజమై కొమరుమిగిలి
నట్టి తేజంబునందును నంతరంగ
మిట్టటుచలింపక నీయక గట్టిగాఁగఁ
బూదెగఱగినగతి ననేకముగ ఘటించె.

క. అస్త్రేజంబున నెంతయుఁ
జిత్తమలయు నంతఁ గాయసిద్ధిమెఱయఁగా
హృత్తామరసము సూచుచు
నుత్తమయోగుల నుతింపనుండె నచలుఁడై.

వ. అని చెప్పిన విని యమ్మునిపుంగవు లనంతరకథావృత్తాంతం బడుగుటయును.

శా. ఉద్దాండానల చండకోపన సుబాహూచ్చండదోర్దండభూ
భృద్దంభోళిశిలీముఖక్షపిత మారీచజ్వలద్ధామ వి
ద్యుద్దామస్ఫురదాశుగా కుపిత పాథోరాశి గర్వోచ్ఛ్రయా
యుద్దామద్యుమణిద్యుతిప్రతినిధి ప్రోద్యత్ప్రతాపోదయా.

క. సుగ్రీవ భరణగుణ సా
మగ్రీ హారిదంతతాంత మానితకీర్తీ!
విగ్రీకృతశూర్పణఖా
వ్యగ్రీభవ దమరవైరి హరణవిహారణా!

మాలిని.

చిరమునీశ హృదయదేశ చిత్ప్రకాశరూప వి
స్ఫురణగణ్య జనశరణ్య భువనపుణ్యశోభనా
కరవిహార యమృతహార కలితసారకీర్తి సం
భరణలోల దిగధిపాల భణితశీల ఖేలనా!

— శ్రీ గద్య. —

ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షవీక్షణ సమాసాదిత స్వతవిశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష సంసత్సాహిత్య[illegible]జ, సత్యసంభూషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధురీణ, నిత్యవితీర్ణ ధారాధరాధేయ, నిరతానాగతాన్నసత్రసంతోషిత ప్రతిదినవాస పంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువిధనానావర్తిత సువర్ణదానశైలీభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితానేకవస్తుసమగ్ర బహుళాగ్రహారభూషిత, చోళధరామండలని[illegible]ల సాధితసముద్రాంతరద్వీప పరిపాలనసంస్తుతప్రతాప, సేవాగత భూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజపూజిత[illegible], రామసేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపురకుంభకోణాది దివ్యస్థానప్రతిష్ఠాపిత రామభద్రసర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రాధిష్ఠితసముద్ర సదాశ్రితభరణదీక్షాదక్షదక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, [illegible] సన్నుతాసాధారణశౌర్య దిగంతప్రసిద్ధతరౌదార్య [illegible] సతతసంసేవితజనకపోషితవిద్వత్కవియూథ, [illegible]నాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీకాంత విమో[illegible]ఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భసుక్తిముక్తాఫల, చినచెవ్వనృపాలపుత్ర, సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజితకుసుమసాయక సకలధర్మసంధాయక, రఘునాథనాయకప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

తృతీయాశ్వాసము.

జనక నందనావ
క్షోజప్రవిలిప్తమసృణఘుసృణాక్షోద
భ్రాజిత బాహాభ్యంతర
రాజ నయకలాకలాప రఘుకులదీపా !

వ. అవధరింపు మప్పుణ్యవ్రతుం డమ్మునుల కిట్లనియె. నవ్విధంబున నాశబరనాథుండు.

క. బాలునిలీల న్మత్తుని
పోలిక నితరంబు బుద్ధిఁ బొడమక యతఁ డు
ద్వేలాత్మానందస్థిర
శీలుండై ఘోరతపము సేయుచు నుండెన్.

క. అతని శిరంబున నీవృతి
వాతపటురవవహ్నిజాల మద్భుతధూమ
ప్రతతులతో నుద్ధతమై
యతనికిఁ దాపప్లవంబు నడరం జేసెన్.

చ. ఉగమున నంబుయంచుఁ జను లుల్లములం గడుఁ దల్లడంబులన్
బొగులఁగఁ గొన్ని దిక్కులఁ గపోతకపోతసమూహధూమ్రమై
పొగయుచుఁ గొన్ని దిక్కుల బ్రభూతశిఖాచయమంటమింటికై
నెగయుచు నన్నిలోకములు నేర్చెఁ దదీయతపోగ్నిమిక్కిలిన్.

క. గుజగుజలాడుచు నెడలిరి
గజగజ వడఁకుచు మహాని గంధర్వానుల్
నిజవసతులు తద్ధూమ
ధ్వజకీలవ్రజము లన్నివంకలఁ బర్వన్.

క. ఇక్కరణిఁ దత్తపోరణిఁ
బిక్కటిలిన వహ్ని లోకభీకరమగుచున్
గ్రక్కున దివి కెక్కిన మదిఁ
బొక్కి పురందరుఁడు బ్రహ్మపుత్త్రునితోడన్.

ఉ. చిత్తజవైరి ఫాలశిఖిచే జగమెల్లను వెచ్చఁ జూచెనో?
యిత్తెఱఁగంటి పట్టమున కేనిటు లుండఁగ యుండనివ్వఁడే
నెత్తులు వెట్టెనో మఱియు నేకతమో వివరింపు మయ్య! నా
కిత్తెఱఁ గంతయుం గృతరమేశ్వరనందన! బ్రహ్మనందనా.

చ. అన విని నారదుండు మది నారసి యిట్లను నో సురేంద్ర! భూ
మిని దమసానదీతటిసమిద్ధవిశుద్ధగుణప్రసిద్ధుఁడౌ
వనచరుఁ డొక్కరుండు రఘువల్లభుఁ గూర్చి తపంబు సేయుచుం
డ నతని వేఁడి మిన్ను భువనంబులఁ బొక్కఁగఁ జేసె నంతయున్.

వ. అక్రూరాతపరం డనారతసీతారమణస్మరణప్రభావంబునం జెందిఁ యనిందితాచారుం డగుచుఁ నరవిందభవాదిపదంబు లతితుచ్ఛంబులుగా నెఱింగి యితరేచ్ఛఁ దొఱంగిఁ స్వేచ్ఛత ర స్వచ్ఛంద పరమానందభూయంబును, సకలచ్ఛందోభిధే యంబును, మునిభాగధేయంబును, భక్తజనవిధేయంబును, రామనామధేయంబును, నగు నొక్కరూపధేయంబు నిరం తరధ్యేయంబనితలంపుచు నున్నవాఁడతనివలన నీకుభయంబు లేదు పురందరా! అని పిలిచి డెందంబునఁ జేయిడి సుఖం బుననుండు మనిన నొక్కింత ప్రసన్నముఖుం డగుచు శత ముఖుం డమ్మునిశేఖరుం గనుంగొని.

సీ. సముచితాభవిజృంభణము చించి మించిన
కతలు వ్రాసిన భిత్తికలు సెలంగ
సంతానమంజరీసంతానములు గూర్చి
కనుపట్టు పట్టు మేల్కట్టు లమర
గంధర్వభామినీగాంధర్వసంగతి
ఘుమ్మను పసిఁడిటంకులు వొసంగ
కడలలోకములు నిల్కడలు గన్గొన వచ్చు
రమణీయమణిజాలకములు దనర
నిర్మలప్రభ మీఱు సుధర్మయందుఁ
బట్టు నుచితాసనంబుల సురులు మునులుఁ
గ్రమ్మకొని కొల్వ ఘనవైభవమ్ము మెఱయ
నిండుకొలువున నుండి యాఖండలుండు.

ఉ. కన్నులపండువౌ నొక యగారములో రతనాలమేడ యో
రన్నను గెంపుటందు నెలతాలమెఱుంగుటరుంగుమీఁదఁ దా
నన్నలకూబరుం డును మనోహరలీలల నెత్త మాడి నే
పన్నిదమంచుఁబంతములువల్కుచునుం గనురంభఁజూచుచుక్.

గీ. నిండుకొలువుండి యమరవిభుండు నిన్నుఁ
బిలిచి తెమ్మనె రమ్మని పలుక రంభ
రమణు కై దండకొని యొయారంబుమీఱ
జగతి వేల్మిడి గైసేసి సఖులుగొలువ.

సీ. నునుము త్తియపుతీవ పనికుట్లు కనకట్లు
పట్టునన్కట్టు సంభ్రమముఁజూప
నిండు చందురుకావి నెరికెచే రంగారు
కడవన్నె బంగారు కాసెయొసఁగ
వలిచుట్టి పూదండ వెలిచుట్టు గనవొప్పు
కప్పు చిప్పిలు సామకొప్పు దనర
ఝుళఝుళంఝుళనాద హాళ హాళితంపైన
బిరుదు వజ్రపు జల్లి పెంపుడే మమర
మాటికిని మ్రోల జియడిండిమంబు మొరయ
రయము భయమును నయమును ప్రియము నమర
నమరవల్లభు కొలువున కరుగుదెంచె
రంభ సన్నుత నాట్యసంరంభయగుచు.

వ. ఇట్లరుగుదెంచి.

క. అమరీజనకరచాలిత
చమరీవాలానిలాభిచంచల దలక
భ్రమరీ సంయుతుఁడై వి
భ్రమరీతి చెలంగ హరి విరాజిలుచుండన్.

క. కనుఁగొని సమ్ముఖమునకుం
జన కటులే తెంచి వచ్చి సవినయ గతులన్
మును లోచనరుచి వీచిక
ల నీలములు వసను చుట్టులన్ వైచి తగన్.

క. కరకంకణనిక్వణములు
బెరయఁగఁ దగ్గ మ్రొక్కి లేచి పిఱిఁదికిఁ జని ని
ర్జరవల్లభు ముందఱఁ జం
దురుకావి చెఱంగుకప్పుతో నటునిల్చెన్.

క. నిలిచినఁ గనుఁగొని సురపతి
పలికెం గమలాస్యలాస్య పరిచితి నీకుం
దులలే రెచ్చట నచ్చర
చెలువలలో నిది జగత్ప్రసిద్ధము సుమ్మీ.

క. అటుఁగన ఘనకార్య మ్మొ
క్కటి గలిగిన దిపుడు నీవు గడఁగి మనోభూ
పటుశరలక్షణమగు నీ
కటాక్షవీక్షణము చేత గాఁజేయదగున్.

చ. అన విని రంభ జంభరిపునాననముం గని స్వామి! నన్నుఁ జే
సిన బహుమాన మేమనుచుఁ జెప్పగ నవ్వి సమస్తదిక్పతుల్
విని మది మెచ్చిరయ్య పదివేలువిధంబుల నట్టి నన్ను నీ
సానరఁగ దిట్టినట్టి యలయూర్వశి గర్వము నొంచిరంచలుకన్.

క. మొన్నటి యుత్సాహము నే
మన్నం దున నీప్రతాపమూఁతగఁ గానియే
నెన్నంగఁ గార్యములు కను
సన్న నె ఘటియింపలేనె ? జగములు మెచ్చన్.

గీ. అన్న మీరునాఁడు మన్నించియిచ్చిన,
బిరుదుఁ బూనియమరులఁ జూడఁగఁ
కేళిలోనఁ జొచ్చి చేరఁగ నూర్వశి
యూర్వశిథిలభావగర్వయగుచు.

క. బిరుదెవ్వరిచ్చిరే యూ
దొరకు నీకు నింక కీర్తిదొరకుంగద ! నా
సరిపాత్రవె నీ కెక్కడి
బిరుదని యెన్నుకొని నన్నుఁ జేర్కొని తిట్టెన్.

గీ. కొలువులో బిరుదు కాసెను నిలిచి లాస్య
కళలఁగలమేలు చూపంగవలయుఁగాక
వాకలదటంచు నెన్నేనివదరుచుండ
శిక్షఁజేయకయుంట యుపేక్షగాదె ?

చ. భయమఱియాజ్ఞనొండియు సభన్నిసుభంగ మొనర్తు నీపయిన్
దయగల యట్టి యర్థపతి నందనుఁడుం దలవంచ నంచులోఁ
బ్రియపడి యిండ్లనున్న దొరబిడ్డల నాడుదురే? సురేంద్ర! యీ
పయి మఱియేమివచ్చునో యపాయము నేరఁగ రాదుపిమ్మటన్.

గీ. కలవి లేనివి దొరసమ్ముఖమునఁ గల
దటంచు బలుకంగ వచ్చునె ? యమరనాథ !
హరిణియనియెడు తామరసాక్షి సాక్షి
నిలిచియున్నది యదియెల్లఁ దెలిసికొనుచు.

క. లాలించి స్వామిబిరుదులు
పాలించితి రనుచు నపుడు వదరక యుంటిన్
వాళ్ళించి విడుతుగర్వము
చాలించి సనంగ దానిసరివారు నగన్.

క. అని యిట్లు రంభ యూర్వశి
దనునాడిన పలుకులెల్లఁ దప్పక యుండన్
మునుకొని చెప్పినదంతయు
విని వెసవెడనవ్వి యమరవిభుఁ డవ్వేళన్.

క. ఔరా ! యూర్వశి గర్వము
బీరము రంభకును మెచ్చి బిరుదిచ్చుటయే
నేరమె విద్యలు దెలియన్
నేరమె తనయాటనేర్పు నేఁ డేర్పరుతున్.

వ. అని పలికి యూర్వశి నిచటికిఁ దోడ్కొని రమ్మని వేత్రహస్తు లంబనుప వారునుం జనిఁ యొక్క హాటకశిలసౌధవీధి కాంతి రాజితం బగు శ్రమకూటంబున నచ్చరచెలుల కూటంబునకు నృత్త నటనపాటవంబులుగరపు నర్తనాచార్యుం గనుంగొని నేఁడు నిండోలగంబై పురాఖండలుండు నృత్తప్రసంగంబు సేయుచు నిన్ను బిలువనంపెననిన సమ్మర్తకాశినియు నానందంబు ప్రకాశించ నేఁడు రంభాగర్వభంగంబును నేఁను మనీయానాట్య విజృంభణంబును నేర్పుసంగదా యనుచును వెడలి యుల్లంబున.

సీ. వలరాజు మదదంతి తలముల్గి గసంగఁ
కలికిచన్నులఁ బట్టుకొంచు లలిని
రతిచేతిజీనిసురఁటి యనఁగా నిడియనంగఁ
గళుకుబంగరువ్రాఁత కొసెసోఁకుమ
శృంగారఫణిఫణాభంగిఁ దానొత్తుచుట్లఁ
గప్పుమీఁ జెఱుసాము కొప్పుదనర
నంఘ్రిపద్మముచుట్టు నతివలయంబుగా
నీలాలసరపణల్ నీటుసూపఁ
బసిఁడితీఁగెకునార్చిన పటికపోలెఁ
జిటులుగందంబు నెమ్మేన జిగి దొలంక
నృత్తవేషంబు మిక్కిలి బిత్తరింప
వచ్చె నూర్వశి సకియ లిర్వంకఁగొలువ.

ఉ. నవ్వి హాగుసేసి నిలువన్ పురనాథుఁడు చూచి రంభతో
నువ్వా మటికిన? ఇరువురమాటలకుం బనియేమి? నీకు నీ
వివ్వాలు వల్కనేల సనుఁ బెంచినతండ్రికిఁ గీర్తి మిక్కిలిం
ప్పపి పివ్వగ్గాలనుఁ దిట్టుటయే ఫల మింతచాలదే.

క. అనఘ యామునీంద్రుఁడు పలికిన
విని యాయూర్వశి కేలు మొగిచి వినయంబున నో
మునివరాన్వయ యనురాగం
బున ప్రేమను విన్నవింతు సర్వజ్ఞ వినీ!

క. ఇన్నాళ్ళు నన్ను మిక్కిలి
మన్ననఁగావించి చాల మంచిన దీవే
నిన్ను బాగుసేసి పోమని
విన్నప మొనరింతు నీకు విబుధాధిపతీ!

క. నాకాధిప! యీపురంభన్
నాఁడుం బ్రతిసేయుటకు మనంబలరేఁ దగున్
లోకమున రెండుగల్గినఁ
గా కరయుఁగ నొకటిమేలు గానందగునే.

ఉ. పలిసినవారు వచ్చి బిరుదిచ్చినవార్తలు విన్నదాననై
తాళఁగలేక తా బిరుదుఁ దాల్చితినంచు వహించెనోకొ నా
వేళనె యుండఁ బొంగనఁగ నే బిరుదుల్ తెగఁగోసి దానిచే
వ్రాలఁగ సిడిపించికొని వత్తుఁ జుమీ యిటకున్ సురోత్తమా.

సీ. శివుఁడొక్కనాఁడు దేశికి మెచ్చినాఁడిచ్చెఁ
బెద్దవజ్రపుఁగుచ్చు బిరుదారవిణె
నాతండ్రిహరి యభినయము మేలనియిచ్చె
హారనీలముల కడియాలజోడు
చతురాననుఁడు సరస్వతియు గానము మెచ్చి
యొసఁగి రంచలయుంగముఁ బసిఁడికాసె
విత్తాధిపతి తాళవిజ్ఞానమరసి ప్రే
మఁజెలంగి యుభయచామరములిచ్చె

నెన్ని యేనియుఁ గలవవి యెన్ని చూడఁ
బెట్టెఁ బెట్టెఁడు బిరుదులు గట్టిపెట్టి
యున్నయవి వానినేఁజూప నొక్కనాఁడు
బిరుదు లేటికి విద్యయే బిరుదుగాదొ.

గీ. నాట్యసంగీతకళల నెన్నంగ నన్ను
రంభవోలుట యెంతదూరంబు దలఁప
దేవకులనాథ! నాయొద్ద దిక్కువడిన
పాలఁతియొన్నటికిని నన్నుఁ బోలగలదె.

గీ. తారతమ్య మెఱుంగని వారివద్ద
నుండుకంటెను నడవులఁ గొండలందు
నాకునలములు దిని యల్ల హరునినైన
మురహరుని నైనఁ గొల్చుట ముఖ్యవృత్తి.

క. వాసవ ! నాట్యంబున
వాసియెఱింగియును నన్ను వంచనచేతన్
గాసింబడఁ జేసిన నది
నీ సర్వజ్ఞతకె కొఱఁత నిలుచుం జుమ్మీ.

క. ఇఁకెదట్టిగట్టుకొని మీ
యెదుట న్నిలిచితిమి నేఁడ యిద్దఱమును గొం
తేఁదడవు మా నాట్యంబులు
పదరకవీక్షించి వాసి పరికింపుఁ డొగిన్.

వ. అని యివ్విధంబున నూర్వశి సుపర్వసింహాసనాధ్యక్షు సమక్షమంబున నధిక్షేపంబులువలికి, యంతనిలువక యంతంతకుం బ్రబలు నలుక నొకింతయు సళుకక పట్టునలంబునందిట్టుచుం బట్టుకుబుసంబు పక్కన బ్రీలనవేల ధారాళస్వేదకణజాలంబునం దరంగితంబడుచుఁ గురంగమదరంగతిలకంబుఁ గరఁగింప హృదయకుహారంబు వెడలి యాఘకోపభుజంగంబు తెఱంగునఁ గీలుజడ యిట్టటుచలింప నిలింపవల్లభుఁ జూపకయుఁ జూడఁ గనద్రిత్నరుచి రింఛోళికలు విముత్తాలంబునం పెరలెత్తఁ దత్తరంబునఁ దలయూఁపుచు సువర్ణకర్ణతాటంకసంకలితారుణమణిప్రభాడంబరంబులు ప్రతిబింబించిన చందంబునం జెందిరంబుఁజిలికినపోలికఁ గపోలఫలకంబులు జేవురింపఁ గెంపుగదురు లోచనంబులం జురచురంజూచుచుఁ గుచచూచుకంబులపయిఁగొట్టువడినహారమౌక్తికదట్టంబులు

చుట్టును మిట్టిపడ దీనిఁ గొట్టించక యుండరాదని హారిష్టిన
యని దట్టించి కరంబున నురంబుఁ దట్టితట్టి చెలరేఁగుచు నిసి
లంపుఁ గుచ్చులు విచ్చలవిడిం జిదరి పరువంబఱరి పసిగొంటున్న
ణిపుంఖితసింహముఖవిరుదనూపురంబులు మ్రోయ మెఱుఁగు
రయంబడర నడుగులు దాఁటించుచు విద్యావిశేషంబు గాటించు
చు నెడనెడం జగడంపుజతదాటి దసవారెంగాంపు వాసి చెయి
క్కింతప్రేక్క తెగయుం జొక్కనగు నుఁ గుట్టిఖ్యాతిగొనుచు
మోడనిక్కించి కుంచెసారించు నెపంబున నెచ్చరింప మిగుల
మచ్చరించుచు సంరంభంబున రంభఁ గదసి యిట్లనియె.

చ. హాహా యుడిచ్చిసం బిరుగాలం జూటపాటించె నీవురంభ నా
సరిగనదేశి శుద్ధబహుచారుల నాడఁగలావె యంచు నే
సరిగమలుం గుటంచు మగదం జుకుకొని మొఱుంగుగం గుబం
గరునును గొంగుపట్టి సురకాంతల చెంత నపంతమాడుచున్.

క. పట్టినరంభయుఁ జేయట
దట్టివడిం దగులుదట్టి తళుకుబెళుకు లి
ట్టట్టు మెఱుఁగుల తెలుఁగునఁ
జట్టున్ వలగొనఁగఁ దిరిగి సురపతిఁ జూచున్.

ఉ. దేవరయాజ్ఞ కేవెఱచితిన్ సురనాయక! కొంగుపట్టి స
న్నావల నొక్కయింతి నిలయంబునకుం జనఁ జాలనయ్య! [illegible]
చేవడ విప్పుమార్వశినిఁ జేయుని యుండఁ జెఱవ్వఁ జేయు నే
కావరమింకె నింక ననుఁగాను మటంచును బల్కెఁ బల్కఁగన్.

చ. అనవిని యూర్వశీరమణి యానన మింత చెమర్ప వాలుఁగం
గొనలను గెంపుడాల్మి గుడ గుబ్బమెఱుంగుమిటారి చన్నుల
ల్లనఁజలియింప నూర్పులు దళంబుగ వెండిగఁ గ్రమ్మనయ్యనం
గుని నునువాడిపువ్వ పరిగోలవిధంబున పల్కఁబల్కెఁగన్.

గీ. వేయుగన్నులుగలిగిన వేల్పుఱేఁడు
తరముగననేర కిత్తరి బిరుదులిచ్చె
రంభవాదాను నిట్టి సంరంభముననె
జఱుఁగుగనియిచ్చె యూర్వశిసుస్థలెల్ల.

క. నాజనకుఁడు హరితత్కృప
నీజగదండమున వెలయు నింపులనొకచోఁ
దేజరిలు నొక్కదొరచేఁ
బూజగొనివ నీమగర్వమున కెనగలదా.

వ. అనిన రంభ రోషవిజృంభణ సూచనలోచనకోణాంకురిత శోణప్రభామ్రేడిత కర్ణతాటంకరత్నప్రభాడంబర యగుచు నిట్లనియె.

క. హరి మన్ననగలదంచును
గరువంబునఁ బలికె దీవు కనుగానక యీ
హరిమన్నన నాకుంగల
దరయఁగ నీమహిమలెల్ల నమఱులెఱుఁగరా.

క. ఇతఁడింద్రుఁ డతఁడుపేంద్రుం
డితనికి నతనికిని వాసి యెఱుఁగఁగరాదే

పితృభక్తి నెక్కియేనియు
నతిశయముగఁబలికె దిది యహంకృతియుగ నే.

సీ. ఆదితాళము ద్వితీయకమంతరక్రీడ
జయమంగళమ్మును జంపెలీల
చాచపుటంబు చచ్చత్పుటంబును షట్పి
తాపుత్రకంబు విద్యాధరంబు
రతిహంసలీల శ్రీరంగంబురంగంబు
కంకాళిఖండకా నాధములును
కోకిలప్రియము విలోకితంబు కుముక్ర
టెంకి త్రిభంగి మట్టెగవిజయము
నందినందన జయసంహానందనములు
మొదలుగాఁగలతాళముల్ మొనసినన్ను
గూడి కవచట్టముగఁ గొనియాడి శేని
బిరుదులివియిత్తుపికు నేబిరుదటంచు.

ఉ. భేరణీ, తండలాస్యమును, పెక్కణి, కుండలి, నాఁజతుర్విధో
దారములైన నాట్యముల యందము నల్ల నెఱింగియుండు నే
పారుచునుండ ముందు విభులాలుననైె తగునంగహారముల్
రా రసభావదృష్టులలరన్ నటియించెదె మాటలేటికిన్.

వ. అనిన నూర్వశి గర్వసింధుబంధురతరంగాయితో భ్రూభంగియ
గుచు నిట్లనియె.

క. నలినాక్షుఁ డుపేంద్రుండై
బలినడవఁగ స్వర్గమర్త్యపాతాళంబుల్
గొలువఁడె పాదత్రయి నా
యలఘుమహిమ యెవరికైన నలవడఁగలదే.

సీ. సంయుతాసంయుత సంజీవహస్తముల్
పదమూఁడు నొకయిరువదియునాల్గు
త్రింశద్గణంబున నృత్తహస్తంబులు
నైరుపక్షంబులు నైదుఘటలు
స్కంధంబులాఱును గంధరల్తొమ్మిది
జానువులేదు పార్శ్వంబులేదు
నుత్తమాంగంబు లేకోనవింశతిదశ
బాహుల్ త్రికుక్షులుఁ బదము లాఱు
స్థాయిదృష్టులెనిమిది సంచారిభావ
దృష్టులిరువది రసదృష్టులెనిమిదియును
బొంకముగఁజూపి వింతకోపులు సెలంగ
నాడఁగలిగినఁ గలహించఁ బాడిసీకు.

ఉ. అప్పుడె యేల యిప్పుడును నాఁగకమానగుగొంగు వట్టెదే?
యిప్పురుహూతుముందఱనె యిందఱుచూడఁగనీవుచూచెదే
జెప్పఁగనేల యేమనినఁ జెల్లదె విద్యలుగల్గువారికిం
దప్పక యాడుచాలునెక తాత్మియమొక్కటివింతకోపులఁ.

క. ఆడుము పిబిగువ్రులు వో
నాడుము పలుకులకు నేమి యదిగాకున్నన్
బాడుము చదువుము మిన్నక
కూడున నెటువంటిబిరుదుగొన వేమందున్.

క. అనవిని రంభ విజృంభణ
మొనరంగాఁబలికె నలుక నూర్వశి సూనా !
నినువంటి మచ్చెకంటికి
ననువగునే యిట్టులాడి యాడించుకొనన్.

వ. అని యిట్లు రెండిరయు నొండొరులమీఁదను నాటికిం బోటికిం
బాటిల్లు రోసంబున నెడనెడ హాసంబు లడర మణికంకణ
ఝణఝణరణితంబులు బెరయ రయంబునం గరంబులు
త్రిప్పుచుఁ గటాక్షవీక్షణంబులం గప్పుచు నుత్ప్రేక్ష్య
చమత్కారంబులు మీఱ నహంకారంబున.

క. మానిని యేకాశీతి
స్థానంబులమెఱసి నిలిచి దశమండలముల్
పూని నటియించు మెచ్చెద
మానసమున నీరసంబు మానకయున్నన్.

క. కరణములు నూటయెనిమిది
వరుసంగొను నీకుమెచ్చి వరమిచ్చెద నా
సరిఁగొంతవత్తువని స
త్కరణంబులు గలుగునిపుడ తగసభలోనన్.

గీ. కడఁగి షట్త్రింశదుత్ప్లుతకరణములును
హావణుగమకించి యెనుబదియాఱుగగన
భూమిచారులు గలుగు నేర్పులును మెఱసి,
శ్రమమమరనిల్చియున్న నాసాటివత్తు.

గీ. అబలయాంగికనాచికాహార్యసాత్త్వి
కములనఁగమించు నభినయక్రమములమర
నమరవిభుమీఁది దరువులహొరుపుల్ల
సరసముగఁగొను విరసంపుసరణులెల్ల.

ఉ. ఇచ్చట నేల యిద్దఱము నిప్పుడ యేఁగి సభాంతరంబులన్
మెచ్చులుపెత్తుమిష్ఠకలమేల్ప్రకటించుచు నింటఁగెల్చి యా
రచ్చనుగెల్వఁగావలయు రట్టిడిచా దిటువంటి సుద్దులే
నిచ్చినఁగాని యింకఁజలియించునె రంభ యదంభయుక్తులన్.

సీ. జలధిభంగముతోడి జనియించినట్టిసి
కే భంగమునకు నింకేలతలఁక
జలనిధిశాయికి జనియించినప్పుడే
భంగంబునీకుఁ జొప్పడకయున్నె
దళితమూర్తియగాడిన తలవంచెదవునీవు
రంభ యిందులకు సంరంభమేల
దళితమైనవిద్యయందము చూపకుండినఁ
దలవంపు నీకెపో తలిరుఁబోఁడి

యర్థపతిపట్టిఁ జేపట్టినట్టికతన
నిట్టిగర్వంబు పుట్టెనో యిదిసహజమొ
యర్థవంతునివిద్యయే యతిశయించు
నర్థమూలంపు జగమెల్ల ననఁగవినవె ?

సీ. దారుసంజీవని చారుసంగీత వి
ద్యకునుండ నీగాన మలరఁగలదె ?
వనకాంగి క్రమమె చేకొనియుండ నామ్రాఁకు
నీయభినయమింక నిలువఁగలదె ?
పుంజికస్థలశ్రీముల పుంజిగనుపించు
టుకెపూన నీపల్కు ప్రకటమగునె ?
క్రతుశుల్కదేశినిల్కడల కేననిపల్క
నీమాటపరిపాటి నెగడఁగలదె ?
వెండిమొక్కొకవిద్యకే వేఱువేఱ
రచ్చకెక్కినయచ్చరల్ మచ్చరించి
యుచ్చరించినమాత్ర నీ యొచ్చెమంచ
హెచ్చియుండఁగ నీగర్వ మెంతగలదు.

క. అచ్చరలు నేఁడు క్రొత్తగ
వచ్చిరొ ? నావిద్యఁ గలుగువగలెల్లను వా
రిచ్చల నిచ్చలు మెచ్చరొ ?
మచ్చరమింతేల తేలమాటాడుము గే.

క. అని యిట్లు రంభయూర్వశి
యును గలహించంగ నింద్రుఁ డోహో ! నిలురం
భ ! నిలువు మూర్వశి ! యని వా
రిని వారించుచును డగ్గరికిఁ బిల్చి తగన్.

క. చెలులార ! మీదునిద్యా
విలసనములమహిమ నేఁడు వింతగఁ జూడన్
వలెనె కిరీటము వెట్టిన
తలకు న్నుల్లఁ గఁబోవఁ దగునే యెందున్.

ఉ. మానినులార ! మీనటన మార్గములందుఁ బరస్పరాధిక
న్యూనత లెంచ లేఁడు హరియుం దమసాతటినిప్పు డుగ్రతం
బూనితపంబు సల్పెడుఁ దపోధనశేఖరుఁ డొక్కఁడుండు మీ
మీ నిపుణత్వము ల్దెలియ మేకొని యమ్మునిఁ లోను జేసినన్.

సీ. లోచూపుమరలించి లోచనంబులువిచ్చి
సోగమీ మొగము లే చూచుచుండ
మంత్రస్మరణమాని మానంబు కిగ్రోచి
యలరి మీంత్రోడనె పలుకుచుండ
బద్మాసనముఁవీడి భావస్థిరతఁ బాసి
మరఁగి మీ వెంటనె తిరుగుచుండ
ననశనస్థితివిడించి యనిలపూరణరోసి
మీఁదిచ్చుఫలము లే మెసవుచుండ

నలమహాముని హోమది యలరుటంప
సోనలనుముంచి తత్తపస్ఫూర్తితాప
మెల్లఁబో మెల్లనే యలయించి మీరు
చన్నుఁగొండలపై నుండఁ జన్న వలయు.

క. ఇద్దఱిలోపల నెవ్వానై
దద్దరిలక యతనిధైర్యధనముఁగొనెదు నా
ముద్దియ కే యీబిరుదుల
పద్దులుదగు నిదినిజంబు భామినులారా!

చ. అని సురనాథుఁ డాచెలులకప్పుడు కల్పకసంభవంబులౌ
ఘనమణిభూషణంబులును గాంచనచంద్రకితాంచలంబులౌ
కననగుచంద్రకాంతి నునుగాన్పులుఁగొమ్మని యిచ్చి నేఁగ భా
మ్మదినకరాబ్జముల్మొగిచియుచ్చరనెచ్చెలులిచ్చమెచ్చఁగన్.

సీ. చెఱకువిల్లసదని నెఱకుమా యీకొమ్మ
బొమవింటనలిమౌర్వి మోతుగాని
కాలంబుగాదని కళవళపడకుమీ
కలికిపాటలఁజూచి నిలుతుగాని
మొదఁగందుననుగుంది మొదవకుండుమీ
సఖిమోముచాయనే చనుమఁగాని
గందంపుఁగొండపై బొందు లేదనకుమీ
చెలియమాప్పనెత్తావిఁ బోలుతుగాని

మదనమాధవ శశధర మలయపవన
యనుచుగతిచూపి శుకపికహంసభృంగ
కేకులకు సతిపల్కులు గీతినడయు
చూపుఁగురులును బలభేది చూపిపనుప.

గీ. ఇంతమాత్రంబు మీ రానతిచ్చినపుడె
యెంతయుగ్రుండొ? యావాని యేమిమైన
నేమి నీకృపగల్గిన స్వామి యెట్టి
కార్యమైనను సాధింపఁగలము సుమ్మ.

క. మందమరుదిందుమాధవ
కందర్పాకులను దోడుగా నిడుకొని సం
క్రందన కదలెద మే మిదె
మందాకినిదాఁటి నేఁడె మహిమండలికిన్.

క. అనియనిపించుకొని సురాం
గన లమ్మునినెమ్మనంబు గరఁగించుటకున్
గినుసన్నలనె యుపాయము,
లనువుగ నూహింపుమని ప్రయాణోన్ముఖలై.

సీ. పుంజకస్థలయులంబు సమనోరమ హేమ
దారు సంజీవనిచారునేత్ర
కనకాంగి ధాన్యమాలిని వపుస్మతి శుచి
స్మిత సులోచననీల మిశ్రకేశి

దేవివిద్యుద్వర్ణ దివ్యతిలోత్తమ
　　　చిత్రసేన ఘృతాచి చిత్రరేఖ
జలజాస్యమేనక శశిరేఖ గోపాలి
　　　ప్రమ్లోచవిశ్వాచి పంచమాళ
లలితక్రతుశుల్క కర్పూరతిలక హరిణి
మొదలుగాఁగల యచ్చరముదితలెల్ల
నొనరఁ దముఁగొల్వ రంభయు నూర్వశియును
నందనవనంబునకు నేఁగి యందు నిల్చె.

క. మందారకల్పతరు హరి
చందన సంతానపారిజాతంబులచేఁ
బొందుగ భూలోకంబున
కుం దగిన సువస్తుతతులఁ గొనుచున్ వేడ్కన్.

క. నందనము వెడలి పయనఁపు
టందము గలవాదిపూఁత లలఁది తొడవులం
గుందనఁపుటంచువగ జిలు
గుం దెలిసాలియలు జారుఁగొప్పులు నొప్పన్.

చ. నడచిరి యంత రంభభవనంబున నుండెడుసోమయాజు లె
క్కుడుతమిఁ బాయలేమివడిఁ గూడఁగ రం డిఁక వాజపేయులె
క్కడిపయనంబువచ్చె మనకర్మము లీగతినుండెఁ జేఁటికిన్
జడిసెదు పౌండరీకులని సారెకుఁ బల్కుచు నెండకల్కుచున్.

క. పెంజెమటజార ద్రోవతి
పింజెలుమాటికిని గాళ్ళఁబెనఁగొనఁ గడుపుల్
గుంజెలు వెట్టఁగ వేలుపు
లంజలఁగూడంగఁజని హాళాహాళిమెఱయన్.

సీ. రత్నకంబళ మతిరాత్రులుగొంచురా
సర్వతోముఖులు వేసరఁగనేల ?
తాళవృతంబు మాపాలిది చయనులు
జగడంబులాడక చనుఁడుకడకుఁ
గపురంపుఁబెట్టె మీకట్టడయెఱుఁగరా ?
సత్రయాజులకింత చలముగలదె ?
ముత్యాలచౌకట్లు మాటమామాపాట
తెలియదే ? వాజపేయులకు నెపుడు
నాఁడెక్రతువులు రామార్పణముగఁజేయ
కునికి మేపాటువాటిల్లె మనలకనుచు
సొరిగిఁ జనుదెంచుమజ్జ్వలజూచి నవ్వి
యవ్విబుధకామినులు వారి ననిపి యచట.

క. తగువారినెంటరమ్మని
గగనంబున నడచి రింద్రుఘనసౌధంబున్
మగుడిమగుడిచూచుచు న
మ్మగువలుమఱి వారినంటె మార్గమునందున్.

ఉ. పట్టుగుడారముల్ చికిలి బంగరుప్రాఁతల చిన్ని ఁగపుం
బెట్టెలుఁ బచ్చరాపలకపీఁటలు మేలివకాసుకుట్టుమేల్
కట్టులు గ్రొత్తనెత్తపలకల్ తెరలుం బిక దారిఁ బాగుగా
బిట్టలఁగూండ్లుఁ గ్రొమ్ముఱుఁగుబిందెలుఁ గొందఱు దెచ్చిరయ్యెడన్

సీ. దంటనీలంపు చిక్కంటలు దంతంపు
దువ్వెన లుక్కుంకుమ పువ్వుఁబణపు
సకినలమంచముల్ చౌకంపుఁబొంబట్టు
బటువులు రాచిల్క పంజరములు
పరిమళంబుల యుబ్బు బరిణలు చంద్రకాం
తపుఁగోరలు విరికుందనపుగిండ్లు
నిలువుటద్దములు వీణియలు దంశియలును
దాళము ల్వేణువాద్యము లురుములు

నారజంబులు ముఖవీణలానకములు
మద్దెల లుపాంగములు స్వరమండలములు
మొదలుగాఁగల సాధనంబులు ధరించి
కొంద ఱాగిరి వెనువెంటఁగూడి యపుడు.

సీ. భృంగింబ! చెలిచూపు బెళుకులోనిలువుమీ!
మొక్కలంబుననొంటి మొక్కపోక
చిలుకచిలుకలకొల్కి పలుకులో మెలఁగుమీ!
నీరంబునను జెలి! బీరువోక

యంచయంచితయాన ! యదుగులోనదువ్వమీ !
బింకంపునమదం బింకిపోక
కోయిలకలకంఠి ! కుత్తుకై యుందుమీ !
మోడితోఁజని మొగమోడిపోక

నసుచు బలములమున్నుగా ననిచి తనకు
నెచ్చఁబలమయి మాధవ విధుసమీరు
లంటినడవంగఁ గదలెఁ బూవింటిజోదు
దండనుద్దండ పుండ్రకోదండుఁ డగుచు.

ఉ. ఇక్కరణింబురందర పురేంమసుఖుల్ చనికాంచిరెంతయుం
జక్కనిచాయ నుల్లసితసారసహంసరథాంగభృంగ స
మ్యక్కలనాద మేదుర నిరంతరతుంగతరంగ ఘోషముల్
దిక్కులనిండఁ జాంగురుచిఁదేరు సురాపగ వేడుకిద్దగన్.

గీ. కాంచి రంభోర్వశులు మదిఁగౌతుకమున
విష్ణుపదియన నీనది వెలయుఁజూవె
యిందుకుల్యల సాఫల్యమొందు మనదు
నందనంబును దీనికి వందనంబు.

వ. అని నమస్కరించి వెండియు నయ్యండజయాన లొండొరు
లం గనుఁగొని.

ఉ. కన్నమిటారి బేడిసలు కన్నులచెన్ను వహింపజక్కవల్
చన్నులచందమొప్ప జలజాతపరాగము హత్తి ప్రత్తిపూ

వన్నియలీలనొప్పఁ గనులారవిలాసిని వోలె నందమై
యున్నదియున్నదీమణితిలోత్తమచూచి తె? యెంతగొప్పనున్.

క. అభ్రకరిజలములోపల
నభ్రమువుందాను గ్రీడలాడెడుఁగంటే?
విభ్రమమున నిచటే మ
త్తభ్రమరములల్ల గండతలముల నిండన్.

చ. పగడపుఁజాయముక్కులును పాదయుగంబులుఁ దెల్లటి రెక్కలున్
జిగినునుసోగ వెన్నెలలఁ జిమ్మెడు మేనులు మించనంచలీ
గగనతరంగిణీవికచకాంచనకంజ వనీగృహంబులన్
సొగసి, రమించుచున్నయవి చూచితె? చారుచకోరలోచనా.

క. అని తన్మహిమముఁ బొగడుచుఁ
జనిచని తమసాతటంబు చాయనె గగనం
బుననుండి దిగిరినిర్ఝర
వనిత లవనితలము నవయవన్యతిగ్రమ్మన్.

సీ. జలదకదంబముల్ చంద్రబింబంబులు
శరభముల్ విద్రుమసముదయములం
శంఖసంఘములు గాంచనలతావలయముల్
చక్రవాకంబులు జలరుహాములు
మెఱుఁగుఁదీగియలుఁ గ్రొమ్మించుమానికములం
నావర్తములు సైకతావళులును
కరికరంబులు బాలకమఠముల్ మౌక్తిక
పాళికల్నవ్యప్రవాళములును

గగన జలనిధిలోనుండి కలసిమొక్క
పరియత్తారిగెరా యనఁగఁజూపరకుఁదోఁచె
గాంతశరలీల గీర్వాణకాంతలెల్ల
నీవిమెఱయంగ నవనికి డిగ్గునపుడు.

సీ. వియదంబునిధినుండి వెడలివచ్చునసేక
లావణ్యమయమాయ లక్ష్ములనఁగ
బ్రహ్మాండఖనిఁబుట్టి పఱతెంచుజీవ క
ళాకలితమణిశలాక లనఁగ
జలదబృందంబులోపల నుండి దిగువకే
తెంచు కారుమెఱుంగుఁదీఁగెలనఁగ
మిన్నేటినుండి భూమికిఁ బ్రవాలు గన్నె ప్రా
యఁపుమేలిపసిఁడి రాయంచలనఁగఁ

జూడఁదగియమరుల్లోకసుదతు లవని
కవతరింపుచుఁ దమనాతటాంచలమున
నిలిచి తమతమసారస్యములుసెలంగ
మెలఁగుచుండంగఁ బరిచారకులు గడంగి.

క. అమ్మానితపమొనర్చు వ
నమ్మునకుం గట్టెదురఁగనందగుబయులన్
గ్రమ్మికొని పొదలుపకుళకు
లమ్ముల ఘుమ్మను సమస్థలంబున నొకచోన్.

చ. సమముగ మిట్టపల్లములు చక్కఁగఁ జేయుచుఁ బట్టె నీరువా
టముఁగని నాల్గువంకల గుడారము లెత్తిరి చీలపట్టు హ
ర్మ్యములు బిగించి గూటములుఁ గట్టిపరాతుల కొప్పుమించటా
గొమరగు పైఁడితీవ పనిగుబ్బల చప్పరముల్ చెలంగఁగన్.

ఉ. అక్కడి చాయరంభయును నాశ్మసఖీమణులెల్లఁ గొల్వఁగా
చొక్కసలాము రాచిలుక చొక్కపు మేలిగుడారునందు సొం
పెక్కవసించె నూర్వశియు నిష్టవయస్యలఁ గూడి గంధవాహా
చొక్కియపుంగుడారమున నిల్చెఁ బథశ్రమముల్ వోఁగఁగన్.

ఉ. అంతట నంశుమంతుఁ డపరాంబుధిఁ జేరె శకుంతసంతతుల్
బంతులుగట్టి గూళ్ళకెగఁ బాఱెఁగ సాగె దిగంతసీమలన్
సంతమసంబు పేరె జలజంబులు డాగె రథాంగపంక్తికిన్
గంతులు దీఱె నుత్పలవనంబుల నాడఁగఁ జేరె భృంగముల్.

సీ. గగనాంబునిధిలోనఁ గనుపించుమౌక్తిక
నికరంబులనఁగఁ దారకలు నిక్కెఁ
దారకాంగనలెల్లఁ దమినాడు కుందకం
దుకము చందమునఁ జంద్రుఁడు దోఁచె
చంద్రుఁ గన్గొని పాలసంద్రంబు పైకుబ్బి
నిండెనాఁ బండువెన్నెలలు గాసె
వెన్నెలబైటఁ గర్వించి పంచశరుండు
కలువపూవులను లక్ష్యంబు సేసె

గలువతూపులమర్మము గాడఁబెదరి
పదరిమెత్తనిరాకుఁ బాన్పులందు
బల్లవులఁ గౌఁగిలించిరి పల్లవోష్ఠు
లలఁతి తెమ్మెరనెమ్మేని యలఁతదీర్ప.

చ. నిలిచిన తేటవెన్నెలలనీడలు చూచుచుగట్టి వెన్నెలల్
జిలుగుమెఱుంగుముక్కుతుదఁజించిమెసంగుచుదప్పిగప్పినం
బలుచనితియ్యవెన్నెలల బానముసేయుచుఁబ్రేమడాయుచున్
మెలఁకువమించనయ్యెడ రమించఁదొడంగెఁజకోరదంపతుల్

క. ఇమ్మాడ్కి జనానందక
రమ్ముగ వెన్నెలలుగాయ రంభోర్వశులున్
గుమ్మెతగుడారములకడ
ఘుమ్మను కపురంపుజగతిఁ గూర్చుండి తగన్.

గీ. దండియలు మీటి రహిగానదంతిచెలఁగ
నింద్రుమీఁదటిపదము లెన్నేని వింత
వర్ణములఁబాడి యుత్పలవాసితంబు
లైన గంధోదములు గ్రోలి హాళిదేలి.

ఉ. చొక్కుచునచ్చటన్ముదముసొంపునసోలుచునుండియంతటం
జక్కనిపై డితీవపని చప్పరమంచములన్ వసించి రిం
పెక్కఁగ నూడిగంపు జెలు లివ్వల నవ్వలఁ గంకణధ్వనుల్
పిక్కటిలంగఁ దాళగతి లీలలుహత్తి పదంబు లొత్తగన్.

సీ. ఇటులవ్యాధూతులు పటుగృహంబులలోనఁ
బవళించిమహానితపంబుఁ జెలుప
నెద్దియుపాయంబొ ? యద్దివ్యసభయందు
మనలకుఁ గీర్తిగల్గునొకో ? యింక
ననిపల్కుచొక్కింత కనుమూసిరో మూయ
రో యంతటనె తూర్పునను వేఁకఁ
జుక్కగన్పించె పక్షిక్కులు చెలువెక్క
నరుణోదయంబయ్యె విరులువిరిసెఁ
గుక్కుటంబులు "గొక్కొరో కో"యటంచు
క్రోసెఁబక్షులకలకలంబులు చెలంగ
వనజములువొల్ల ముకుళభావములువదలెఁ
గదలెఁదమజోడుగూడఁ జక్కవలువేడ్క.

క. ఉదయించె సూర్యుఁడంతట
నుదయాహార్యంబునెల్ల నుగ్రసహస్రా
భ్యుదితారుణరుచిమేలిమి
యుదిరి పసిఁడికొండ పగిది నుండం జేయుఁ.

వ. ఆసమయంబున.

క. ఉప్పవడంబై వేలుపుఁ
గప్పురగంధులును వేడ్కఁగై సేయుచు నేఁ
డప్పరమమానియుండెను
చొప్పరయుదమనుచు నడుచుచును దమలోనన్.

క. గ్రక్కునఁ జనరా దచటికిఁ
జక్కఁగఁ గుసుమాపచయ మిషంబున సొంపుల్
నిక్కంగఁ బోయి యతనిం
జొక్కింతము మానులింత సులభులె ? తలఁపన్.

క. అని పల్కుచుండినంతకు
మునుపె వసంతుండు పికసమూహము పొగడన్
మనసిజుఁడు నెగడ మలయాప
వనసహితుండగుచు నచటి వనముల నిల్చెన్.

సీ. మోదుగుల్చిగిరించె గేదఁగుల్ననలొత్తెఁ
గురువిందములుఁ గలిగొట్లుఁబూచె
మల్లియల్ గొనసాగె మొల్లమొగ్గలునైచె
మావులు గ్రోవులు దావి నెసఁగె
పొగడ పుష్పాళిరాల్చెఁ బొన్న తేటలఁబొల్చె
నిమ్మయు గోఁగుఁదేనియలు గురిసె
సంపెఁగ ల్వికసించె జాదుల్మదాళించె
గోరంట తిలకంబు గుత్తులెత్తె

వావిలియుఁ బ్రేంకణంబును వంజులంబుఁ
గడిమి చెట్టులు నలరె నప్పుడు వసంత
సన్నిధి విశేషమున వనస్థలమునందు
భువియు దివియును ఘుమ్మని పొదలుచుండ.

వ. ఇవ్విధంబున వసంతంబు శుకపిక శిలీముఖ ముఖరితాశాముఖంబు దిగంతంబగుచు విజృంభించుచుండ.

ఉ. చందురుకావిపావడలఁ జూజి పిఱుందులఁ జంద్రకాంతఁగా
గందుపిసాళి పాళియలుగట్టి కదంబపుఁ బూఁత తావికిం
జెందిన తేఁటిదాఁటులనఁ జెన్నగు కీలుజడల్ నటింపవా
సుందరు లందఱున్ వనము సొచ్చి చలన్మణినూపురంబుగన్

ఉ. కేరుచు సవ్వధూమణులు కేళివనిన్ విహరించి కొంతఱిం
జేరుచుఁ గన్నెగేదఁగులఁ జీరుచుఁ బూబొదరిండ్లు వేసవిన్
దూరుచు రాని నెచ్చెలుల దూరుచుఁ గమ్మనిపువ్వుఁదోఁటలోఁ
గూరుచు సారసౌరభముఁ గూరుచుచల్లనిగాడ్పుఁ గోరుచున్

రగడ.

నిచ్చ నిచ్చగ నలరుదండలు నిండ నిండ యనుంగుఁ జెలులకు
విచ్చ విచ్చన విడివిరుల్ గురువింద విందొనరించె నెఱులకుఁ
గలికి కలికిలతలచు దూస్మద గంతు గంతులు చూపుమాటికిఁ
జిలుక చిలుకల కొల్కి పలుకులఁ జిక్కఁ జిక్కులఁ జెప్పనేటికిఁ
గంతు కంతుకము లనఁదగునిది గాదె గాదెనుమిసులుగుస్తునె
చెలియ చెలియల నీకు నేసన జిర జిరఁగదిలి చెంత వత్తురె
చిలువ చిలుప మరందరసముల జెట్టచెట్టల పిద్య మత్తురె,
కన్నె కన్నెర చేయనేటికి గానఁగా నవమల్లి మొగడలు
నన్ను నన్నున నీకుదగునటె నవ్వ నవ్వల తేనెపొగడలు
మోదు మోదుగ పువ్వు లెచ్చెను మున్ను మున్నర నైకముచ్చిరి

తేను తేనుండగ ముదనికిని తేను తేనులు పాట వచ్చిరి
దాడి దాడిమములకుఁ బెట్టను తరుణి తరుణిను గర్వమెంతన
నీడ నీడలు నిండెఁ బ్రేమము నిక్కనిక్కడ నిల్తమింతన
కంటె కంటె యొసర్చునిడ శుభ కాంతి కాంతికి లతికజాతికి
సంటుసంటునఁ బుష్పములు నదినాననానఁగఁ జేసె నాతికిఁ
సాళిసాలి కుచంబులంటిన నాతినాతిశనాన దిట్టను
శాళి శాలిక పువ్వు లేదని పల్కఁబల్కను గోపుకట్టను
కలికి కలికుచ యీసు నెమ్మదిఁ గ్రమ్మఁగ్రమ్మఱ వాసు పెట్టను
దళముదళముగ రాతిసరిపోద దంతదంతము నీకు మెట్టను
యిప్పయిప్పటి కింపునింపెడు నింకు నింకునిభాస్యనిల్తమె
యప్ప యప్పగువంపు మొగ్గల యూసయూసతి వల్లఁ బెల్తమె
చామచామనమేన యూ చెలి జడనుజడను వడంగఁ ద్రేసెను
రామ రాము మరందఘనసుమ రాజరాజిల నదియకోసెను
మాదిమాది ఫలంబుతగకిటు మలయములయజగంధి ముందఱ
ససలసనలస గతులఁ గోసి చనంగసంగస యిపుడు వచ్చెను
మానముమనముక నెపుడు నీ చెలి మాటమాటగనిటులు పొచ్చెను
చాలుచాలుసగంటి విరాదల సరసరసరసము లాపఁ గూడను
నేలు నేలుపశెన్ లతాంతము మీఁదమీఁదటి యెత్తుమాడను
లలన లలనన పుష్పవద్భూ లానలానుజ్జగముగంటిరె
యలికి నలికి లతాంగి గ్రొవ్విరి సంటుసంటు పొసంగవింటిరె
వాము వామగతిం జనకిమురు వంకవంకను మాసువింతలు

యేమయేమనవచ్చు నెచ్చెలి కీరకీరము వినుమునువ్వ
రాలరాలగరుల్వ్రాలిపిసిగ రాఁగరాఁగతి మేమీఱుగాఁగ
యరసియరసికతాతటస్థలి యందమందముగ వలయుచోఁ జేగఁ
సరసిసరసిజములును గొనుచుఁ దుమ వసంతసంతత కేళినీరాడఁగ.

క. అనివనిలో విహరింపుచుఁ
జనిచని చంద్రముఖు లిష్టసఖు లిగురుకోలం
గనిమనికొలువఁగ నట య
మ్మునిని యునికికి నేఁగ యరసిసుందఱు నేర్కన్.

ఉ. తేనియ క్రొన్ననల్ పసిమి తియ్యని తియ్యని పండ్లు మేలుఁగా
గానుకగాఁగనుంచి పదకంజములం బ్రణమిల్లి తేది యో
మానివరేణ్య! పుణ్యమహిమన్ మముఁగన్గొనఁగల్గెసత్కృపా
నూనకటాక్షవీక్షణము మాపైఁ జేయుము మమ్ము నిత్యకేన్.

క. అనిపలికి యతఁ డొకింతయుఁ
గనుదెఱవక పలుకకున్నఁ గని సుందఱు నె
మ్మనమున నచ్చెరువందుచు
మునుపెన్నఁడు గానమిట్టి ముని జగములలోన్.

క. గట్టిగను మూఁగదయ్యము
వట్టినదో కాక చెట్టొ బఱురాచట్టో
యిట్టులు మనమిందఱమును
జుట్టంబిలువఁగ నొకింత చూపక యున్నే.

సీ. హారనీలములతోడ సరినీటుపచరించు
కప్పుఁదేరెడు నునుగొప్పుగొప్ప
మీఁటేరుపడి మంచి కోటేరు వెట్టిన
మురువుచూపట్టెడు ముక్కుటెక్కు
పాలుగారుచుఁ జంద్రు మేలుగానఁగఁ గొప్పు
మోహనంబగు నగుమోముసోము
వాటమౌ రత్నకవాటమౌ నిదియనఁ
జాల శోభిలెడి వక్షంబుడంబు

తళుకుబంగరుముప్పిరి తరఁటుచాలె
నున్నయదిమేను చూడంగ మున్నితండు
విటుఁడయుచరించి కొన్నాళ్ళ వెనుకఁదపసి
యయ్యెఁగా కిట్టి యందమొందునె ననఁగలదె.

క. కనమే బిగాన నల్వా
రినపచ్చవిమొదలు జేగురించిన జడలుం
బెనువంకమెడలుగల య
మ్ముని జడలున్ సొంపు లెసఁగ ముల్లోకములన్.

క. యువతులసంగతులం గల
చవులెఱుఁగఁడు పుట్టుమొదలు సత్యముగా దే
నవలాలచూపుదలలన్
దవులనివాఁడుం గలాఁడె ధైర్యముతోడన్.

వ. అని యందఱు నన్నివిధంబులం బలుకుచుండ రంభ యిట్ల
నియె.

క. మద్దెలసద్దున సీతని
నిద్దురము బ్బెల్లఁ బోవ నేర్పు మెఱయ నే
నిద్దముగ దేశిఁ గొనియెద
నొద్దికగానుండుఁ డనుచు నొసరిచి సఖులన్.

క. బంగరుకాసెయు ముత్తెపు
రంగుల చనుకట్టుఁ బూని రంభ మిగుల నై
సింగారము నెలయఁగ ముని
పుంగవు నెదుటన్ మెఱుంగుపోలిక నిలిచెన్.

సీ. నిలిచి యటునడిచి పుష్పాం
జలిచేసి యసంయుతములు సంయుతహస్త
ములుచూపి పసిఁడి గజ్జెలఁ
జెలఁగెడు చరణములు రవళిసేయుచు వేట్కన్.

క. తరుణీమణియొకర్తు తంబురా మొరయించ
వెలఁదియొక్కతె ముఖవీణ యూఁద
సరసిజాక్షియొకర్తు స్వరమండలము వాఁచ
బోఁటియొక్కతె దండ మీటి పాడ
విమలాంగియొక్కర్తు వీణె యుపలికించఁ
గలికియొక్కతె యుపాంగంబు పూనఁ
గిసలయాధరయొకర్తు కిన్నరమీటంగ
లోలలోచనయొకర్తు తాళమొత్త

మఱియుఁగొందఱు సుదతులు మద్దెలయును
నాదజము మొదలైన వాద్యములువట్టి
శ్రుతులుఘుమ్మని వాయించె నతివదేశి
నృత్తవైఖరిచూపె మునీంద్రు నెదుట.

ఆ. ఇటుల మిగుల నేర్పు ఘటియిల్లఁజూపిన
నృత్యగీతవాద్య నిపుణమార్గ
పటిమ చెవిటిమ్రోలఁ బాడినసంకునా
ఫలము లేకపోవ బదరి రంభ.

సీ. ఒకకోపుచాలదే శుకవామదేవుల
కైనను దపము వాయంగఁజేయ
నొకచూపుచాలదే సకలదేవతలను
మోహమహాంబుధి మునుఁగఁజేయ
నొకపాటచాలదే యుర్విలోశైల సం
ఘములు నీరుగఁ గరఁగంగఁజేయ
నొకమాటచాలదే యుల్లోలకల్లోల
ముగఁ దేనెవంకలు నిగుడఁజేయ
బూనియిటువంటిబిరుదు కోపులును బెళుకుఁ
జూపులును వింతపాటలు సొగసుమాట
లు రహినెన్నిచూపిన మదిగరఁగదయ్యె
దయ్య మేమనిపుట్టించె నయ్య వీని.

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులఁ బలుకుచుఁ దననటనా
చాతుర్యంబున నతిధైర్యంబునుఁ దన విలాస భావంబున
నతిజడభావంబును దేజస్తిమిర సంపర్కంబునుం బోలెనొ
క్కాంతి యలంబొందు వడకయున్న సౌందంబునం గలంగను.

గీ. చిన్నబోయి రంభ చెక్కిటఁ జేయిడి
యున్న జూచి యంత నూర్వశియును
నేనొకింత దడవుగానంబుచే మాని
మనసు గరతు ననుచు ననుచు వేడ్క.

చ. సరిగ మెఱుంగుఁ జంటకుబుసంబునఁ జక్కవపిక్కటిల్లు ను
త్తరమగు కావిపింజియపదంబులఁ జిందులుద్రొక్క బన్నస
ప్పురమున హెచ్చుకుంకుమపుఁ బూతసుగంధము గ్రమ్ముమొల్లపూ
విరిసరులన్ సిరుల్లోలకు వేణిచలింపఁగ వచ్చి నవ్వుటన్.

క. మునికట్టెదుర నొయారము
దనరఁగఁ గూర్చుండి యొక్కతరుణీమణిఁగ
న్గొని వీణియఁ జెమ్మని చ
క్కనిపలుకులఁ దేనెలొలుకఁగాఁ బలుకుటయున్.

సీ. తళుకు నీలపు దట్టములువోలె నీడలు
గానంగఁ దగు గుబ్బకాయలమరి
రతనాల పూసల రాజిల్లెడు సిరాజి
పగడంపు మెట్టులజిగి వాలంకఁ

ప్రచుర రాగ లతాంకురములు ప్రాకినలీల
మెఱుఁగారు తంత్రులు మీటుచూప
ఘుమఘుమ ధ్వని నించు క్రొవ్విన యపరంజి
కళుకుల యనుసుల గొళుకు దనర
జీవ రత్నంపు మేరువు చికిలి కెంపు
బిరడలును గరుడ పచ్చల కరివెజీవి
వ్రాత హరాంబట్టు గవిసెనరాణ దనరు
వీణె యొకయింతి నిల్చెను వెలఁది యెదుట.

వ. ఇట్లు తెచ్చిన విపంచికి నమస్కరించి పాణి యుగంబునఁ గైకొని.

సీ. గవిసెన సడలించి కరపంకజద్యుతి
గడలు కోఁజీని పావడలు దుడిచి
బలితంపు మెఱుఁగు గుబ్బలమీఁదఁదీర్చిఘు
మ్మన నఖంబుల శ్రుతులంటిమీటి
జవ్వాదిఁ బదనిచ్చి సారణు ల్సారించి
సరసత బిరడలు చక్కనొత్తి
మంద్రమధ్యమ తార మహిమమీఱంగఁ ద్రి
స్థానంబులును ముట్టి తాళగతుల
నతులకంకణ ఝుణఝుణత్కృతులు సెలఁగ
మాయురే ! యన రాగముల్ తాయములును
గీతములు ప్రబంధములు రక్తిఁగానుపించ
వీణెమీటెను నాసీలవేణి యపుడు.

మ. లలనారత్నము గానమాధురికి శైలంబుల్గరంగన్ మృగం
బులు మేపుల్విడి నాదమందె నచల న్మూర్ధాగ్రకర్ణంబులై
చెలఁగన్ బక్షిగణంబు మ్రోఁతలుడిగిర్చెన్ మౌనిచందంబుని
శ్చలభావంబున నంతకంతకుఁగడున్ సంధించెఁ గానత్యమున.

క. అదిగని యూర్వశి నవ్వుచు
నదిరామది జాయివంటి దనియెను పలుకుం
బెదరె నుపాయనమొక్కటి
వెనుకవలయు వీనిమదికి విశ్వములోనన్.

శా. ఔరా రాగము బాపురే యొసఁగు గాయంబుల్ బళి! స్థాయిసం
చారిప్రాపులు లెస్స కంపితము గ్రామాగ్రాంగో...ములన్యా...తమా
ధుర్యారే మీటు కాలంబు పాడఁదగునా హా రక్తియుం దట్ట సభా
స్తారుల్లేరిట మెచ్చ నిజముఁ మెచ్చన్ నేర్పు చే గానమున్.

క. అనిపాక్కలికి రంభం
గనుఁగొని మనతగవుఁదీర్చెఁగా మునితప మే
ఘనులతపంబులు చెఱుపం
బనిచిన నీక జనఁగవలదు పనివేళై నన్.

క. అప్పుడుఁజెల్లెలు బలె మన
మెప్పుడు నీకేఁగూడియుంద మిద్దఱముచు సొం
పొప్పనని వారు పాళియ
మప్పుడె మొత్తివడి నరిగి రమరావతికిన్.

వ. ఇత్థంబున రంభోర్వశులు తమ యఖర్వగర్వాంధకారంబు మునిలోకబాంధవు తేజఃప్రభావంబున దూరంబగుటయు నిర్విణ్ణహృదయలై సుపర్వరాజధానికింజనిన యనంతరంబ యనంతశాంతిగుణమణిఘనీభూత తపోధనుండగు నాఘనుం డచ్చోటికి నాయచ్చరమచ్చెకంటులు వచ్చుట పోవుట లెఱుంగక యభంగధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండై చెలంగుచుండ.

సీ. సంచారమా చెంత నించుకంతయు లేమిఁ
జెదలుఁ బ్రువ్వలు నేల మొదలఁ దోడఁగ
జెదలుఁ బ్రువ్వలతనిఁ బొదుగ బుట్టలు వెట్టె
బుట్టక్రోవులలోనఁ బుట్టెఁ జెట్లు
చెట్లయందే ప్రవేశించి నాల్కలుఁ గ్రోయు
పెనుబాములను దీఁగెలును బెనంగ
దీఁగెలంతంతట దిరిగి గూడులు గట్టె
గూడులలోనఁ బక్షులు సెలంగె
నంతరాంతరములయందు దంతిసింహ
శరభశార్దూలసింహంబు లిరవుకొనియె
పార్థివకళేబరంబు లోపల వెలుంగు
నంతరాత్మయుఁ బలె నతఁడందునుండె.

క. అటుసప్తర్షులు హిమవ
త్కటకవినోదములు చూచి క్రమ్మరి తమసా
తటమునకు వచ్చి యచ్చట
నటు నిటుఁ గనుఁగొనుచు వారలందఱుఁ దమలోన్.

ఉ. శుష్కవనంబు మున్నిచటఁ జూడఁగ నేఁడిది వింతవింతలై
పుష్కరిణీరసార్ద్రకణపూరిత శీతలవాతపోతకా
విష్కృతపుష్పవిస్ఫురదవేల రసాల మరందకందళీ
పుష్కరనిర్ఝరుల్ మిగులఁ బొల్పువహించె మనోహరంబులై.

సీ. ముందుకోరెంద లేకందు మొంగును నందు
నల్లనేరెడు లెన్ని యల్లుకొనియె
మున్ను సన్నపుటీఁత ముద్దులీ చెంగట
సురపొన్న గుంపము గ్రొంపమయ్యెఁ
దొల్లి యంతటదంతె దొంతరలీ చెంతఁ
దీయమామిడులెన్ని మాయ పెరిఁగె
మునుమున్మురపుఁదుమ్మె మునుఁగంపులీవంక
బలువేరుపనసలు బలిసెఁ జాల

నాఁటిఋతువులఁ బుష్పంబు లలరుచున్న
వెంతవింతలు మనము నేఁడేమలయ్యె
హిమగిరికిఁ బోయి యింతలో నెన్నిపుట్టె
దేశకాలవిశేషము ల్దెలియ వశమె.

సీ. పులుమేపులును మాని పులులవీపులు మెట్టి
గునిసియాడెడు లేటి కొదమలిచట
దమినీలకంఠకంఠముల హారంబుల
బాగుజూపెడుఁ గోడెనాగులీవ

సింగంపుఁగూనలఁ జేపట్టియాడుచు
నున్నవియేనుంగు గున్నలిందు
ముంగిసల్ మూషికంబులు నొక్కదిక్కునఁ
జెర్లాడుచున్నవి చెంతఁగూడి
యింతవింతదలంపఁగ శాంతిమంతు
డెవ్వఁడో యొక్కయోగి యీయెడవసించి
తపముసలిపెడుఁ గాఁబోలు నిపుడుగాక
యుండునే యిట్టి మహిమంబు లొనరుటెట్లు.

వ. అని పొగడుచు మఱియును.

క. ఇక్కడఁగాదే మనలన్
ముక్కపటిచె నొక్కబోయ మును మునుకొని వా
డెక్కఁడబోయెనొ యిపుడన
గ్రక్కునవాకాశవాణి గంభీరముగన్.

క. ఈవల్మీకంబున నదె
శ్రీవల్లభభక్తసులభు సీతారమణుఁ
భావింపుచు నున్నాఁడనఁ
గా వారలరాక యెఱిఁగి గ్రక్కున నతఁడున్.

శా. ఆవల్మీకముఁజించికొంచు నుదయాహార్యాంతరాళంబు నం
దావిర్భావమునొందు భాస్కరునిచాయన్ శోణశోణప్రభా
వ్యావల్గత్కిరణంబులోయన జటాప్రాంతంబు శోభిల్లఁగా
వేవేగంజనుదెంచి యమ్మునుల సేవించెన్ బ్రియంబిచ్చఁగన్.

క. సేవించి నిలిచి యంజలిఁ
గావించి మునీంద్రులార ! కరుణాంబుధులా
రా ! వినుఁ డీ మీవలనం
భావనభావంబుఁ జెంది మాన్యుఁడ నైతిన్.

వ. అనినవిని యమ్మునీంద్రులందఱు నానందంబున.

క. ఈజట లీ కృష్ణాజిన
మీజపమాలికయు శాంతిమిన్నులుగలిగెనో
యీజగదీంగకు నో పరా!
శ్రీజానిస్మరణమహిమ సెప్పు న్వాశమే.

సీ. ధరనెన్ని పుణ్యతీర్థములైనఁ గలుగ నీ
రామనామము సరిరావు దలఁప
నిర్మలస్థితినిడించు నిధులెల్లఁగలుఁగ నీ
రామనామము సరిరావు దలఁప
నానావిధములైన దానము ల్గలుగ నీ
రామనామము సరిరావు దలఁప
నతిశయంబుగమహావ్రతములుగలుగ నీ
రామనామము సరిరావు దలఁప
రామనామంబె సారంబు రామభద్ర
రామచంద్ర రఘూద్వహ రామ యనుచు
ననయము జపింపవలయు దక్కినవియేల
రామనామంబునకు సరి రావుదలఁప.

వ. ఇదియంతయు రామనామస్మరణంబకాని వేఱొక్కటిగా దెట్టి పాపిష్ఠుండైన నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడగుచు శ్రీరామస్మరణంబుసేయ సకలభోగంబులు గలుగుట నిస్సంశయంబు. వీఁడు ప్రహ్లాద నారద పరాశర వ్యాస పుండరీకాదులలో నొక్కఁడుగాని సామాన్యుండుగాఁడని సన్నుతింపుచు సముచితంబుగా వాని వీడుకొని యథేచ్ఛం జనిరి. వాఁడు నవ్వల్మీకంబునం బుట్టుట కతన వాల్మీకియను నామధేయంబు వహించె నవ్వాల్మీకి మహామునియు నంతకంత కంతరంగంబున నుప్పొంగు భక్తి విశేషంబున నిరంతర జపశీలుండై యుండ నతని చిత్తశుద్ధికి నలరి రామభద్రుం డొక్కనా డతని యగ్రభాగంబున.

సీ. కోర్కెలపంటగల్గుటకు వ్రాలెడుమేఘ
మనఁగ వినీలకాయంబుమెఱయ
ప్రాణతులకాయువుల్ వ్రాయు తూలికనాఁగ
వాలిక తూపొక్కకేల నమర
హస్తవైశ్యముచూపు ననువునఁ గాంచన
ఘనకార్ముకము భుజాగ్రమున వ్రేల
నీలాద్రిమేఖల నిండారునీరెండ
చెలువునబంగారు వలువదనర
మహితకరములజిగిగండమండలమున
దాండవముజూప నుద్దండపుండరీక
పత్రరుచిహిండనంబులఁ బాలువెట్టు
ప్రాలుఁగన్నులఁ గృపమొల్కఁగానుపించె.

సీ. పసిఁడిగింటెంపుఁగావ్పుటెకప్పు లోఁ హొంగాహొంగా
కమ్మకస్తూరితిలకమ్ము భళిర
శరచాపములుఁబూను సరవియమ్మమ్మ మా
ణిక్యకోటీరంబు నీటుఁబాపు
నిగనిగమనుచిన్న నగవులాహా మణి
మకరకుండలముల మహిమ మేలు
తళుకుగుంకుమపు గంధపుఁబూతయుఁ బ్యారె
హారవల్లికల దొయ్యారమహార
మించనననెంచఁదగులీలఁ గాంచి మంచి
మించిజిగిమించు నెమ్మేని మెలఁతగూడి
చల్లఁజూపులఁ గరుణారసంబుఁ జల్లి
జల్లుచును నిల్చె శ్రీరామచంద్రుఁడెదుట.

గీ. జానకీజానియిట్లు సాక్షాత్కరింప
నత్తపస్వియు నానంద మత్తచిత్త
వృత్తుఁడగుచును నతులుగావించి లేచి,
కరయుగంబు నిటాలభాగమునఁ జేర్చి.

సీ. జయదశరథ సుధాజలధిరాకాచంద్ర
జయ తాటకాభిధా చటుల బాణ
జయగాధినందన సవనరక్షణదక్ష
జయసుబాహుబాహుత్వ్రాహ శమన బాహ

జయగౌతమాంగ నాశాపవిమోచన
జయకృతానంగ జిచ్చాపభంగ
జయభూమికన్యకోపయమ లీలాలోల
జయవాలి నిగ్రహాశ్చర్యశౌర్య

జయపయోనిధిలంఘన జాంఘికబల
జయదశాననఖండనచండకాండ
జయవిభీషణపోషణాసక్తచిత్త
జయయయోధ్యాభిషిక్త శ్రీ జనకజాప్త.

ఉ. శ్రీరఘురామ భానుకులశేఖర మీపదపద్మసేవ మం
దారనగంబు ముంగిట నిధానము తంగెటిజున్ను కొంగుబం
గారము వేల్పుమానికము కైవసమైనధనంబు చేరువా
మేరువు కామధేనువు సమీహసుధాంబుధి మాకునెప్పుడున్.

సీ. కట్టఁగాలువకదా కల్లోలినీభర్త
చెఱకుఁబట్టెముగదా శివునిధనువు
కలువరేకులజోక గద సప్తసాలముల్
పలుకుటీగిమొఁగదా తలఁప లంక
కందుకంబుగదయ్యె దుందుభికాయంబు
కాలగీరినబొమ్మగద యహల్య
నూటికంబముగదా సురవైరిదేహంబు
పెట్టుఁజెట్టుంగదా విభీషణుండు

తెరువునకు నడ్డమగా లేఁతతీవఁ ద్రుంచు
కరణిఁగద కబంధభూజవిఖండనంబు
నీకు నీమహత్త్వంబు వర్ణింపఁదరమె
ప్రకటగుణసాంద్ర దశరథ రామచంద్ర.

వ. అని సన్నుతించిన సంతసించి రామభద్రుండు నిర్నిద్ర తాత్ప ర్యంబున నమ్మునివర్యుని మస్తకంబున హస్తస్పర్శనంబు గావించి యోమునికులతిలకా! నీభక్తికి మెచ్చితి. మచ్చరి తంబు భవ్యంబగు కావ్యంబుగా నొనరింపుమని యానతిచ్చి చనియె. అంత నవ్వాల్మీకిమహాముని యు నాజానకీవల్లభుని భక్తి సులభత్వంబుఁ గొనియాడి సుధాబిందుబంధురతరంగ రింగణాధార ధౌరంధరనిరు పీణీ మృదులపద సందర్భరస గర్భితార్థ చమత్కార పారాయణంబుగా రామాయణంబు వక్కాణించె నట్టి రామాయణంబు సకలలోక ప్రసిద్ధంబగు టెఱుంగుదురే కదా! ఇంక నేమివినవలతురని యడిగిన నమ్ముని పుంగవులందఱు నప్పర్వతుం బూజించి నీవలననిట్టి పుణ్యకథ వినంగలిగె, కృతార్థులమైతిమని సన్నుతించి వెండి యుఁ దత్కథావిశేషంబు ప్రశంసించుచుండిరంత.

క. శ్రీకరమై తగు నవ్వా
ల్మీకి చరిత్రంబు భక్తిమెఱయఁగ నెపుడున్
జేకొని జదివిన వినినన్
జేకురువారల కభీష్ట చిరశోభనముల్.

—గద్య.—

ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసారస్వతవిశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష సరససాహిత్యకళాభోజ, సత్యసంభాషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్యవితీర్ణ ధారాధారాధేయ, నిరతావారితాన్నసత్రసంతోషితప్రతిదివసపంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదానవైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితాకలంకవస్తుసమగ్ర బహుళాగ్రహారభూషిత, చోళధారామండలనిఖిలభోగవిభవనిర్జితాఖండల నాథతసముద్రాంతరద్వీప పరనృపాలసంస్తుతప్రతాప, నేపాళభూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజపూజనీయధౌరంధర్య, రామసేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపురకుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపిత రామభద్రసర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రావినిర్జితసముద్రసదాశ్రితభరణ దీక్షాదక్ష దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజసన్నుతాసాధారణశౌర్య దిగంతప్రసిద్ధతరౌదార్య సుజ్ఞానజనకసతతసంసేవితజనకపోషితవిద్వత్కవియూథ, భువనశోభితగుణసనాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీకాంత విమోచనశ్లాఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల, చినచెవ్వనృపాలపుత్ర, సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజితకుసుమసాయకసకలధర్మసంధాయక, రఘునాథనాయకప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు

తృతీయాశ్వాసము.

ఆంధ్ర విజ్ఞాన సమితి,

విజయనగరము.

అధ్యక్షులు, కోశాధిపతులు :

రావుసాహేబు వేపకొమ్మ జి. సుబ్బయ్యపంతులుగారు,

బి. ఇ. సి. ఇ యమ్. ఐ. ఇ.,

చీఫ్ ఇంజనీయరు, శ్రీ విజయనగరం ఎస్టేటు.

ఉపాధ్యక్షులు :—అడిదము రామారావు పంతులుగారు,

రిటైర్డు సీనియరు తెలుఁగు పండితులు, శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

కార్యదర్శి:—గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

లేఖకుడు:—భళ్ళమూడి నరసింహశాస్త్రి. బి. టి. పి.

కృతజ్ఞసమాలోచనసమితి.

మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, శాస్త్రరత్నాకర,

శ్రీ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాఁ పరవస్తు రామానుజస్వామిగారు, యమ్. ఏ.

ప్రిన్సిపాల్ శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల.

శ్రీమాన్ టి. నరసింహాచార్యులుగారు, ఎమ్. ఏ. యల్. టి.

లెక్చరర్ భాషాశాఖ శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

డాక్టరు, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు పంతులుగారు,

ఎమ్. ఏ., పి. హెచ్. డి.

ఆకుండి వేంకటశాస్త్రిగారు,

పండితులు, శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల,

ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ సెనెటు, ఎకడిమిక్కౌన్సిలు, బోర్డాఫ్‌స్టడీస్ సభ్యులు.

నిబంధనలు.

పోషకులు :- సంవత్సరమునకు 10. రూపాయిలు తక్కువ గాకుండగ నిచ్చువారు యీ సమితికి పోషకులుగ పరిగణింపబడుదురు. సమితినుండి వెలువడిన గ్రంథములన్నియు వినామూల్యముగ పొందగలరు.

చందాదారులు :- సంవత్సరమునకు 4. రూపాయిలు ముందుగా నిచ్చువారు చందాదారులుగ నుండగలరు. సమితివారే తపాలాఖర్చులను భరించి గ్రంథముల నందజేయుదురు.

చందానిచ్చువారు తప్పక రశీదు పొందవలెను. చందా సొమ్ము అధ్యక్షుని పేరిట పంపవలెను. గ్రంథములు వి. పి. గా పంపబడవు.

చందాదారులుగా జేరని యితరులకు తపాలా ఖర్చులుగాక గ్రంథమొక రూపాయికి లభింపగలదు.

విక్రమ వత్సరమున ప్రకటించిన గ్రంథములు.

1. రాధామాధవ సంవాదము :- వెలిదిండ్ల వేంకటపతిమహాకవి. ఇందు రాధామాధవుల సరససంభాషణలు, ప్రేమ, చక్కగ వర్ణింపబడినవి. వెల ౧-౦-౦

2. విస్మృత కళింగాంధ్రకవులు :- శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులు గారు. ఇందు 15 గురు విస్మృత కళింగాంధ్రకవుల చరిత్రలు గలవు. వెల ౧-౦-౦

3. వాల్మీకి చరిత్రము :- తంజావూరు రఘునాథభూపాలుడు. ఆదికవి, వాల్మీకిమహాముని చరిత్రమిందు చక్కగ వర్ణింపబడినది. వెల ౧-౦-౦

4. ధర్మజ్ఞ చరిత్ర :- శ్రీ వేపకొమ్మ, గురువేంకట సుబ్బయ్య, శ్రీమతి ఆదిలక్ష్మమ్మగార్లు. ఇందు గార్హస్థ్య ధర్మములు, భక్తి, కర్మ, యోగప్రకారములు పంచాక్షరీ మంత్రప్రభావము మున్నగునవి మిక్కిలి చక్కగ నిరూపింప బడినవి. వెల ౧-౦-౦

5. రుక్మవతీ పరిణయము :- రేకపల్లి సోమనాథకవిప్రణీతము. పాండిత్యమునకు, రసగుంభనకు, చమత్కారమునకు శృంగాటకము. వెల ౧-౦-౦

వృషవత్సర ప్రచురణములు.

6. కూర్మనాథకవి కృతులు - ప్రథమభాగము.

(మృత్యుంజయవిలాసము) :- గోగులపాటి కూర్మనాథకవి కృతము. ఇందు పార్వతీ పరిణయకథ యక్షగానముగ వర్ణింపబడినది.

వెల ౧-౦-౦

7. కూర్మనాథకవి కృతులు - ద్వితీయభాగము.

ఇందు లక్ష్మీనారాయణ, సంవాదము (దోరసంవాదము) సుందరీమణి శతకము, సింహాద్రి నారసింహశతకములు గలవు. జాతీయతలు, జాను తెలుగు పదములను, రసోల్బణమునను కూర్మనాథుడు కూర్మావతారమే.

వెల ౧-౦-౦

8. ద్వైతాద్వైత దర్శనములు :- మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, శాస్త్రరత్నాకర, శ్రీ తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రిలవారిచే ఆంధ్రీకరింపబడినవి. అద్వైతము, ద్వైతము యిందు సులభశైలిని గలవు.

వెల ౧-౦-౦

9. బాలగోపాలవిలాసము :- ఒడ్డియకవి ప్రణీతము. ఇందు నీలాసుందరీ పరిణయము పద్య రూపముగ నీప్రాచీనకవి రచించెను.

వెల ౧-౦-౦

10. తత్వసంగ్రహ రామాయణము :-(బాలకాండ ప్రథమభాగము) అకుండి వేంకటకవి ప్రణీతము. రామాయణమందలి తత్వార్థ మిందు విశదీకరింపబడినది.

వెల ౧-౦-౦

11. తత్వసంగ్రహరామాయణము :-(బాలకాండ ద్వితీయభాగము) అకుండి వేంకట కవి.

వెల ౧-౦-౦

3 ½ Rs 0-12-0
D 7/3/53

అధ్యక్షులు,
ఆంధ్ర విజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.